ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 37 (2563)
ПЯТНІЦА
10
верасня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

ГАДЫ, як вёрсты на жыццёвай дарозе. Семдзесят пяць гадоў – вёрстаў за плячыма Каліны Карпавіча Іванова. Цяжкая ноша. Праз тры вайны прайшоў. праз гады трывог і нястач. Не сагнулі яны плячэй, не ўбавілі любові да роднай зямлі і, галоўнае, адвечнай патрэбы працаваць...

У першыя пасляваенныя гады аднаўляў Каліна Карпавіч свой родны калгас. Араў і сеяў, рамантаваў інвентар. Прыйшоў час, пайшоў ветэран на пенсію. Але не сядзіцца ў хаце. Разам з аднавяскоўцамі ўбірае ўраджай, даглядае калгасную жывёлу.

Гады, як вёрсты на жыццёвай дарозе. Дарозе вялікай, труднай, прыгожай...

Фота Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

Калгас «Маяк»,
Шаркаўшчынскі раён.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

ТОЕ, ШТО ЗАСТАЕЦЦА Ў ПАМЯЦІ
Нататкі лектара.
Стар. 3—5.

МІНІСТЭРСТВА ПРЫСЛАЛА АДКАЗ...
Стар. 4—5.

ПЯТРО ГЛЕБКА—ПАЭТ, ЧАЛАВЕК, ДРУГ
Нарыс Рамана Сабаленкі
Стар. 6—7.

УРЫВАК З АПОВЕСЦІ ВІКТАРА КАРАМАЗАВА
Стар. 8—9.

СЯРОД КНІГ
Стар. 10—11.

А ДНІ БЫЛІ НЯЗДЫМАЧНЫЯ...
З кінагрупай па вёсцы.
Стар. 12—13.

ПРАДАВЕЦ. ДУМАЕЦЕ—ГЭТА ПРОСТА?
Стар. 12—13.

СВЯТКУЕМ РАЗАМ З СЯБРАМІ
Урывак з кнігі славацкага афіцэра, верцы балгарскіх паэтаў.
Стар. 14—15.

ад пятніцы да пятніцы

У СЯМ'І АДЗІНАЙ

У 1972 годзе споўніцца 50 гадоў з дня ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. Сёння мы пачынаем друкаваць інтэрв'ю нашага карэспандэнта з кіраўнікамі творчых саюзаў і арганізацый аб тым, як будзе адзначаца грамадскасцю рэспублікі вялікае свята братніх народаў. Вось што нам паведамілі:

НА БЕЛАРУСКІМ ТЭЛЕБАЧАННІ

— Працягваецца цыкл перадач, у якім мы знаёмім тэлегледачоў з культурным жыццём савецкіх рэспублік, расказваем пра даўнія і сённяшнія сувязі з імі беларускага народа, — гаворыць галоўны рэдактар літаратурна-драматычнай рэдакцыі Беларускага тэлебачання Р. Александровіч. — Работа над перадачамі, ініцыятарам і рэдактарам якіх з'яўляецца В. Нікіфаровіч, носіць навукова-даследчы характар. Знойдзена шмат цікавых фактаў узаемасувязяў братніх народаў, зусім невядомых раней. На чарзе — расказ пра Украіну.

У сваіх перадачах мы прыкладна пароўну размяркоўвалі ўвагу паміж усімі рэспублікамі. У юбілейным годзе думаем яшчэ раз, але ўжо больш падрабязна расказаць аб бліжэйшых нашых суседзях, з якімі нас звязвае асабліва цесная і даўняя дружба, — Украіне, Малдавіі, прыбалтыйскіх рэспубліках. Гэты цыкл завершыцца вялікім вечарам дружбы літаратур народаў СССР, які мы мяркуем правесці ў Палацы культуры прафсаюзаў з трансляцыяй па тэлебачанні. Сумесна з Саюзам пісьменнікаў БССР запросім на яго аўтараў твораў аб Беларусі, перакладчыкаў, а таксама пісьменнікаў — удзельнікаў вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх захопнікаў.

Будзем працягваць трансліраваць гастрольныя спектаклі нашых гасцей, пазнаёмім тэлегледачоў і з цікавымі забытымі кінастужкамі розных рэспублік.

Але не толькі беларускі глядач пазнаёміцца з культурным жыццём іншых народаў. Па Цэнтральным тэлебачанні і разам з ім мы раскажам усесаюзнаму тэлегледачу аб нашых здабытках, аб нашых поспехах. Праз месяц-два адбудзецца перадача «Літаратура Савецкай Беларусі». Весці яе згадзіўся Аляксей Суркоў. У перадачы выкарыстоўваюцца унікальныя даваенныя кінакадры.

Спадзяёмся таксама паказаць усесаюзнаму гледачу новы спектакль, які толькі-толькі пачалі рыхтаваць, — «Сымон-музыка» па славутай паэме Якуба Коласа. Аўтар сцэнарыя і рэжысёр У. Кухта, аператар І. Скорынаў, мастак Б. Забораў. На ролю Сымона-музыкі думаем запрасіць нядаўняга выпускніка Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута, а сёння артыста тэатра імя Янкі Купалы Ю. Лясного. Музыку да спектакля піша кампазітар К. Паплаўскі.

У ДЗЯРЖАЎНЫМ ДРАМАТЫЧНЫМ ТЭАТРЫ ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА

— Думаем аднавіць спектакль, які ў свой час з поспехам ішоў на сцэне нашага тэатра, — «Навальніца будзе» па трылогіі Якуба Коласа «На ростанях», — паведаміў галоўны рэжысёр тэатра С. Казіміроўскі.—Аўтар інсцэніроўкі Алесь Звонак рыхтуе для нас яе новую рэдакцыю.

Завяршаецца работа над спектаклем па п'есе маладога эстонскага драматурга Р. Каўгвера «Свой востраў». Твор прысвечаны праблемам сённяшняй моладзі, нялёгкім пошукам свайго месца ў жыцці. Ставіць спектакль У. Забэла, мастак В. Салаўёў, музычнае афармленне Б. Насоўскага. Побач з ветэранамі тэатра ў ім прымае ўдзел акцёрская моладзь — С. Акружная, Г. Дзягілева, У. Крыцкі, П. Ламан, В. Грушоў.

П'еса трапіла ў наш тэатр невыпадкова. На адным з драматургічных семінараў з п'есай і яе аўтарам пазнаёміўся А. Макаёнак і параіў звярнуць на яе ўвагу В. Розаву. У аўтарызаваным перакладзе Розава яна і ўбачыла свет у часопісе «Театр». У сваю чаргу, А. Макаёнак пераклаў яе на беларускую мову і прапанаваў нашаму тэатру. Так два вядомыя драматургі дапамаглі знайсці шырокую аўдыторыю чытачоў і гледачоў свайму малодшаму калегу.

Думаю, што мы не абмяжуемся адной п'есай з твораў братніх драматургаў, але аб канкрэтных планах гаварыць яшчэ рана. Пачнецца сезон — абмяркуем магчымыя варыянты разам з калектывам.

НА СТУДЫІ «БЕЛАРУСЬФІЛЬМ»

— «З гэтага часу і назаўсёды»— так будзе называцца дакументальная кінастужка, якую мы прысвячаем 50-годдзю ўтварэння СССР,— сказаў дырэктар аб'яднання «Летапіс» Іван Пастухоў. — У ёй будуць выкарыстаны многія архіўныя матэрыялы, у прыватнасці тыя, што адлюстроўваюць удзел беларускай дэлегацыі ў І Усерасійскім з'ездзе Саветаў.

Здымаецца фільм пра Героя Савецкага Саюза Мамадалі Топівалдыева, які ў час вайны партызаніў на Магілёўшчыне, у Круглянскім раёне. Тут і зараз жыве жанчына, якую ён лічыў сваёй другой маці, — Ганна Васільеўна Рылькова. Да яе, як да роднай, прыязджае ў госці сын Топівалдыева. Здымае фільм узбекскі рэжысёр Файзула Хаджаеў.

Ды ўласна, амаль усе стужкі «Летапісу» маюць непасрэднае дачыненне да пераможнага шляху нашай неабсяжнай Радзімы. Гэта і «Дзень добры, універсітэт!» (нарыс пра старэйшую навучальную ўстанову Беларусі), і «Прэзідэнт рэспублікі» (прысвечаны Сяргею Осіпавічу Прытыцкаму, яго гераічнаму ўдзелу ў падпольнай барацьбе і рабоце ў партыйных і савецкіх органах), і «Устане над Прыпяццю гігант» (пра будаўніцтва Мазырскага нафтаперагоннага завода») і іншыя.

— Слаўнаму рабочаму класу нашай краіны прысвячае свае стужкі «Машыніст» (рэжысёр А. Дудараў) і «Дзень маіх сыноў» (рэжысёр С. Траццякоў) аб'яднанне «Тэлефільм», — сказаў нашаму карэспандэнту дырэктар аб'яднання Юрый Філін. — Хутка будзе запушчаны ў вытворчасць трохсерыйны фільм «Карта генштаба» (рэжысёр І. Шульман). Падзеі яго разгортваюцца ў дні Вялікай Айчыннай вайны ва Усходняй Прусіі. Працягваецца работа над апошнімі серыямі карціны «Руіны страляюць». Сцэнарысту М. Фігуроўскаму заказаны працяг гэтага фільма пад умоўнай назвай «Адплата». Гэта будзе расказ пра апошнія гады вайны — гады пераможнага наступу Савецкай Арміі. Над ім збіраецца працаваць тая ж здымачная група (рэжысёр, В. Чацверыкоў, аператар Б. Аліфер).

А Георгій Таран, намеснік галоўнага рэдактара студыі «Беларусьфільм», расказаў:

— Дружбе савецкага і славацкага народаў, дружбе, змацаванай крывёю, будзе прысвечаны фільм «Аперацыя «Траянскі конь». Цэнтральны персанаж карціны — Герой Савецкага Саюза і нацыянальны герой Славакіі Ян Налепка, які ў гады вайны з групай сваіх суайчыннікаў перайшоў на бок савецкіх партызан і загінуў у барацьбе з фашысцкімі захопнікамі. Аўтары сцэнарыя М. Крно і А. Дзялендзік, рэжысёры М. Цяпэк і А. Карпаў. Гэта першая спроба сумеснай кінавытворчасці Славакіі і Беларусі.

Ніхто не забыты, нішто не забыта. Гэтая думка праніжа таксама і фільм «Зімародак», які здымае зараз рэжысёр В. Нікіфараў. Карціна раскажа пра высакародную дзейнасць юных піянераў-следапытаў.

Да міралюбнай знешняй палітыкі Савецкага Саюза зноў звернецца сцэнарыст і рэжысёр А. Спешнеў у фільме «Хроніка ночы».

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

А ТЫ — ПАДПІСАЎСЯ?

Верасень—месяц першых званкоў у школах, першых лекцый ва аўдыторыях, першай чырвані дрэў... І яшчэ—першых квіткоў, на якіх абазначаны назвы перыядычных выданняў, на якія мы падпісваемся. Выбіраць ёсць з чаго! Паштары і распаўсюджвальнікі друку прапануюць нам ладны том, дзе па розных галінах ведаў пералічаны газеты і штотыднёвікі, часопісы тоўстыя і тонкія, ілюстраваныя, дзіцячыя, рэфератыўныя, вузка спецыяльныя і папулярныя. Чытач такі ўжо чалавек—як толькі адчуе магчымасць падпісацца на «ўсё», то нават губляецца: і гэта вартае, і тое карыснае, і яшчэ ёсць цікавае. Ды «ўсяго» не выпішаш!

І тут пачынаецца пара выбару. Адны газеты і часопісы з'яўляюцца традыцыйнымі ў нашай сям'і, і характар іх мяняецца толькі з узростам дзяцей: у мінулым годзе ты даставаў з паштовай скрынкі «Вясёлку» і «Весёлые картинки», а сёлета давядзецца выпісваць «Бярозку» і «Пионер»... Што яшчэ зменіцца? Падумай.

Падумай добра. Каб не было ў 1972 годзе выпадкаў, з якімі мы, рэдакцыйныя работнікі, сутыкаемся, на жаль, не так рэдка. Раптам чуеш у тэлефоннай трубцы ўсхваляваны голас: «Я паглядзеў учора ў тэатры спектакль... Гэта ж!.. Пра гэта нельга не пісаць!.. Вы ж газета!..» Няёмка, але даводзіцца адсылаць такога гарачага прыхільніка тэатра да... падшыўкі «Літаратуры і мастацтва»! Бо і сапраўды, бывае, пра які-небудзь спектакль «нельга не пісаць» і за добры месяц да званка артыкул знайшоў сваё месца на газетных старонках. Або завітае ў рэдакцыю літаратар і скажа, што вось атрымаў ён кватэру ў мікрараёне, і ўсё добра было б, калі б не тыя праблемы, што літаральна кідаюцца ў вочы кожнаму жыхару «Усходу-2»... «Разгарніце, калі ласка, нумар нашай газеты», — адказваем. Разгортвае, чытае, паціскае плячыма, усміхаецца: маўляў, гэта ж мае думкі, гэта тое самае, аб чым гавораць жыхары «Усходу-2»... Значыцца, не чытаў газету літаратар-навасёл. Значыцца, не выпісвае ён «Літаратуру і мастацтва».

Не, нашы нататкі не пра тое, каб чытачы адмовіліся ад іншых выданняў і падпісваліся толькі на «ЛіМ». Зразумела, мастаку патрэбны і «Творчество», і «Искусство»; кінематаграфісту—«Советский экран» і «Искусство кино»; кампазітару — «Музыкальная жизнь» і «Советская музыка», пісьменніку — літаратурныя выданні. Правільна! Хай перыёдыка, якая раніцай паступае ў наш дом, нясе шырокую інфармацыю, далучае нас да праблем шматнацыянальнай культуры краіны. Ды толькі давайце не забывацца на тое, што не ведаючы свайго, мы не можам добра зразумець і суседзяў. Пакуль што Беларусь не мае, як скажам, Украіна, спецыяльных часопісаў па музыцы, тэатру, выяўленчым мастацтве. Калектыў рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» не цешыць і не супакойвае сябе думкай, быццам на старонках нашай газеты даецца дастаткова шырокі агляд дзейнасці артыстаў, пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, кінематографістаў, архітэктараў. І ўсё ж газета—фактычна адзінае ў рэспубліцы выданне, якое абавязана і імкнецца аператыўна асвятляць літаратурнае і культурнае жыццё Беларусі. Наш надзённы клопат — паглыбленне ў справы творчых саюзаў і народнай творчасці, абмеркаванне стану і развіцця аматарскай сцэны, хораў, танцавальных калектываў. Мы будзем і надалей прапагандаваць навінкі мастацкай літаратуры, лепшы вопыт бібліятэк і дамоў культуры, народных тэатраў і аматарскіх кінастудый, музычных ансамбляў і гурткоў жывапісу і скульптуры.

Мабыць, кожны, каму дарагія названыя формы асвятлення культурнага жыцця рэспублікі, разумее, што выпісваць «ЛіМ» варта. Сярод сталых чытачоў нашай газеты ёсць сапраўдныя энтузіясты сваёй справы—на старонках леташніх нумароў і гэтага года вы сустракалі іх выступленні. Яны ўступаюць у творчыя спрэчкі, дзеляцца асабістым роздумам і назіраннямі, даюць трывожныя сігналы, калі недзе ствараецца незадавальняючае становішча... І першае, што адчуваеш, чытаючы допіс такога чытача: ён—сталы падпісчык газеты, ведае, што па цікавым для яго пытанні пісалася раней.

Прыемна мець такіх чытачоў! Спадзяёмся, што і ў будучым годзе яны застануцца нашымі сябрамі. І завярбуюць новых падпісчыкаў, дапамогуць «Саюздруку», вялікаму атраду распаўсюджвальнікаў прапагандаваць і «Полымя», і «Беларусь», і «Бярозку», і «Маладосць», і «Неман». І абавязкова спытаюць калегу, суседа, сябра: «А ты—падпісаўся!..» І назавуць і газету «Літаратура і мастацтва».

НА ЦІХІМ БЕРАЗЕ ДНЯПРА...

Чацвёрты рэспубліканскі семінар творчай і навуковай моладзі

Чацвёрты рэспубліканскі семінар творчай і навуковай моладзі пачаўся датэрмінова яшчэ ў аўтобусе... У гарачай спрэчцы аб шляхах развіцця сучаснай кінематаграфіі схліснуліся маладая паэтэса і кінасцэнарыст. Тэмы гэтай ім хапіла амаль на ўсю дарогу да Оршы.

А за вокнамі аўтобуса — цудоўныя беларускія разлогі. На пукатых узгорках чарнеюць хвойныя лясы, бліжэй да шашы выбягаюць ужо налітыя золатам і чырванню бярозы. І палі, палі, палі — скошаныя, расчасаныя плугамі, падобныя на вялікія кавалкі вельвету...

Сёлетні семінар адрозніваецца ад папярэдніх тым, што ў ім, акрамя пісьменнікаў, музыкантаў, акцёраў, мастакоў, архітэктараў, удзельнічаюць маладыя вучоныя. І гэта, канечне, натуральна. Бо ўзаемныя кантакты «фізікаў» і «лірыкаў» заўсёды карысныя як для адных, так і для другіх.

Чатыры гадзіны імчыць аўтобус. І вось Орша... На галоўнай плошчы шмат народу. Моладзь, піянеры з кветкамі.

Нас сустракаюць хлебам-соллю. Гучыць музыка. Нехта з «семінарыстаў» напаўжартам кажа:

— Ну, хлопцы, спытаем сябе, ці зарабілі мы такую сустрэчу?

Да мікрафона падыходзіць кампазітар Кім Цесакоў. Ад імя ўдзельнікаў семінара ён дзякуе аршанскай моладзі за цёплую сустрэчу і запэўнівае, што маладыя літаратары, кампазітары, мастакі, вучоныя прыкладуць усе сілы, каб яшчэ лепей працаваць.

І зноў мы ў аўтобусе.

Піянерскі лагер «Чайка». Тут будзе наша база. Цудоўная мясціна. На самым беразе Дняпра на ўскраі лесу. Адсюль будзем выязджаць у калгасы, на прадпрыемствы, сюды будуць прыязджаць да нас пісьменнікі, вучоныя. Тут наладзяць свае выстаўкі маладыя мастакі і архітэктары.

Сонца схавалася за лесам, які скрозь пакрыў высокі правы бераг Дняпра. Апускаецца ціхі вечар. Першы вечар семінара. А назаўтра — пачатак работы.

Спец. кар. «Літаратуры і мастацтва».

М. НАПРАСАЎ

СУСТРЭЧЫ Ў ДАРОЗЕ

НАТАТКІ ЛЕКТАРА

У МЯНЕ ў руках пуцёўка таварыства «Веды». Пад профілем роднага Ільіча і сімволікай навукова-тэхнічных дасягненняў накрэслены два выразныя словы: «Веды—народу». Я часта думаю над глыбокім сэнсам гэтых простых, усім зразумелых слоў. На самой справе: што можа быць больш высакародным, больш гуманным за далучэнне народа да ведаў? Веды—гэта святло, крылы чалавека, адзін з самых дарагіх здабыткаў.

Вось чаму нельга не адчуваць грамадзянскай адказнасці, не адчуваць хвалявання, калі табе давяраюць, давяраюць данесці да пэўнага кола людзей вядомыя для цябе ісціны. І гэта вялікая адказнасць. Трэба ўвесь час рыхтаваць сябе, назапашваць новыя і пераасэнсоўваць старыя факты, вывады і праблемы. Інакш нельга: не ведаеш—не скажаш.

Але размову я хачу весці не аб лектарах і лекцыях—аб слухачах, аб тых, з кім сустракаешся ў час лекцый і пасля лекцый.

Часам я не назаву тут канкрэтных прозвішчаў, калгасаў, населеных пунктаў. Чаму? Ды таму, што лектар, размаўляючы з аўдыторыяй, не бярэ, не можа, ды і не павінен браць на алоўак: хто, дзе і што запытаў у яго?

Успамінаецца выпадак, які здарыўся на лесаўчастку ў Асіповіцкім раёне. Быў абедзенны перапынак. У невялічкай зале, якая бывае і ленінскім пакоем, і сталовай, і месцам гульняў у даміно, сабраліся рабочыя. Зайшоў мужчына ў белай сарочцы, з даўно нятоленым рыжым шчаціннем.

— Ведаем мы іх,—наўмысна гучна сказаў ён, сеўшы на падаконнік.— Зараз пагаворыць і накладзе грошыкі ў кішэнь...

Гэта, вядома, адносілася да мяне, лектара. На імгненне нашы позіркі сустрэліся і «крытык», павярнуўшы галаву на дзевяноста градусаў, стаў глядзець праз плячо ў агарод. Прысутныя прыціхлі. Такая «шчырасць» яўна збянтэжыла не толькі мяне.

— Залій вочы!—кінула жанчына.

Яе падтрымалі іншыя, і «крытык» дэманстрацыйна выйшаў. Ён праседзеў усю лекцыю ля дзвярэй; ці слухаў ён, ці чуў што-небудзь—не ведаю, але ісці яму ад людзей не было куды.

Канечне, ж, ні пра якія каардынаты «крытыка» заводзіць гаворку не варта было. Тым больш, што астатнія людзі глядзелі і слухалі даверліва, з цікавасцю.

— Сапраўды,—сказаў я,— праца лектара, як і любая іншая праца ў нашай краіне, аплачваецца.

— Правільна. Ды што там казаць!—чулася з залы.

Зразумела, непрадбачаны дыялог прымусіў мяне на хаду змяніць намечаную загадзя схему гутаркі. Хоць выступленне планавалася на міжнародную тэму, атрымаўся крэн да пытанняў унутраных, мясцовых, асабістых. Вельмі часта міжнароднік вымушаны, адказваць на пытанні юрыдычныя, гаспадарчыя, прафсаюзныя. Людзі хочуць ведаць усё. Вось падымаецца з лаўкі здаровы чырванатвары мужчына—пытаецца:

— Да якога часу ў нас будуць гандляваць з-пад прылаўка?

— Сапраўды. Калі па блату, ды па-знаёмству, дык можна купіць, што хочаш,—падхоплівае адна з жанчын з добрым адкрытым тварам.

— Боцікі прыгожыя, і тыя не купіш без блату!—з лаўкі ля акна ўсхоквае дзяўчына.—Я ведаю, калі на базу заявіцца жонка або цешча якога-небудзь начальніка, дык для іх усё ёсць, а калі...

— Ды ты ж сем пар боцікаў маеш.

Шпілька, відаць, была дарэчы: многія заўсміхаліся. Я ўжо ведаў, што дзяўчына працуе буфетчыцай мясцовай сталовай, таму спытаў:

— Вы таксама тавары адпускаеце па блату?

— Я—іншая справа. Што я? Што наша сталовая? Гэта—драбяза...

Не, абараняць парушальнікаў савецкага гандлю, рознага роду «даставалаў», якіх у нас яшчэ вельмі многа, я не збіраўся. Давялося затраціць час на выяўленне галоўнай прычыны гэтага зла. І сядзіць яна ў тым, што наша прамысловасць, на жаль, яшчэ не можа даць неабходнай колькасці, якасці і асартыменту тавараў, якія задаволілі б запатрабаванні большасці насельніцтва. На самай справе: ці ёсць неабходнасць купляць зараз з-пад прылаўка, скажам, соль, запалкі, хлеб? Няма. Значыць, галоўнае—выпускаць прадукцыі больш, што залежыць ад працоўных намаганняў усіх і кожнага з нас.

Довады былі ўспрыняты і зразуметы правільна. Але «атакуючыя» пытанні не скончыліся. Ад гандлю размова перакінулася на работу мясцовых прафсаюзнай і партыйнай арганізацый, крытыкавалі і тую і другую за слабы кантроль, за тое, што рэдка праводзяцца сходы, не заўсёды своечасова выдаецца спецадзенне, сельсавет сяму-таму празмерна доўга адпускае неабходны шыфер...

Дзве з палавінай гадзіны працягвалася гутарка. Не думаю, што мы з майстрам цэха і старшынёй сельсавета на ўсе пытанні здолелі адказаць пераканаўча. Аднак падобныя гутаркі яшчэ і яшчэ раз пацвярджаюць ленінскае ўказанне аб неабходнасці цеснага і рэгулярнага кантакту кіруючых звенняў з масамі. І не абавязкова кожную просьбу задавальняць. Важна растлумачыць людзям прычыны тых або іншых непажаданых з'яў, шляхі ліквідацыі іх.

Канечне, няправільна думаць, што надзённыя клопаты абцяжарваюць толькі радавых працаўнікоў. Больш складанае кола абавязкаў, больш сур'ёзныя задачы, больш разнастайныя запатрабаванні і планы, скажам, у старшынь калгасаў. Яму, калгаснаму старшыні, даводзіцца штодзень дбаць аб вялікай шматгаліновай гаспадарцы, на чале якой стаіць, і разам з тым—аб асабістых патрэбах калгаснікаў.

Дарэчы, ездзячы з лекцыямі па Беларусі, я заўважаў, што за апошнія гады на гэту неспакойную пасаду, як правіла, вылучаюць людзей маладых, энергічных, адукаваных, выхаваных. Вось Леанід Васільевіч Казакоў. З ім, старшынёй калгаса «Віцебскі рабочы», што ў Лёзненскім раёне, мне давялося нядаўна пазнаёміцца...

— Людзі павінны сабрацца крыху пазней,—сказаў Леанід Васільевіч, жадаючы апраўдацца за тое, што лекцыю ў прызначаны час не ўдалося пачаць.—Пара такая...

Сонца заходзіць. У перадвячэрняй прахалодзе заядалі камары. Леанід Васільевіч прапанаваў прайсці, паглядзець вёску Замшына.

— Выводзяць мяне з цярпення гэтыя платы,—гаворыць старшыня.— Ніяк рукі не даходзяць. Але ўжо на праўленні намецілі: зламаць усе старыя платы і паставіць адзіную агароджу для ўсіх. Самі разумееце: дзе ў сям'і ёсць мужчына, там і плот мацнейшы. А жывуць у нас і адзінокія жанчыны, старыя... Яшчэ. Да многіх у суботу наязджае гасцей поўная хата. З горада. Іншы раз і крыўдна становіцца: тут нарадзіліся, а працуюць недзе. Я разумею, прамысловасці таксама людзі патрэбны. Але ж трэба справядліва падыходзіць. Я асабіста без усялякай рысоўкі скажу: у горадзе жыць не хачу. Пяць гадоў ужо аграномам адпрацаваў. Былі крутыя часы. Але, відаць, душа ў мяне сельская. Люблю зямлю. Не па пасадзе. Цяжкасцей, самі разумееце, хоць адбаўляй. Асабліва для мяне — першы год старшынствую. Веды-ведамі, а вопыт, як каша да масла...

—Не саромцеся,—кажу,—раіцца з людзьмі. Яны дапамогуць.

— Гэта я раблю,—субяседнік злёгку ўсміхнуўся.—Але не заўсёды ёсць час хадзіць за парадай. Колькі разоў на дзень трэба рашэнні прымаць неадкладна.

Я вельмі добра разумеў унутраны стан спадарожніка: яму хацелася падзяліцца запаветнымі думкамі. Не апраўдацца перад некім за нешта, а проста выказацца.

(Заканчэнне на 4—5 стар.)

У ШКОЛЕ ЯГО ІМЯ

Землякі ўшаноўваюць памяць Пятра Глебкі

МЫ НА РАДЗІМЕ Пятра Глебкі. Уздзеншчына — край цэлага сузор'я беларускіх пісьменнікаў. У вёсцы Вялікая Уса нарадзіўся і Пётр Фёдаравіч. Прайшоў увесь сялянскі універсітэт — ад пастушка да аратага, потым скончыў і Беларускі дзяржаўны універсітэт, стаў вядомым беларускім паэтам, акадэмікам. А сёння Літвянскай сярэдняй школе, дзе вучацца землякі пісьменніка, указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР прысвоена імя Пятра Глебкі.

Урачысты вечар, прысвечаны адкрыццю літаратурнага музея імя славутага земляка ў Літвянскай школе, адкрывае сакратар Уздзенскага райкома партыі В. М. Лойка. Затым гаворыць старшыня Вярхоўнага Савета БССР пісьменнік Іван Шамякін. Ён расказвае пра свае сустрэчы з Пятром Фёдаравічам, пра ягоную шчырую спагаду да людзей, пра любоў да радзімы, пра яго вялікія заслугі перад беларускай савецкай літаратурай.

— Далёка за межы пайшло наша беларускае слова, — кажа Іван Шамякін, — і адным з яго майстроў быў Пятро Глебка.

Ад праўлення Саюза пісьменнікаў БССР выступае намеснік старшыні праўлення паэт Анатоль Грэчанікаў. Ён выказвае спадзяванне, што тую вялікую кагорту беларускіх пісьменнікаў, якую дала Уздзеншчына, папоўніць хто-небудзь з тых, хто вучыцца сёння ў школе, якая носіць імя Пятра Глебкі.

Светлыя і прасторныя класы. Святочна апранутыя, з букетамі кветак, прыйшлі першакласнікі ў сваю дзесяцігодку. Некалі Пятро Глебка хадзіў пехатой у пачатковую Уздзенскую школу. Ды і ў Мінск першы раз прыйшоў гэтак жа — паступаць у педтэхнікум.

Быў малы, калі кулі свісталі
У лазняках ля вясковых акоііц,
А сягоння—і я ўжо сталы,
А сягоння—і я камсамолец.

Дырэктар Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР доктар гістарычных навук В. К. Бандарчык расказвае аб тым вялікім укладзе ў развіццё беларускай навукі, які зрабіў акадэмік Пятро Глебка. На працягу 12 год Пятро Фёдаравіч працаваў дырэктарам гэтага інстытута. Ён шмат зрабіў для папулярызацыі і даследавання беларускага фальклору. Таму пажадана, каб і вучні Літвянскай школы, шануючы памяць выдатнага вучонага, прысвяцілі свой вольны час збіранню багатых узораў народнай творчасці свайго раёна. Пятро Глебка бязмежна любіў беларускую народную творчасць, любіў сваіх землякоў.

І вось ужо гучаць вершы. Іх чытаюць землякі Пятра Фёдаравіча — паэты Антон Бялевіч, Анатоль Астрэйка.

Са словам падзякі да ўсіх прысутных звярнулася жонка Пятра Фёдаравіча Ніна Іларыёнаўна. Яна абяцае дапамагчы музею новымі матэрыяламі, звязанымі з жыццём і творчасцю Пятра Фёдаравіча.

Пісьменнікі перадалі музею бібліятэчку кніг з даравальнымі аўтографамі.

Школа імя Пятра Глебкі... Ускхваляванымі былі выступленні сакратара камсамольскай арганізацыі школы Любы Аляхновіч і завуча школы Паўла Іосіфавіча Махнача, які, дарэчы, прачытаў свае вершы, прысвечаныя Пятру Фёдаравічу.

...Доўга не адыходзяць вучні ад стэндаў музея, на якіх адлюстраваны этапы з жыцця і творчасці Пятра Глебкі. Яны як бы чуюць ягоны голас:

Я з вышыні дзесятага паверка
Зірнуў навокала... І цэлы свет
Паўстаў перада мной:
аднекуль верхам
Праехалі калгаснікі, прайшлі
Са школы шумнаю чародкай
вучні.

Сцяпан МІСКО.

Дом пісьменніка. Тут прайшлі апошнія гады яго жыцця...

СЦЯЖЫНКІ, ПА ЯКІХ ХАДЗІЎ ПАЭТ

Гэтыя дрэвы былі сябрамі песняра, сведкамі яго паэтычных роздумаў.

ХТО НЕ ВЕДАЕ гэтага зацішнага, утульнага, клапатліва дагледжанага куточка нашае сталіцы, што схаваўся за акадэмічнымі гмахамі-карпусамі, адгарадзіўся імі ад шумнага праспекта. Здавалася б, даўно тут усё вядомае, знаёмае, мо па колькі разоў бачанае, чутае...

Але гэта толькі здавалася...

Кружыць кінакамера вакол мінскай сядзібы Коласа, дае нам магчымасць яшчэ і яшчэ раз пабачыць той сад, што вырасціў паэт, паглядзець на тыя сцяжынкі, па якіх ён хадзіў, на тыя месцейкі, дзе ён любіў пасядзець у глыбокай развазе і роздуме, а дыктар тым часам апавядае пра былога гаспадара, клапатлівага, дбайнага, рупнага, што любіў уставаць разам з сонцам, дасвеццем...

Ідзе тэлеперадача, прысвечаная памяці народнага песняра Беларусі Якуба Коласа.

На экране — народны паэт Пятрусь Броўка. Успамін яго цёплы, кранальны.

Пасля невялікай перабіўкі — праходу па залах музея — камера вяртае нас у сад, на запаветную мясціну, дзе растуць, набіраюць моцы тры дубы і статная бяроза. Між іх чалавек з вельмі знаёмым абліччам — Якуб Колас.

Сын паэта, Даніла расказвае пра гісторыю гэтых трох дубоў і бярозы. Іх пасадзіў паэт у гонар сваіх сыноў і шчырай сяброўкі — жонкі Марыі Дзмітраўны. Пасадзіў іх не адразу. Спачатку два дубы і бярозку. Трэці дубок — пасля. Усё чакаў сына Юрку. Не верылася, што ён загінуў на фронце. І толькі, калі пераканаўся, што гэта праўда, пасадзіў трэці...

Змяняецца расказ за расказам, успамін за ўспамінам, кадр за кадрам, на экране ўсё новыя і новыя апавядальнікі... Піліп Пестрак, Мікола Аўрамчык, Кандрат Крапіва, Сяргей Грахоўскі... Кожнае слова, кожны ўспамін іх сагрэты шчырасцю і цеплынёю. І гавораць яны пра Коласа, як пра жывога.

«Коласаў дом — гэта незвычайны Дом-музей... Гэта жывы музей. Тут усё расказвае, гамоніць, апавядае пра паэта: і парэнчы, прыгладжаныя яго рукою, і масніцы, прыціснутыя яго важкім крокам... Здаецца, ён дзесьці тут, у зацішку саду, у палоне сваіх мудрых дум і разваг»...— Гэтак гаварыў Сяргей Грахоўскі. Яго словы найлепш вызначылі характар усёй перадачы.

На Беларускім тэлебачанні ўжо стала добрай традыцыяй штогод праводзіць перадачы з Дома-музея Якуба Коласа.

Але такой усхваляванай, у нечым цнатлівай перадачы пра Коласа яшчэ не было. Аўтары яе — сцэнарыст Ванкарэм Нікіфаровіч і рэжысёр Яўген Шабан.

У ёй нібы ўсё традыцыйна, нескладана — жывое слова тых, хто ведаў Коласа, чаргавалася з невялікімі перабіўкамі з музея ці саду і ўсё. Усё. Але разам з тым нічога выпадковага, як кажуць, на адным дыханні. Ніхто з апавядальнікаў не паўтараўся, кожны гаварыў пра блізкае яму, што ішло ад сэрца.

«Твой сад цвіце ў радаснай краіне» — такую паэтычную назву мела перадача пра Коласа. Менавіта гэты паэтычны радок з верша лаўрэата Ленінскай прэміі Петруся Броўкі стаў лейтматывам усяго тэлеапавядання.

Перадача «Твой сад цвіце ў радаснай краіне» запісана на сінхронную кінастужку. А гэта значыць, пройдуць гады, дзесяцігоддзі, і новыя пакаленні тэлегледачоў будуць мець магчымасць пачуць гэты ўсхваляваны расказ-успамін пра песняра зямлі беларускай.

Ул. СОДАЛЬ.

АДВЕЧНАЕ, ЯК РАДЗІМА...

ТАК называўся артыкул, прысвечаны праблемам развіцця беларускага ткацтва, надрукаваны ў «ЛіМе» 2 ліпеня г. г. З повада гэтага артыкула рэдакцыя атрымала пісьмо з Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР:

«Міністэрства мясцовай прамысловасці БССР разгледзела пытанні, узнятыя ў артыкуле «Адвечнае, як Радзіма», і паведамляе аб перспектыўным плане развіцця беларускага народнага ткацтва і выкарыстанні талентаў народных умельцаў — ткачоў.

За апошнія гады спецыялісты інстытута «Белмясцпрампраект» і Упраўленне мастацкай прамысловасці правялі канкрэтную работу па прыцягненні да работы пры прадпрыемствах беларускіх ткачоў-умельцаў, выкарыстанні народнага арнаменту пры распрацоўцы новых відаў тканых вырабаў.

Лічым, што ткацкія фабрыкі міністэрства, якія выпрацоўваюць штучныя тэкстыльна-галантарэйныя вырабы, павінны выкарыстаць традыцыі беларускага народнага ткацтва пры стварэнні новых відаў малюнкаў і перапляценняў для жакардавых машын, для чаго павінны сістэматычна выяўляць і вывучаць лепшыя работы народных умельцаў і беларускі нацыянальны арнамент.

Вырабы, якія выпрацоўваюць ткацкія фабрыкі міністэрства, не адносяцца да мастацкіх промыслаў.

Развіццё беларускага мастацкага ткацтва ўскладзена на Упраўленне мастацкай прамысловасці, якое базіруе сваю работу на выяўленні і далейшым развіцці народнага таленту ў ткацтве за кошт выяўлення і прыцягнення да работы шырокіх мас народных умельцаў — ткачоў і стварэння для іх неабходных вытворчых умоў на прадпрыемствах і на даму.

Паводле звестак на 1.07.71 на фабрыках працуе 348 умельцаў-надомнікаў — ткачых у розных раёнах Беларусі, а таксама арганізавана вытворчасць ручнога мастацкага ткацтва непасрэдна на фабрыках (Мазыр, Чачэрск, Івянец і інш.).

У 1971 годзе намечаны мерапрыемствы, накіраваныя на пашырэнне асартыменту і павелічэнне аб'ёмаў вытворчасці па мастацкім ручным ткацтве.

Значна ўзбагаціўся асартымент тканых вырабаў за кошт больш шырокага ўжывання рознай сыравіны (трыснёг, чарот, салома) у адпаведнасці з патрабаваннямі сучаснага інтэр'ера, у сувязі з гэтым павялічыўся попыт на вырабы ручнога ткацтва. У выніку ў 1972 годзе намячаецца павялічыць аб'ём вытворчасці да 500 тысяч рублёў замест чакаемага ў 1971 годзе — 350 тысяч рублёў.

На нашых буйных фабрыках мастацкіх вырабаў створаны эксперыментальныя лабараторыі пад кіраўніцтвам галоўных мастакоў.

У мэтах выяўлення і прыцягнення для работы на фабрыках народных майстроў, а таксама пашырэння асартыменту, прадпрыемствамі і ўпраўленнем штогод праводзяцца конкурсы на стварэнне лепшых узораў сувеніраў прыкладнога мастацтва.

Для выяўлення і адраджэння народных традыцый у вытворчасці тканых вырабаў інстытут «Белмясцпрампраект» штогод прадугледжвае ў тэматычным плане пошукавыя работы па вывучэнні стану народнага мастацтва, мастацкіх промыслаў і збор беларускага народнага арнаменту, распрацоўку малюнкаў на тканыя вырабы і ўкараненне іх у вытворчасць.

За 1970 год інстытут распрацаваў 5 малюнкаў і заправачных разлікаў на вырабы жакардавага і пераборнага ткацтва для Слонімскай і Карлянскай тэкстыльных фабрык і Віцебскай фабрыкі мастацкіх вырабаў. У 1971 годзе будзе распрацавана 6 малюнкаў і заправачных разлікаў на вырабы жакардавага ткацтва.

За пяцігоддзе тэкстыльная група інстытута «Белмясцпрампраект» будзе ўкамплектавана дызайнатарамі і тэхнолагамі для аказання мета-

З пошты ЛіМа

ТЭАТР ПАЧЫНАЕЦЦА З ВЕШАЛКІ

У тэатр заўсёды збіраешся, як на свята. Апранаешся, прыбіраешся ва ўзнёслым настроі, прадчуваючы радасць блізкага спаткання з мастацтвам. Хочацца, каб прыгожае было ўсё: і твар, і адзенне, і душа, і думкі (хай даруюць мне чытачы мімавольны плагіят).

Падыходзіш да ярка асветленага ўваходу, прад'яўляеш білет і трапляеш... Ну, вядома, перш за ўсё трапляеш у гардэроб. А там чарга — не прадыхнуць. Каб жа толькі зімой! А то і летам, асабліва ў непагодныя дні. Убачыўшы на небе хмары, прадбачлівы глядач бярэ з сабой плашч або парасон. Але адміністрацыя тэатра не праяўляе такой жа прадбачлівасці і пакідае ў вешалцы самую мізэрную колькасць гардэробшчыц, якія да таго ж адмаўляюцца гэты парасон прымаць.

У антракце той жа прадбачлівы глядач не падыходзіць і блізка да буфета, каб не псаваць сабе нервы. Але ж бывае, што чалавек пакутуе ад смагі і яму вельмі, вельмі хочацца выпіць выратавальны глыток ліманаду. Тады ён становіцца ў хвост доўгай чаргі і цярпліва чакае, пакуль буфетчыца няспешна, з найвялікшым пачуццём уласнай годнасці абслугоўвае тых, хто здолеў раней апынуцца ля прылаўка (можа, пакінуўшы залу ў той час, як апускалася заслона, а можа, і яшчэ раней). Пакуль дойдзе чарга да нашага няўвішнага бедалагі, столікі, што пуставалі ўвесь антракт, аказваюцца густа заселенымі, шклянак не хапае, і ён носіцца з доўгачаканай бутэлькай ліманаду з канца ў канец буфета, а ў гэты час ужо звініць трэці званок, і яму пагражае страта законнага месца ў партэры. Яго сябры па няшчасці

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.).

СУСТРЭЧЫ Ў ДАРОЗЕ

Менш за гадзіну працягвалася наша з Леанідам Васільевічам незапланаваная размова. Але і за гэты кароткі час нельга было не адчуць у ім думаючага чалавека, клапатлівага гаспадара, спецыяліста ў пошуках. Ведаў я: такія людзі не губляюцца перад цяжкасцямі...

Да гэтай жа кагорты людзей належыць і Мікалай Антонавіч Шчыгельскі. Праўда, узначальвае ён калгас «Радзіма» Івацэвіцкага раёна ўжо шосты год.

Размова наша пачалася са скаргі Мікалая Антонавіча:

— Янаў дзень сёння. На рабоце, апрача пастаянных, толькі чалавек сорак. На закладцы сенажу. Звычайна ж чалавек дзвесце працуюць.

— Яшчэ моцныя традыцыі?

— Раней і ў рэлігійныя святы працавалі. Але забіла навальніцай двaix у святы, як кажуць старыя, дзень. І перасталі хадзіць.

На хвіліну ўсталявалася цішыня. Першым яе парушыў мужчына, што стаяў у дзвярах канторы; у яго, відаць, была нейкая справа да старшыні.

— Гэта сын Антонавіча тады загінуў... — удакладніў ён.

Старшыня злёгку кіўнуў схіленай над сталом галавой: боль па дзіцяці яшчэ не ўлёгся.

— Я на малакавозцы працаваў тады, — прыгадаў мужчына. — Еду, дождж ужо ціха. Гляджу з кабіны малакавоза — на дарозе чалавек. Падбягаю — побач веласіпед...

Размова зайшла ў гісторыю, і я ўбачыў старшыню калгаса з іншага боку — гэта быў цікаўны да ўсяго чалавек, патрыёт зямлі, дзе працаваў, любіў і ведаў зямлю глыбока, не толькі як земляроб. Ён расказаў мне аб тым, што цэнтр калгаса, сяло Выганашчы, паводле падання, было месцам, куды намеснікі зганялі непакорлівых палешукоў, з якой цяжкасцю раней адваёўвалі ў балот і апрацоўвалі зямлю, як уласнік вотчыны магнат Агінскі прымусіў тых жа сялян з рыдлёўкамі ды тачкамі будаваць трохкіламетровы канал ад Выганашчаў да возера Выганаўскае. Магнат любіў пахваліцца сваёй «Венецыяй» перад гасцямі, катаў іх на ілюмінаваных катэрах, а сялянам нават забараняў рыбу лавіць...

Потым мы ехалі ўздоўж канала, і Мікалай Антонавіч з гонарам расказваў пра сённяшні дзень краю, пра асушэнне балот, ураджаі на былых балотах.

Зайшлі ў Дом культуры, дзе прадстаяла чытаць лекцыю.

У фае ўвагу прыцягнуў арыгінальна аформлены стэнд. Назва яго вельмі простая: Выганашчы да 1940 года і цяпер. Змест таблічак красамоўны і я не стрымаўся, каб не перапісаць іх у блакнот.

Вось яны, паказчыкі. Першая калонка — 1940 год, другая — сённяшні дзень:

электрыфікавана	—340 дамоў
радыёфікавана	—350 дамоў
настаўнікаў	— 27 чал.
студэнтаў	— 45 чал.
маюць вышэйшую і сярэднюю спецыяльную адукацыю	— 61 чал.
клубаў	—1 (на 230 месц)
бібліятэк	— 2 (9 500 экз. кніг).

— Многія з гэтых лічбаў ужо ўстарэлі, — растлумачыў Мікалай Антонавіч, — не адлюстравана, хаця б, пенсійная справа. А ў нас цяпер больш 200 чалавек атрымліваюць дзяржаўную і калгасную пенсіі. Раней мы адлічвалі два працэнты на

дычнай і тэхнічнай дапамогі тэкстыльным прадпрыемствам і прадпрыемствам Упраўлення мастацкай прамысловасці для адраджэння і развіцця народных традыцый у тканых вырабах, якія выпрацоўваюць прадпрыемствы Міністэрства мясцовай прамысловасці. Матэрыялы пошукавых работ будуць абагульнены, выдадзены і разасланы прадпрыемствам, як дапаможны матэрыял для работы мастакоў.

Адначасова паведамляем, што ўказаны артыкул абмеркаваны на Мастацкім савеце міністэрства 11.08.71 г.

Намеснік міністра
Л. РУСАКОЎ».

АД РЭДАКЦЫІ:

Друкуючы пісьмо з Міністэрства мясцовай прамысловасці за подпісам намесніка міністра тав. Русакова Л. В., прысланае ў адказ на артыкул «Адвечнае, як Радзіма» В. Говара і Ф. Валадзько, рэдакцыя з задавальненнем адзначае, што ўзнятыя на старонках друку пытанні далейшага развіцця ткацтва ў мастацкай і мясцовай прамысловасці былі сустрэты з цікавасцю і разуменнем. І ўсё ж адказ, нам здаецца, недастаткова поўна і ўсебакова адлюстроўвае пытанні і праблемы, закранутыя ў артыкуле.

Перш за ўсё, у пісьме адчуваецца некалькі спрошчанае разуменне пастаўленых аўтарамі дыскусійных праблем, якія ўспрымаюцца не як матэрыял ,неабходны для далейшага абмеркавання, а як свайго роду рэкамендацыі, абавязковыя для выканання.

Стварaецца ўражанне, што ніякіх складаных праблем у развіцці беларускага мастацкага ткацтва не толькі амаль не існуе, але і сучаснае становішча не выклікае асаблівага неспакою. Гэта адчуваецца і ў тоне пісьма, і ў пераліку фактаў.

Колькасць ткачоў-надомнікаў, як паведамляе тав. Русакоў Л. В., павялічваецца, асартымент пашыраецца, аб'ём работ узрастае, Інстытут «Белмясцпрампраект» вядзе пошукавыя работы па вывучэнні стану народнага ткацтва, распрацоўвае новыя ўзоры.

Аднак гэтыя факты не адмаўляліся і ў артыкуле «Адвечнае, як Радзіма». Галоўную ж увагу аўтары артыкула засярoдзілі на пытаннях стану і далейшага развіцця сучаснага мастацкага тэкстылю. Яны, напрыклад, спыняюцца на магчымых шляхах выкарыстання элементаў традыцыйнага ручнога народнага ткацтва ў машыннай вытворчасці. Як жа вырашаецца гэта праблема, у сучасны момант з прыведзенага пісьма ўсвядоміць цяжка. З аднаго боку, тав. Русакоў Л. В. сцвярджае, што «ткацкія фабрыкі міністэрства, якія выпрацоўваюць штучныя тэкстыльна - галантарэйныя вырабы, павінны выкарыстаць традыцыі беларускага народнага ткацтва». Але як? Існуе ж, як раскрываюць аўтары артыкула, і антымастацкае выкарыстанне традыцый. Гэта пытанне па сутнасці пакінута без адказу. З другога ж боку, выклікае недаўменне сцвярджэнне тав. Русакова Л. В., што «вырабы, якія выпрацоўваюць ткацкія фабрыкі міністэрства, не адносяцца да мастацкіх промыслаў». Ніхто не спрачаецца. Сапраўды, машынную вытворчасць нельга аднесці да мастацкіх **промыслаў.** Аднак, тэкстыль фабрык Міністэрства мясцовай прамысловасці па сваёй прыродзе, задачах, якія ён выконвае ў жылым і грамадскім інтэр'еры, павінен быць высокамастацкі і мець, несумненна, пэўныя нацыянальныя асаблівасці. Нам здаецца, ён павінен больш паспяхова канкурыраваць з прадукцыяй магутных тэкстыльных камбінатаў лёгкай прамысловасці, якая і танней, а іншы раз, чаго грахі таіць, і лепшая па мастацкіх вартасцях.

Яўна недаацэньваецца ў міністэрстве і значэнне стварэння мастацка - эксперыментальнай базы. Хоць у пісьме ўказваецца, што «на нашых буйных фабрыках... створаны эксперыментальныя лабараторыі пад кіраўніцтвам галоўных мастакоў», аднак аб іх эфектыўнасці нічога не гаворыцца.

Звычайна на прадпрыемстве працуе толькі адзін мастак, і, натуральна, яму не пад сілу весці эксперыментальна - даследчую работу, збіраць неабходны этнаграфічны матэрыял, апрацоўваючы яго, аналізаваць. Асноўны яго час ідзе на адміністрацыйна - вытворчую работу і стварэнне ўзораў. Вядома ж, у такой спешцы і цякучцы на з'яўленне шэдэўраў разлічваць нельга. Узоры, якія ствараюць мастакі фабрык, пакідаюць жадаць лепшага. Менавіта таму аўтары артыкула ставяць пытанне аб неабходнасці стварэння сапраўды творчых груп на прадпрыемствах або пры Міністэрстве мясцовай прамысловасці.

Справядлівая заўвага! Відаць, прынеслі б карысць узбуйненыя мастацка - эксперыментальныя лабараторыі, пры якіх працавалі б не толькі мастакі-выканаўцы, але і этнографы, мастацтвазнаўцы, кваліфікаваныя тэхнолагі і г. д. Канечне, такая работа патрабуе і стварэння пэўных калекцый узораў народнай творчасці, іх больш дэталёвага вывучэння і асэнсавання.

Наўрад ці можа выканаць значную работу тэкстыльная група інстытута «Белмясцпрампраект». Бо сёння ў яе складзе толькі адзін мастак па ткацтве. Хіба ж ён можа выканаць усё тое, аб чым гаворыцца ў пісьме: весці «пошукавыя работы па вывучэнні стану народнага мастацтва,.. збор беларускага народнага арнаменту», ствараць новыя ўзоры і ўкараняць іх у вытворчасць і г. д. За адзін год гэта «група» стварае ўсяго толькі 5—6 узораў. Гэта вельмі мала. Да таго ж варта адзначыць, што мастак «Белмясцпрампраекта» не мае эксперыментальнай базы, працуе ў адрыве ад прадпрыемства, не ведае мясцовых умоў (гэта проста фізічна не пад сілу аднаму чалавеку). І канечне ж, узоры, створаныя ў гэтых умовах, не заўсёды будуць адпавядаць высокім мастацка - тэхналагічным патрабаванням.

Нельга пагадзіцца з тым, што ў бягучым пяцігоддзі тэкстыльная група інстытута будзе ўкамплектавана толькі спецыялістамі тэхнічнага профілю. Яны, канечне, неабходныя, але галоўную ўвагу варта ўсё ж звярнуць на праблемы мастацкай распрацоўкі масавага тэкстылю.

У нас ствараецца ўражанне аб поўным поспеху ў галіне ткацтва на прадпрыемствах Упраўлення мастацкай прамысловасці. Прыцягваюцца да работы ткачыўмельцы, — выкарыстоўваецца народны арнамент, намячаецца пашырэнне асартыменту і павелічэнне аб'ёму вытворчасці і г. д. Аднак, з адказу цяжка зразумець, што ж канкрэтна прадпрымаецца для паляпшэння мастацкага ўзроўню ручнога ткацтва. Бо ў артыкуле выяўлена, напрыклад, тэндэнцыя спрашчэння і збяднення народных тканых рэчаў, якая назіраецца сёння. Гаворыцца аб магчымых шляхах рэальнага паляпшэння і стварэння прынцыпова новых сучасных узораў. Што ж думае прадпрымаць у гэтым кірунку міністэрства? Гэтыя пытанні не знайшлі адлюстравання ў пісьме.

Нам здаецца, яны варты ўвагі. Бо нягледзячы на ўсе дасягненні ў галіне беларускага ручнога ткацтва, становішча тут не вельмі бліскучае. Майстрыхі, запрошаныя на фабрыкі, не маюць магчымасці займацца самастойнай творчасцю. З дня на дзень яны вымушаны гнаць аднатыпны вал, не могуць нават прымяніць іншы раз сваё выпрацаванае дзесяцігоддзямі каларыстычнае дараванне (фабрыкі па недаглядзе забеспячэнцкага апарату маюць абмежаваную каляровую палітру пражы). Таму вырабы, вытканыя для сябе, значна больш цікавыя, чым стандартная таварная прадукцыя гэтых майстрых. Па сутнасці, яны ператварыліся на фабрыках у простых выканаўцаў. Да прыкладу можна прывесці Пінскую фабрыку мастацкіх вырабаў, якая дае па ручным ткацтве амаль трэць усёй прадукцыі рэспублікі.

Так ідуць справы на фабрыках. Аднак і Упраўленне мастацкай прамысловасці ўдзяляе гэтаму пытанню мала ўвагі. Тут няма ні аднаго мастака-ткача, ні аднаго этнографа, мастацтвазнаўцы, якія курыравалі б прадпрыемствы і народных майстроў. Патрэба ў такой творчай групе даўно наспела.

Яшчэ раз паўтараем, што артыкул аўтараў В. Говара і Ф. Валадзько «Адвечнае, як Радзіма» друкаваўся не як указанне для выканання, а як дыскусійны матэрыял, у якім узняты розныя пытанні развіцця ткацтва. Хацелася б, каб Міністэрства мясцовай прамысловасці ўспрыняло яго менавіта так і правяло б не толькі фармальнае абмеркаванне на мастацкім савеце, але і арганізавала б прадстаўнічую нараду з прыцягненнем мастакоў прадпрыемстваў мясцовай мастацкай прамысловасці. Размова, нам здаецца, павінна прыняць творчую накіраванасць.

імчацца ў залу, на хаду дажоўваючы бутэрброды, і яшчэ некаторы час у пачатку дзеяння заўзятых тэатралаў даводзіць да знямогі шалясценне цукерачных паперак.

Перабольшваю? Магчыма, але не вельмі. Няўжо адміністрацыі мінскіх тэатраў і філармоніі не могуць па прыкладзе Масквы і Ленінграда (і, дарэчы, нашага рускага драматычнага тэатра) арганізаваць абслугоўванне ў буфетах так, каб людзі маглі ў час антрактаў і спакойна падсілкавацца, і пагутарыць з сябрамі ва ўтульных холах? Варта толькі паставіць на тыя ж столікі ліманад і бутэрброды, і кожны сам аплаціў бы іх кошт афіцыянтцы.

У канцы спектакля — зноў чарга ў гардэробе. А дзе чарга, там і з'едлівыя рэплікі, і раздражнёныя папрокі. Святочны настрой сапсаваны. І гэта не дробязі. Бо калі б вышэйшай была культура абслугі ў тэатрах, можа, людзі часцей адрываліся б ад экранаў тэлевізараў, якія так ласкава свецяцца ва ўтульнай хатняй цеплыні.

А. АСІНОЎСКІ,
інжынер.

НАПЯРЭДАДНІ ПРЭМ'ЕРЫ

КУПАЛАЎСКУЮ «Паўлінку» ведаюць усе. Не столькі саму п'есу, колькі яе трактоўку тэатрам Янкі Купалы. Героі яе ўжо быццам неадзельныя ад іх славутых выканаўцаў — Г. Глебава, Б. Платонава, В. Пола, Л. Ржэцкай, Ул. Дзядзюшкі. Хіба можна ўявіць Агату, якая ўвальваецца ў хату да Крыніцкіх, без звязкі абаранкаў на шыі? Альбо пана Быкоўскага, які б не адскокваў ад пякучага самавара, пачынаючы спяваць свой чуллівы «раманс»? Пры адным упамінанні аб тым, што мы будзем ставіць «Паўлінку», людзі шырока ўсміхаюцца, прадчуваючы радасць сустрэчы са знаёмым вясёлым відовішчам, якое завяршаецца ўцёкамі закаханых маладых герояў.

А ў нашым жа спектаклі не будзе гэтых шчаслівых уцёкаў. Арыштуюць Якіма, і ўпадзе Паўлінка з крыкам: «Звяры сляпыя!» Менавіта так напісаў Купала. Але ці захочуць гледачы прыняць гэты нязвыклы для іх варыянт? Нечаканымі для публікі будуць і нашы дэкарацыі, больш блізкія да сучаснага вырашэння. Моладзь, напэўна, з задавальненнем успрыме ў спектаклі песню «Купалінка» ў новай апрацоўцы і выкананні ансамбля «Песняры». А як старэйшае пакаленне?

На ўсе гэтыя пытанні мы пачнем атрымліваць адказы ў кастрычніку, у вечар прэм'еры, калі павольна рассунецца заслона, загучыць «Купалінка», выступяць з паўзмроку жоўтыя дошкі стала, лавак, падлогі і Паўлінка (артыстка Н. Караткевіч) падхопіць сумную песню...

А пакуль што — рэпеціруем. Побач з вядомымі, вопытнымі акцёрамі Н. Фядзяевай, Ю. Гальперынай, С. Бульчыкам, А. Яфрэменкам у спектаклі заняты зусім маладыя артысты, сёлетнія выпускнікі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута Л. Лабуць і А. Гаманюк.

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ,
галоўны рэжысёр Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра.

Паўлінка і Якім (артысты Н. Караткевіч і Л. Лабуць).

пенсіі, а з ліпеня гэтага года — 5 працэнтаў ад прыбыткаў калгаса. Атрымліваецца 25 тысяч рублёў — нямала.

Апошнюю рэпліку старшыні яўна не зразумеў шчупленькі, з кійком у руках, старэнькі:

— А хіба мы не заслужылі, не зарабілі?

— Што вы! Якраз і кажу, што правільна зрабілі, павялічыўшы пенсію.

— Гэта правільна, Антонавіч. Многа сілы паклалі ў калгасныя барозны! — павесялеў і прыняў малайцаваты выгляд стары. — Бывала, на працадзень выходзіла не вельмі. Але мы не кідалі справы...

— Трэба да налецця дабудаваць Дом Саветаў, — Мікалай Антонавіч мае на ўвазе двухпавярховы цагляны будынак, сцены якога ўжо выведзены: размяшчацца ў ім будуць і праўленне калгаса, і паштовае аддзяленне, і сельсавет — увесь сельскі адміністрацыйна-калгасны комплекс. — Пад сянаж мала бетанаваных траншэй, памяшканні ферм цеснаватыя, трактараў і камбайнаў прыкупіць не шкодзіць...

Клопатаў у старшыні многа. І як хочацца, узнімаючыся на лектарскую трыбуну, на выдатна вытрымаць свой экзамен перад такімі людзьмі.

Дарэчы, экзаменуюць яны нас паразнаму.

Узброены свежымі часопісамі, я сядзеў непадалёк ад клуба. Раптам чую за спіной нягучнае «здрасце». Паварочваюся: чалавек пяць мужчын. Запрашаю сесці. Садзяцца. Знаёмімся. Заводзім размову. Я заўважаю, што чацвёра маіх субяседнікаў усё паглядаюць на сівавтага дзядзьку.

— А скажы, дарагі, — гаворыць той, — што ты можаш рабіць апрача як.., языком?

Тое, што субяседнік звярнуўся да мяне на «ты» — гэта няважна. Нават неяк для мяне лепш у той сітуацыі. Але бачу: з намерам дапытваецца сівавалосы, астатнія ж толькі позіркамі падтрымліваюць яго.

— Гэта ў якім жа сэнсе?

— А ў вельмі нават простым: ці ўмееш ты нашу сельскую работу рабіць?

— Магу трактар вадзіць, аўтамабіль.

— Гэта добра, а вось звычайнай касой ты кіраваць умееш?

Пяць пар вачэй пільна ўпіліся ў мяне: папаўся, галубок!..

— Умею, — кажу.

— І на практыцы можаш паказаць?

— Магу.

— Тады — пайшлі...

Перад кожнай лекцыяй хвалююся. Не тое што баюся аўдыторыі — гэту боязь кожны пачынаючы абавязкова перасіліць. Хочацца не паўтарацца, сказаць больш зразумела, карацей, глыбей. Цяпер хваляваўся ўдвая. З-пад страхі мой экзаменатар выцягнуў касу, з прызбы ўзяў брусок. Уручыў усё гэта мне. У кутку двара стаяла невялікая купка травы. Тут мне і трэба было паказаць: быць або не быць!..

Толькі я пачаў мянціць касу, за спіной пачуў:

— Ты прайграў!

Гэта адносілася не да мяне.

Вось каса гатовая. Апусціў яе на траву: «Уж-жых!..» — махнуў. Некалькі разоў, а потым з усяго маху кляпнула каса мураўіную купіну.

— Гэта нічога! — засмяяўся «экзаменатар». — Хопіць. Ты перамог.

І зацягнуў мяне ў дом, пасадзіў за стол, пачаў частаваць свежым малаком.

...Клуб быў перапоўнены. Аказваецца, мой «экзаменатар» сам, яго жонка, дзеці абабеглі па дварах усё сяло — сабралі аўдыторыю. У час лекцыі ён сядзеў у першым радзе, не зводзіў з мяне вачэй. А скончылася лекцыя — ажывіўся і пытаннямі засыпаў.

Канечне, гэты выпадак яшчэ не дае сапраўднага ўяўлення, наколькі моцна звязаны лектар з народам, яго штодзённым клопатам. Сапраўды народны, на маю думку, той інтэлігент, які беззапаветна, ад усяго сэрца, шукае, знаходзіць і шчодра аддае людзям усё новае, каштоўнае, важнае. Пісьменнік — кнігі, кампазітар — песні, інжынер — машыны, а лектар — сапраўдныя веды.

Рамаn САБАЛЕНКА

ПЧАЛІНЫ МЁД

АСЕННІ ЎСПАМІНАК

КОЖНЫ РАЗ я стараюся прыязджаць сюды ўвосень. Люблю гэты куток роднай зямлі ў такую пару.

Аднёс чамадан я ў свой пакой і заспяшаўся на вуліцу. Як прыгожа тут, хоць сёе-тое ўжо адцвіло, сёе-тое апала. Кіруюся на закіданыя кляновым жаўталістам алеі парку. Даўно ўжо люблю я гэты парк: усюды тут нейкая свая ўтульнасць, нейкая невыказная лагоднасць.

Мо няма нічога больш прыемнага, як хадзіць аднаму па асенніх алеях. І хоць апаноўвае, запаланяе ўсё мінорны настрой, усё роўна прыемна гэтак, павольна, перастаўляючы нагу за нагою, брысці па жаўталісту. І хоць чалавек нават не меў намеру пра штокольвек думаць, усё роўна ён не адчэпіцца ад думак. Сама восень—думная пара. Пад шолах жаўталіста думаеш пра самае дарагое, нават запаветнае.

Спыніўся, затрымаўся я пад купаю клёнаў. Дрэвы быццам забаўляюцца са мною: шпурляюць з самых верхавін жаўталіст, бы хочучы абавязкова пацэліць у мяне. Такая, мабыць, у прыроды завядзёнка: абавязкова трэба пазабаўляцца, пагуляцца. Вятрыска, які ледзь дыхае ў парку, падхоплівае лісты, доўга лена кружыць іх у паветры... Люблю, захапляюся я трапяткім асеннім наваколлем. На момант нават забываюся дзе я і хто я. Толькі як выйшаў на санаторны тэранкур, угледзеў пабеленыя з выразнымі чорнымі лічбамі камяні, нібы апрытомнеў: я прыехаў лячыцца ў санаторыі.

Стрэлкі гадзінніка прыспешвалі ўжо на абед. Не доўга ўзіраючыся ў асмужаную далячынь — будзе час, яшчэ нагляджуся, — спяшаюся.

Праскочыў кантрольную паркавую будку. Прабег палацавую браму. Убягаю па лесвіцы ў вестыбюль палаца. Там людзі ўжо, відаць, даўно гуртуюцца. Шпацыруюць, гавораць, быццам перад абедам наганяюць апетыт.

Хто гэта? Пасяродку вестыбюля стаіць ён — пануры, задуменны. Не то чалавек чаго шукае, не то каго выглядае. Нехта ж знаёмы... Няўжо ён? Чалавек узіраецца ў мяне. Гэтак бывае, калі людзі дзе зусім нечакана сустракаюцца. Трошкі ўзнімае ацяжэлую ад думак галаву і ў наступны момант чую працяжнае:

— А-а-а!

Вымаўляе чалавек не з усмешкай, як гэта бывае звычайна пры нечаканай сустрэчы, а з нейкай балючай грымасай на трошкі мангольскім твары.

— Пятро Фёдаравіч! Дарагі! — кінуўся я з абдымкамі.

— Сапраўды, гэта быў дарагі не толькі для мяне чалавек.

— Якім ветрам?

— Волжскім! — стараецца адказаць мне ў тон.

Мы да таго загаварыліся, што людзі, якія спяшаліся на абед, пачалі звяртаць на нас увагу. Мо звярталі асаблівую ўвагу таму, што на штрыфелі ягонага пінжака блішчаў значок дэпутата Вярхоўнага Савета. Не так ужо і многа з такімі значкамі тут было людзей.

Пытаю, дзе пасяліўся.

— Во тут, за дзвярыма. Кажуць, у самым вялікім пакоі. Чуў я: там калісь Радзівіліха забаўлялася.

— Ведаю гэты пакой. Там аж пяць ложкаў. Можа б выбраў ты сабе месца на нясвіжскім рынку? Туды, кажуць, таксама калісь Радзівіліха ездзіла.

Паглядзеў ён на мяне з нейкай кплівай іроніяй. Памыляў вуснамі і нічога не сказаў. Але я ведаю, што ён хацеў сказаць: Хацеў у сваю чаргу навылёт працяць мяне дакорамі: маўляў, я агітую яго, каб ён адрываўся ад людзей.

І намеснік галоўнага ўрача санаторыя Пятро Нічыпаравіч Лагін пры прыёме прапанаваў Пятру Фёдаравічу асобны пакой.

— Што вы! Што вы! Пятро Нічыпаравіч, дзякую! Я прывык заўсёды быць з людзьмі.

З Пятром Фёдаравічам усе тыя дні мы былі неразлучныя. Па праву даўняга знаёмага я вельмі часта забягаў у ягоны пакой. Асеннімі вечарамі мы падоўгу глядзелі тэлевізар, ці хадзілі ў кіно. Але як бы там не было, Пятро Фёдаравіч быў усё роўна як сам не свой. Я стараўся не адыходзіць ад яго. Нават у сталовай за адзін стол мы пераселі. Неяк, бы ненарокам, сказаў ён:

— Разумееш, сёння абед быў смачнейшы, чым учора.

— Можа? — амаль згадзіўся я, хоць абед быў, як заўсёды. Проста чалавеку хацелася нечага блізкага, свайго. Мне прыемна было чуць хоць у падтэксце, што я—тое, «сваё».

А ўчора ўранні, як толькі мы пераступілі парог сталовай (прыйшлі мы на сняданак чамусьці вельмі зарана: у сталовай амаль нікога яшчэ не было) Пятро Фёдаравіч спыніўся ў дзвярах. Доўга глядзеў на панель, на кафельны камін, быццам упершыню бачыў такое дзіва і нешта сам сабе шаптаў.

— Гэта ж от тут. От тут! — аж падаўся ён паміж сталамі да сцяны.

Не разумеў я, што цюкнула ў галаву чалавеку. Ён мо заўважыў, што здзіўлена я гляджу на яго, бо сказаў мне:

— Гэта я ўспамінаю. У трыццаць дзевятым годзе, на другі, ці на трэці дзень, як нашы войскі прыйшлі, я тут быў.

Нічога гэтага я не ведаў з біяграфіі пісьменніка. Ведаў я, што Глебка амаль разам з нашымі войскамі ішоў у вызваленчым паходзе, але тое, што ён тады быў у Радзівілаўскім палацы, чуў я ўпершыню.

— Разумееш, вось тут от стаяў вялізны стол тарцом да каміна. За ім і сядзела яна сама.

— Хто?

— Яна сама! Старая Радзівіліха. Гэткая чапурная, хоць і старая.

І Глебка расказаў, як яны тады — а іх было пяць чалавек — глядзелі на Радзівіліху, як цяпер людзі глядзяць на тыя мошчы, што захоўваюцца ў сутарэннях касцёла. А тыя людзі, што ўслугоўвалі графіні, быццам з іншага свету былі. Адно спадабаліся тады Пятру Федаравічу дзве прыбраныя, як царыцы, дзяўчыны. Не хадзілі яны вакол вялізнага стала, а быццам лёталі.

— А хіба Радзівілы тут былі і тады, як нашы войскі прыйшлі? — запытаў я.

— Чуеш жа, што былі.

— Дык чаму ім нашы не далі каленам пад мяккае мейсца?

— Ваякі нашы то далі б, ды ім сказалі: нельга. А праўду кажучы, дык у іх і рукі, і калені свярбелі. Казалі тады, што на тых Радзівілаў мы многа сваіх людзей вымянялі. Дыпламатыя, брат, нічога не напішаш! А вось тыя княжацкія ахмістрыні... — Пятро Фёдаравіч зірнуў на мяне, быццам правяраючы, як буду рэагаваць на яго словы.

Я ведаў, Пятро Фёдаравіч, як сапраўдны паэт — чалавек высокага густу, любіў усё прыгожае, і тыя дзве ахмістрыні, відаць, не дарма яго хвалявалі.

Як не ўвесь вечар мы з Пятром Фёдаравічам прагаварылі пра тое, што яны тады апісалі і канфіскавалі ў Радзівіла. Выказаў ён жаль, што за вайну многа чаго прапала з князевых набыткаў.

— То ўсё, брат, народнае было! — быццам хацеў мне давесці Пятро Фёдаравіч, што яны тады не дарма паквапіліся на Радзівілаўскія схованні. — Мы чужога не бралі. Бралі адно тое, што калісь набываў наш народ беларускі, але чым ніколі не карыстаўся. От і гэты ж палац з лёхамі! Хіба ён Радзівілаўскі? Ён народны! Народ збудаваў яго. Уважліва перачытай, браток, купалаўскі «Курган» і там, як у люстры, угледзіш і тых, хто баляваў, і тых хто будаваў.

Мне захацелася перачытаць «Курган», і я ўзяў у рукі кніжку. Паэма тут успрымалася інакш, чым дома. Чытаў я яе, як гнеўны абвінаваўчы тэкст.

— Шкада, што ты тады з княгіняю не паабедаў! — развітваючыся напач з Пятром Фёдаравічам, кінуў яму жарт.

Паэт жарту не прыняў. Стомленыя яго вочы, здаецца, самі плюшчыліся.

Мой пакой мясціўся поруч з кабінетам намесніка галоўнага ўрача. Нават з калідора чутно было, што там нехта ёсць. Пастукаўся ў дзверы.

— Калі ласка! — поўнымі здзіўлення вачыма сустрэў мяне Пятро Нічыпаравіч.

— Што здарылася?

Я расказаў пра тое, што прачытаў на Глебкавым твары, што ўлавіў у яго заўсёды яснай інтанацыі. Лагун на момант задумаўся і сказаў:

— Ведаю я вашага брата-літаратара. Мо ў кожнага з вас не за сябе, а за каго іншага баліць душа. Што ж мне ад вас таіць? Ён не дужа які жыхар на гэтым свеце. Адно, прашу вас, яму ні слова. Які б чалавек ні быў, яму трэба спадзявацца на жыццё і думаць пра яго.

Вярнуўся я ў свой пакой позна. Заснуць не мог. Ляжаў і думаў пра жыццё. Не пра сваё. Найбольш пра яго.

За жыццё ў мяне стала такая звычка: дзе б я ні быў, што б я ні рабіў, калі б я ні лёг, усё роўна трэба ўстаць а сёмай гадзіне. Нацягнуў на сябе піжаму і выйшаў у калідор. Праз краты аконных рам шчаміліся яшчэ ў калідор прыцемкі. Добра на душы станавілася ад святла і цеплыні.

Ішоў па калідоры і сам не ведаў куды і чаго. Ішоў таму, што добра было на душы і хацелася нечага адменнага. Але куды тут пойдзеш, ды яшчэ ў такую пару. Расчыняю дзверы маленькага вестыбюля, таго, дзе стаяць вагі. Цікава з гэтай вагою. Па ёй можна вывучаць нават характары людзей: адзін паважыцца раз, як прыедзе, каб у курортную кніжку запісаць, колькі ён кілаграмаў. А другі як не два-тры разы на суткі ўзважваецца...

У паласатай піжаме, у такой, як прадаюць у большасці універмагаў, непадалёк ад вагаў стаіць чалавек. Стаіць ён перад плакатамі фізкультуры і спорту. Ды і чалавек, відаць, немалады. Падыходжу. І... аж праціраю вочы.

— Ты, Пя... — не паспяваю я вымавіць слова, як ён абзываецца:

— Я! — прызнаецца гэтак нясмела, быццам яго заспеў у якой шкодзе.

— Што ты тут?

— Ды от... Вывучаю!

Паглядзеў, перад якою табліцаю стаіць паэт. Аказваецца, ён вывучае колькі і ў якім узросце павінен важыць чалавек. Які нармальны аб'ём грудзей пры ўдыху і выдыху; які аптымальны і мінімальны ціск у нармальнага чалавека.

— Навошта табе гэта?

— Усё трэба ведаць. От каб я не пастаяў тут ды не пачытаў, дык і не ведаў бы, што ў мяне зніжана вага. Аж дзесяць кілаграмаў не хапае. Ніжні ціск крыві гэтак апаў, што і ўявіць сабе цяжка.

— Усе гэтыя табліцы глупства! — кажу я, каб хоць трошкі палепшыць настрой Глебкі.

— О, не! Не кажы так! Калі б глупства, дык ніхто б іх не вывешваў тут.

— Ат, вывешваюць. Трэба ж нешта вывешваць, — кажу я як найбольш бесклапотна, як той, хто мо ні разу не адчуў, што і над ім кружыць чорны крумкач.

— Калі ўсё ў чалавека, як і ва ўсіх людзей, дык можна не глядзець ні на якія табліцы. А як у мяне ў апошні час і вагі не хапае, і ціск нізкі, асабліва ніжні, і пульс чортведама які, дык паспрабуй не цікавіцца ўсім, што тут пішацца.

Я стараўся як адцягнуць яго ад гэтых табліц і схем. Загаворваў пра шмат якія рэчы. Хацеў, каб ён выйшаў са мною на «вал». Раніца была ясная, сонечная, і тэмпература для восені добрая.

— Сходзім, Пятро Фёдаравіч, перад снеданнем апетыту трохі нагуляем, — прапанаваў я.

Глебка зірнуў на мяне з горкай іроніяй, быццам я прапаную яму нямаведама што.

— Хадзем, браце, апранацца, наводзіць глянец. Як сябе ні адчуваеш, а як той казаў, хвост трэба трубой трымаць. Пасля снедання ў мяне адразу... — гэтак і не сказаў ён, што ў яго.

— У мяне таксама, — не ведаў я, чым падтрымаць сябра. — Дык хадзем апранацца, — стараўся я як адарваць Глебку ад тых плакатаў і схем, ад тых горкіх думак, якія яны выклікалі ў чалавека. Правёў Пятра Фёдаравіча пад самыя дзверы пакою. Нават дзверы трошкі прачыніў.

Адчуваў я, што на шпацыр Глебку хочацца ісці аднаму. Не пытаўся нават, што ён мае рабіць пасля снедання. Нейкім асаблівым ён быў той ранак: быццам чаго шукаў і не знаходзіў, быццам ад некага хацеў уцячы, схавацца. Гэта я заўважыў і таму пасля снедання не стаў назаляць яму сваёй прысутнасцю. Адразу ж пайшоў на «вал». Раніца была відная. Сонца, праўда, толькі ярка свяціла, але пакуль што не дужа грэла. Грэцца можна было толькі надзеяю, што сонца неўзабаве прыпячэ. Спадзеючыся на хуткую цеплыню дня, я пайшоў у тую альтанку, што прыляпілася на самым высокім узлобку «вала». Сеў на лавачку і пачаў азірацца навокал. Добра было відно цераз водную далячынь азёраў. Здалёк здавалася, што нават сам Нясвіж, ягоныя невысокія дамкі, не баючыся вымачыцца, збягаюць у ваду. Перад самымі дамкамі, за сціртамі саломы, шэрая паска Капыльскай шашы. Відно было яна, гэтая шаша, не дужа працавітая: толькі сяды-тады па ёй імчалі грузавікі з адмысловымі скрынямі. Я ўжо ведаў, што тыя скрынкі засыпалі цукровымі буракамі і везлі іх у Гарадзею на цукровы завод.

Праз залацістую сетку, якую накінула восень на дрэвы, асабліва на клёны і ліпы, трохі відна была і грэбля, што перасякала ўпоперак рыбныя азёры. Прыгледзеўшыся з альтанкі, я ўбачыў на грэблі чалавека. Ён павольна ішоў у другі парк. То быў Пятро Фёдаравіч Глебка. Здаецца, бачыў як вяла яго самотная адзінота. Думаў: перайшоўшы азёры, ён паверне туды, да «Чорнай дамы», куды амаль усе тыя, хто прыязджае ў Нясвіж упершыню, абавязкова ходзяць.

Я не спускаў з постаці Пятра Фёдаравіча вачэй. От ён пратупаў ужо ўсю грэблю, пастаяў ля «чаляднiцкага дома», выйшаў за мураваныя шулы былых паркавых варот, дасягнуў да шашы і пайшоў на Нясвіж. На вялізным масіве тарфяністага балота ўжо як не па вушы ўкапаўся ў зямлю працавіты экскаватар. Ён размахваў даўжэзнай стралою і высыпаў узбоч сваё канавы коўш за каўшом чорную зямлю. Следам за экскаватарам заставалася чорная пісяга канавы. Відно было, як Глебка па шашы параўняўся з экскаватарам. Павярнуў направа, дайшоў да края поля. Доўга пільна-пільна глядзеў на машыну. Нешта паківаў галавою, завярнуўся назад на шашу.

За першымі нясвіжскімі дамкамі зрок мой страціў Пятра Фёдаравіча. Я чамусьці затрывожыўся. Выйшаў з альтанкі і пайшоў шпацыраваць сюдтуд па «вале». Карцела мне даведацца: куды ж павяла яго чалавечая цікавасць? Выйшаў ва ўнутраны двор палаца, мінуў браму, перайшоў мост. Дай, думаю, пайду пад прысадамі. Недзе не інакш, як тут, ён павінен ісці

Пятро Фёдаравіч Глебка.

Фота Ул. КРУКА.

ПАРТЫТУРА І СПЕКТАКЛЬ

«Халопка» на сцэне Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР

АПЕРЭТАЙ «Халопка» сёння ў Мінску на сваім стацыянары адкрывае другі сезон Беларускі тэатр музычнай камедыі. Апошняя прэм'ера мінулага тэатральнага года гэты спектакль добра прымаўся гледачамі Гомеля іншых гарадоў Беларусі ў час летніх гастроляў маладога калектыву.

Аўтару гэтых радкоў давялося пазнаёміцца з прачытаннем партытуры «Халопкі» Дзяржаўным тэатрам музычнай камедыі БССР у час гомельскіх гастроляў калектыву. Не засяроджваючы ўвагі чытачоў на асобных дэталях выканаўчага майстэрства ўдзельнікаў спектакля, спыняюся на тым, што шчыра вабіць у пастаноўцы аперэты на нашай сцэне або выклікае жаданне спрачацца з яе аўтарамі.

Добра ўжо тое, што тэатр імкнецца ўбачыць падзеі твора «сваімі вачыма». Так, напрыклад, своеасаблiва вырашаецца пралог спектакля, у якім асуджаецца прыгонніцтва. Вершы Радзішчава, што гучаць на фоне званоў-заклікаў, вельмі ўражлівыя, хоць і ўведзены ў п'есу адвольна. Можна пагадзіцца і з тым, што радзішчаўскія вольналюбівыя радкі гучаць у некаторых іншых эпізодах першай дзеі, калі яны звязаны з сутыкненнем чалавечай годнасці прыгонных і лакейскай угодлівасці Елпідзіфора — камердынера графа Кутайсава. Праўда, такое дапаўненне тэксту п'есы часам «фарсіруе» і без таго зразумелую высокую грамадзянскую пазіцыю пастаноўшчыкаў спектакля: ці можна не асудзіць прыгон!

Ідучы па шляху пэўнай дынамізацыі падзей «Халопкі», тэатр дазволіў сабе дапоўніць склад дзейных асоб яшчэ адным вобразам — гусара Дзянісава, сябра князя Мікіты Батурына. Няма падстаў для дыскусіі аб мэтазгоднасці рэдакцыйна-пастановачных змен і там, дзе аўтары спектакля (рэжысёр В. Вярбоўская, дырыжор П. Кірыльчанка, мастак А. Марозаў, балетмайстар С. Дрэчын, хормайстар Н. Андросава) пераставілі месцамі некаторыя эпізоды першай дзеі «Халопкі» або зрабілі купюры. Але ёсць у вырашэнні аперэты на сцэне Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР і тое, з чым, на маю думку, нельга пагадзіцца. Гаворка ідзе пра трансфарміраванне французскай артысткі Леблан у актрысу рускага прыдворнага тэатра Батманаву і гаспадыні атэля фраў Крошке—у старую мяшчанку Фёклу Пятроўну.

Справа не ў тым нават, што ў абодвух выпадках адбыліся страты яркага і вельмі спецыфічнага («іншаземнага» па мысленні, па будове фраз, вымаўленні слоў, інтанацыях) тэкставога матэрыялу і замена яго зусім іншым па характары, змесце і форме падачы. Парушаецца логіка ўзаемаадносін паміж графам Кутайсавым і іншаземнай артысткай, якую нават гэты царскі сатрап не мог зрабіць сваёй каханкай менавіта таму, што яна падданая іншай дзяржавы. Атэль фраў Крошке, паводле партытуры Стрэльнікава, вабіў усіх, бо быў на граніцы з Расіяй. Тут Андрэй мог зрабіць захады, каб вызваліць Віялету, якая, стаўшы яго жонкай, стала адначасова і прыгоннай Кутайсава. Тут і Кутайсаў пасля забойства Паўла I чакае вырашэння свайго лёсу ад новага рускага імператара. Сустрэча ж герояў у тракціры Фёклы Пятроўны зусім незразумелая і неабгрунтаваная.

Мне здаецца, што не было мастацкай неабходнасці дапаўняць фінал новымі вершаванымі радкамі Радзішчава. Пасля ўсім вядомага апошняга нумара пра бразготкі тут гэтае дапаўненне «не гучыць», яно ўспрымаецца як непатрэбная мараль слухачам.

Аднак нельга не адзначыць, што спектакль на нашай сцэне атрымаўся дзейсным і пазбаўленым штучных мізансцэн, таннага густу, пустога камікавання (за выключэннем некаторых эпізодаў у фінале). У гэтым адчуваецца перш за ўсё рэжысёрская вынаходлівасць В. Вярбоўскай, яе імкненне пазбавіцца ад існуючых яшчэ, на жаль, аперэтачных штампаў. Асабліва трэба падкрэсліць поспех рэжысуры ў складаных масавых сцэнах першай і другой дзей, дзе пастаноўшчыку спектакля добра дапамагае эфектнымі танцавальнымі эпізодамі балетмайстар. Вялікага драматычнага напружання падзей дасягае В. Вярбоўская ўражлівым рэжысёрскім вырашэннем фінальнай сцэны ўяўнага вяселля Андрэя і Віялеты.

Да творчых здабыткаў аўтараў спектакля трэба аднесці і гучанне харавых эпізодаў і мастацкае афармленне пастаноўкі.

Больш дакораў выклікае музычны бок прэм'еры «Халопкі», хоць і не ўсё тут залежыць ад дырыжора. Так, напрыклад, пры яўнай дыспрапорцыі ў аркестры тэатра колькасці артыстаў струннай і астатніх груп, бадай, немагчыма дасягнуць гукавой раўнавагі ў акампанементах і складаных сольных інструментальных эпізодах партытуры. Разам з тым, музычны кіраўнік пастаноўкі не дабіўся той неўтрапёнасці гучанняў, выдатнай рытмічнасці, яркай змены тэмпаў, агульнай маштабнасці ўвасаблення партытуры, на якія ўвесь час аўтар твора звяртае ўвагу дырыжораў. Адсюль і паспешлівасць у выкананні ўверцюры або першага эпізода сцэны ў палацы Кутайсава, і занадта шпаркія тэмпы ў жаночых карагодах, і замаруджанасць, зніжэнне тонусу ў тых мізансцэнах, дзе размова герояў вядзецца на аркестравым фоне...

Як і ў іншых спектаклях тэатра музычнай камедыі, з якімі мне давялося знаёміцца, самае яркае ўражанне пакідае Н. Гайда—Віялета. У артысткі прыгожы голас, які яна выкарыстоўвае з неабходным для складанай партыі майстэрствам. Яна вельмі прывабная, музычная, лёгка рухаецца.

Цікавы і пераканаўчы вобраз Кутайсава, створаны ў спектаклі Ю. Лазоўскім. Яго цырульнік-саноўнік цалкам адпавядае вобразу хітрага і страшэннага імператарскага фаварыта. Таленавіта і дасканала праводзіць артыст мізансцэны з Елпідзіфорам — камердынерам Кутайсава (У. Сердзюкоў) перад люстрам, а таксама эпізоды на вяселлі Андрэя Туманскага і ў пачатку трэцяй дзеі (пошук прытулку пасля ўцёкаў з Расіі).

Да ліку тых выканаўцаў, чыё майстэрства ўзбагачае спектакль, трэба аднесці таксама К. Лосева (князь Мікіта Батурын), У. Фаменку (прыгонны Мітрусь Нічыпарэнка), Л. Маціcаву (Фёкла Пятроўна). Першы з артыстаў удала малюе вобраз гусара-рубакі, які любіць заляцацца, быць душой вясёлай кампаніі, разам з тым ён не пазбаўлены шчырасці і ўмее абурацца нягодніцтвам. Асабліва ярка абмалёўвае К. Лосеў свайго героя ў сцэнах гусарскага застолля сярод цыган.

Не вельмі разгорнутую партыю Мітруся непасрэдна і музычна праводзіць артыст У. Фаменка. Мастацкі такт і густ праяўляе і выканаўца партыі Фёклы. Створаны Л. Маціcавай гратэскавы вобраз нідзе не выглядае дакучлівым.

Вобраз Андрэя Туманскага— зводнага брата Мікіты (сына прыгоннай, якому бацька-князь не паспеў даць вольную) — адзін з самых складаных у аперэце. Выканаўцу гэтай партыі ў спектаклі не хапае інтанацыйнай чысціні спеваў. Артыст не раскрывае духоўнага багацця свайго героя. Нават там, дзе выкананне партыі Ю. Летавым не пазбаўлена тэмпераменту і голас артыста гучыць прыгожа, адчуваецца пэўны разрыў паміж спяваннем і сцэнічнай абыякавасцю яго паводзін. Вакал робіцца нібы самамэтай, а не сродкам раскрыцця душэўнага стану, адносін да партнёраў і мізансцэн наогул.

Думкі, якія тут выказаны наконт прачытання партытуры «Халопкі» стваральнікамі спектакля на беларускай сцэне, безумоўна, не бясспрэчныя і не ахопліваюць усіх здабыткаў і недахопаў новай пастаноўкі. Але відавочна, што тэатр імкнецца да творчых пошукаў і на гэтым цяжкім шляху мае пэўны плён.

І. НІСНЕВІЧ.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці беларускай савецкай літаратуры Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў пісьменніку Вольскаму-Зэйдэлю Віталю Фрыдрыхавічу ганаровае званне заслужанага дзеяча культуры Беларускай ССР.

З пошты ЛіМа

НА ПАКЛОН ДА НАРОДНЫХ ПАЭТАЎ

У апошні час на могілках, дзе пахаваны народныя паэты Беларусі Янка Купала і Якуб Колас, пастаўлены выдатныя помнікі.

На жаль, толькі нямногім гасцям Мінска вядома, дзе яны. Між тым, многім, хто прыязджае ў сталіцу, хочацца пакланіцца праху народных песняроў. Вось і прыходзіцца спыняць праходжых і пытацца.

Нарэшце, на саміх могілках даводзіцца патраціць час у пошуках месца захавання Я. Купалы і Я. Коласа.

Набліжаецца 90-годдзе з дня іх нараджэння. Нядрэнна было б у даведніку • па Мінску адзначыць месцы пахавання народных паэтаў, каб сюды прайшлі маршруты шматлікіх экскурсантаў і гасцей горада. На саміх могілках трэба паставіць указальнікі да магіл Я. Купалы і Я. Коласа, як, напрыклад, гэта зроблена ў Кіеве на могілках, дзе пахавана Леся Украінка.

Пажадана, каб былі выдадзены спецыяльныя паштоўкі са здымкамі помнікаў.

Творчасць Янкі Купалы і Якуба Коласа карыстаецца ўсеагульнай павагай і любоўю. Хай жа не зарастае народная сцежка і да месц, дзе пакоіцца прах выдатных сыноў Беларусі.

Ц. ЛІЯКУМОВІЧ.

ВЕРНІСАЖ АКВАРЭЛІСТА

8 верасня ў выставачнай зале Саюза мастакоў БССР было людна. Шматлікія аматары мастацтва, прадстаўнікі грамадскасці, мастакі, журналісты, мастацтвазнаўцы прыйшлі на адкрыццё выстаўкі твораў аднаго са старэйшых дзеячоў мастацтва рэспублікі Льва Маркавіча Лейтмана.

Выстаўка акварэляў Л. Лейтмана праводзіцца ў сувязі з 75-годдзем мастака. І на вернісажы з цёплымі словамі да юбіляра звярнуліся старшыня праўлення Саюза мастакоў БССР В. Грамыка, намеснік міністра культуры БССР А. Ваніцкі, народныя мастакі рэспублікі З. Азгур, які разам з Л. Лейтманам вучыўся ў студыі Ю. Пэна, і В. Цвірко, які быў вучнем Л. Лейтмана.

Перад прысутнымі выступіў таксама Л. Лейтман,

з горада. Колькі ўжо разоў прамаршыраваў сюд-туд, а яго ўсё не было. Стрэлкі гадзінніка, нібы вельмі хацелі есці, мкнулі да абедзенага часу. Падумалася: мо пайшоў назад той дарогаю, што і туды. Хацеў зноў выходзіць на «вал» да тае свае альтанкі. Мо і ўбачу яго постаць.

Не, не трэба на «вал»! У залачонай засені прысад крочыць ён павольна, павольна, быццам што цяжкае нясе на плячах.

— Пятро Фёдаравіч, дзе ты быў,— пытаю я насустрач.

— Папытай, дзе я не быў. У новай кнігарні пабыў. Такая, брат, што нам трэба пісаць і пісаць, каб паліцы яе не пуставалі без кніг. Ёсць дзе і ёсць каму прадаваць кнігі! — захапляўся новым нясвіжскім кніжным магазінам Глебка.

— Гэта там купіў? — памкнуўся ўзяць я з яго рук кніжку-брашуру ў мяккай вокладцы.

— Вядома! Карысная кніжка, — нібы даваў мне тлумачэнне, для чаго купіў брашуру Глебка. — Я, брат, прыхільнік народнай медыцыны. А гэта напісана практыкам пчалаводам.

— Тым, хто, мабыць, не менш цэбра мёду з'еў, — пажартаваў я.

Глебка крыва глянуў на мяне. Не прыняў майго жарту і мо хацеў запярэчыць мне.

— На! На! Паглядзі. Хоць адзін абзац прачытай. Тут усё, як кажа наш брат пісьменнік, «выпакутавана».

— Добра з мёдам і «пакутаваць»,— не здаваўся я.

Я зразумеў, навошта Пятро Фёдаравіч купіў гэтую брашуру. Мо ўпотай спадзяваўся на які гаючы цуд, які б яго ўратаваў ад цяжкай немачы.

А немач была відна ва ўсім: у яго нейкай пахілай паставе галавы, у ягоным ніцым позірку, які блукаў нямаведама па чым і для чаго. Той, хто ведаў Пятра Фёдаравіча, не мог не заўважыць ягонай цяпер цяжкай паходкі. Раней яго ногі быццам і зямлі не краналіся. А хіба такая абыякавасць была калі ў ягоным позірку! Глядзяць на ўсё ягоныя вочы і быццам нічога не бачаць.

Перад вячэраю ў вестыбюлі палаца паявіўся кніжны кіёск. Велізарны, на два сталы, з нахіленым да сцяны шчытом. Апроч кніг на шчыце літаграфскі партрэт. Чый гэта? Прыглядзеўся: гэта ж ён, Пятро Фёдаравіч. Хто даўмеўся! Адкуль яны выкапалі партрэт? Хуценька пабег да яго ў пакой і сказаў. Думаў, што для яго гэта будзе навіна. Не!

— Бачыў я той партрэт у кнігарні. Параіў не вывешваць яго на сцелажы, а схаваць дзе пад прылавак. Калі хто папытае, дастаць адтуль. Чытача трэба браць не партрэтамі, а цікавымі кнігамі. Хадзем, пабачым, што там, — згадзіўся Пятро Фёдаравіч.

У вестыбюлі нас свідравалі цікаўныя позіркі. Няякавата было мне: падумаюць мо каторыя, што я хачу пагрэцца пры чужой славе. Ды і яму, відаць, было не дужа прыемна, што з усіх бакоў свідруюць яго позіркамі. Выразныя позіркі прадаўшчыц як не крычалі: «От жа яго кніжкі! Бярыце, ён усім пападпісвае!»

Паэт падышоў да кіёска. Угледзеў на самым відавоку свой трохтомнік. Няёмка стала яму: людзі могуць падумаць, што гэта з яго жадання ўвесь кіёск запаланёны ягонымі кніжкамі. Ні разу нават не зірнуў на сваё выбранае. Чагосьці шукаў. Угледзеў кніжку вершаў французскага паэта Луі Арагона. Зірнуў на кніжку і сказаў так, каб мо ўсе пачулі.

— У Мінску нідзе са свечкаю гэтую кніжку не знойдзеш.

Прадаўшчыца загарнула яму томік арагонаўскіх вершаў.

Другая жанчына за прылаўкам кіёска ўсё некаму маргала. То кідала красамоўны позірк на партрэт, то на сцелаж, дзе ляжалі паэтавы тамы: «Бярыце! Бярыце! Другі раз такой магчымасці не будзе».

Жанчыны, што шпацыравалі па вестыбюлі, неяк знянацку наляцелі на нас. За момант не стала ў кіёску Глебкавых тамоў. Прадаўшчыца шукала іх пад прылаўкам. Адна, другая, трэцяя пацягнуліся рукі нават цераз галовы пакупнікоў да Глебкі.

— Будзьце ласкавы, Пятро Фёдаравіч!

— Хачу мець ваш аўтограф. Як буду старэнькая, дзецям пакажу...

— Да вашай старасці Пятро Фёдаравіч напіша яшчэ з дзесятак кніжак! — выгукнуў мужчынскі голас.— Падпішыце мне, — папрасіў ён, быццам сваім кампліментам купіў сабе права на першачарговасць.

Па другі бок дзвярэй стаяў невялічкі газетны столік. Глебка згледзеў яго і пайшоў туды. Дастаў з кішэні ручку-самапіску і пісаў, пісаў, аж рука яго, здаецца, застагнала ад натугі. Жанчыны, нібы знарок, акружылі паэта жывым колам, і нават калі б ён і хацеў вырвацца з таго кола, не даў бы рады. Падпісваў і падпісваў ён кнігу за кнігай. А я стаяў узбоч, трошкі наводшыбе. Пазіраў на паэта, і мне шкада станавілася яго.

Нарэшце вестыбюль выпусцеў. Закрылі кіёск. Дзяўчаты-прадаўшчыцы парадкавалі кнігі.

— Што, на вячэру мы яшчэ не спазніліся? — спытаў Глебка.

— Што! Нецярпячка! — з налётам іроніі пытаў я.

— А навошта нам цярпець, калі можна і не цярпець.

Мы пайшлі за дубовыя масіўныя дзверы сталовай. Глебка крочыў наперадзе. Ён як бы вёў мяне, як бы баяўся, каб я не зблудзіў.

На другі дзень скончыўся мой тэрмін. Глебка яшчэ заставаўся там. Развіталіся з Пятром Фёдаравічам... Ні ён, ні я не ведалі, што то была наша апошняя ростань.

□

Пасля таго, як паэта не стала, у ягоным рабочым кабінеце на пісьмовым стале знайшлі тую ў мяккай вокладцы брашуру «Гаючыя ўласцівасці пчалінага мёду». У шмат якіх мясцінах тэкст яе быў пападкрэсліваны. На тыя парады, што раіла кніжка, ён, відаць, вельмі спадзяваўся.

ЮЛЬКА

Віктар КАРАМАЗАЎ

Падзеі аповесці Віктара Карамазава «Пагоннік» адбываюцца на плытах і ў вёсцы, дзе жывуць плытагоны і лесарубы. Аповесць неўзабаве будзе апублікавана ў часопісе «Полымя», а сёння ў «ЛіМе» мы змяшчаем урывак з твора.

ТАК І ЛЯЖАЛА да раніцы. Жывога мора ў жыцці не бачыла, плаўбазы ды траўлеры — толькі па тэлевізары, пра рокаль, швартовыя ў адных раманах чытала, матросы перад ёю гарлалі і лаяліся галасамі сплаўшчыкаў, трактарыстаў, шафяроў, але цяжкае дыханне мора чула добра—нутром. І ўсё з таго часу, як мужык яе, Паўлюк Анкуда, падаўся ў Мурманск лавіць рыбу.

Тым летам, калі ад'язджаў, ды і потым—узімку, праз год і два, Юлька прыбірала лесапунктаўскую кантору, гасцініцу на два пакоі ды яшчэ клуб. Клопату хапала. Улетку, праўда, трохі менш, калі печы не трэба паліць, узімку—больш. Яшчэ дасвеццем, бывала, коўдрай прыкіне на ложку сыноў, сама недаспаная ляціць у кантору паліць грубкі. У клубе паліла ўдзень, гасцініцу—пад вечар. Жыльцы бывалі не кожны раз, ды ёсць ці няма іх—на дровы, як халады пачыналіся, не скупілася. Чаго скупіцца, калі дроў на прыстані колькі хочаш і якіх хочаш, ды і прыязджалі, звычайна, хоць не вялікія начальнікі, але—усё ж: раённыя рэвізоры, фінагенты, інструктары—вышэйшых леспрамгасаўскіх начальнікаў мясцовыя кіраўнікі разбіралі па сваіх кватэрах, асабняках,—людзі ўсё ў гадах, і праглі яны цяпла не меней, як Юлька мора. Яшчэ і сам начальнік лесапункта часцяком загляне, кіне быццам у жарт, а разумець належала нароўні з загадам: «Юлька, не памарозь мне людзей». І вось прыцёмкамі прывозіла на дзіцячых санячках звонкія ад марозу, нібы шкляныя, бярозавыя ці альховыя палкі, на руках уносіла ў пакой, скідала на бляшаны посціл ля грубкі, пачынала распальваць. Сухую лучыну, смалякі, бяроставыя круцялі заўжды блюла на падпал за комінам, таму доўга з дрывамі не цацкалася. Не агонь лавіў іх — яны яго лавілі.

Здаралася, такой парою нудна прачыняліся дзверы і ў пакой рашуча прасоўваўся танклявы з гарбінкаю Просеччын нос: «Юлька, ты кругаля давай. Па тэліку пачынаюць селядцоў лавіць».—«У якім моры?»—абавязкова спытае Юлька, і ўжо ніякая грубка, ніякая служба не магла ўтрымаць пры сабе, у якім бы моры ні лавілі тых селядцоў, хоць на краі свету. Былі жыльцы—спехам тлумачыла, калі згарнуць ачахлае вугалле, зачыніць комін, прасіла не забыцца на дзверцы ды паддувала, каб не пусціць у пакой чаду і разам з тым цёплы дух не выпусціць у неба, а сама ляцела на Просеччын тэлевізар. Часцяком здаралася, што пакой пуставаў, ніхто ў ім не жыў. Тады лацвей: хапаючыся, выграбала галавешкі ў тазік з-пад рукамыйніка, выносіла ў сенцы і там ужо залівала галавешкі вадою. Лёгка ўскочыўшы на слончык, ляскала ў коміне юшкамі, кожны раз урабляла рукаў у сажу, хуценька аббівала яго, хапала, нарэшце, рукавіцы і разам з Просечкай вылётвала за парог. Ужо там чапляла на дзверы здаравенны, трынаццатым годам, мала не мінулым векам, пазначаны замок—ляцела да сяброўкі ажно ў другі канец вёскі.

Пакуль муж лавіў рыбу ў далёкім моры, Юлька пабачыла па тэлевізары рыбныя промыслы Поўначы і Далёкага Усходу, Каспійскага і Балтыйскага мораў, нагледзелася, як рыбачаць узімку і ўлетку, якімі сецямі і суднамі, ведала, што такое кнехты, кранцы, важакі, кухтылі, кашалі... Самой бы, марыла, улезці побач з Паўлюком у рыбацкі рокан, хоць бы дакрануцца да мужавай адзежы—блішчастай, пабітай штормам і соллю. Калі б не дзеці, кінулася б следам, ды цяпер, з Юркам і Вовікам, далёка не кінешся—рукі-ногі звязаны. Добра мужыкам. У іх—воля. Ніякае пута не трымае. Асабліва такіх, як Паўлюк. А яе радасць—Просеччын тэлевізар. Седзячы ля экрана, у кожным рыбацкім твары намагалася пазнаць свайго Паўлюка і не пазнавала. Шукала ягоную рысачку хоць на чужым твары: так хацелася, каб сапраўдныя рыбакі нечым нагадалі ёй мужа. Калі ён не такі, як яны, мазгавала Юлька, дык цяжка яму там, у моры, бо яны саліліся гадамі, усё жыццё, а ён што? Новенькі. Праўда, наўрад, каб сплахаваў ці каму паддаўся хоць і там, на Поўначы, у моры. О-го, Анкуда! Такія не прападуць нідзе.

Яшчэ не жаніўся, маладым хлопцам па дзеўках лахаў з настаўленым каўнерыкам, шапкі не прызнаючы нават узімку, ужо тады быў адзіны такі і на прыстані ў Дубравенцы, і ў Кавалёўцы, і ў Селішчы, дзе жыў пры бацьках. Тварам дзіцё горкае, белы пух пад носам, затое ў плячах ды ростам—рэдкі мужчына зраўняецца. І натура: сарві ды падай. Дзе якія бойкі, гульбішчы, дзеўкі—там Анкуда, кулакі ды морду вытаркне. Гарыць, бывала, на ім і пад ім. Дзеўкі зуха здалёк прыкмячалі, а матка ўсё маліла старанной абысці, шукаць цішэйшага.

Не жадала Юлька чуць матчыных слоў: уліпла, што муха ў мёд, і распісаліся. Акурат перад майскімі скокамі. Прыціхла матка. Позна рукамі махаць. Прыбіўся да печы—кладзі на печ. Праўда, ён не захацеў на цёшчыну печ лезці, жыць разам, не паехала і яна ў Селішча; крутнуўся Паўлюк—далі ад лесапункта асобны пакойчык у інтэрнаце, у Дубравенцы. Самі прыкінулі: пакой—хоць ваўкоў ганяй, можна два зрабіць. Ён шалёўку прывёз, пераборку паставіў. З калгаснага трактара к таму часу перасеў на тралёвачнік—толькі б жыць. Усе дзівіліся, як Юлька зацугляла Анкуду, шалёную дурноту з галавы выбіла. Але няпраўда. Гэтак першыя гады здавалася, тры леты ды і зімы тры. Канулі тыя зімы-леты—ударыла ў голаў Анкуду ранейшая шалёная кроў.

Тры гады быццам мяняўся і не змяніўся, цішэў і не пацішэў. Колькі воўка ні кармі—у лес цягне. Спачатку не верыла, што сур'ёзна задумаў вербавацца ў Сібір дарогі класці, а калі зайграў ехаць у Мурманск—убачыла: не жартуе. Адгаворвала ехаць, ведала—дабра не будзе; пераконвала, што не той час, каб капейку на старане шукаць, усё цяпер пад рукамі, рабі, не ляпуйся. Не, паехаў. І як вылузаўся з хаты, дык аднойчы паказаў свае прыгожыя вочы. Пасля таго адзінага за ўсе гады прыезду нарадзіўся ў Юлькі Вовік. Тры гады як языком карова злізала і за ўсе тры—адно пісьмо чырканўў. Па святах тэлеграмамі адбаярваўся: «Віншую жывы здаровы Паўлюк». Разы тры падкінуў грошай. А Вовік нарадзіўся—зусім і почуту няма. Як сыну не рады. Неяк сэрца не вытрымала, напісала сама пісьмо. Плакала, маліла, каб вярнуўся, бо, пісала, хоць і вайны няма, а не ведаюць дзеці бацьку, жонка забывае, як гаворыць мужык. Што яму да яе слёз? Тэлеграму зноў кінуў, костку сабаку: «Святкуй дзень рыбака не забудзеш Паўлюка». Паштарцы ў вочы зірнуць саромелася. Потым яшчэ матка сунула вока ў тэлеграму, яшчэ яна падліла газы ў агонь: «Памінай чым звалі, дачушка». Трымалася Юлька: «Не хавайце загадзя. Мала іх, мужыкоў, разбрыдаецца па гарадах з Кавалёўкі, Дубравенкі, Селішча? Вунь Хоня дубравенскі пасядзеў у шахтах, вярнуўся. Грошай мех прывёз. Ваўчок з Грыбам вербаваліся на Поўнач—таксама дома. Меця кавалёўскі з Казахстана прыджгаў...» А маці сваё: «Хоня ціхі, цялё-цялём, мухі не пакрыўдзіць. Ваўчок і Грыб усяго на год адскочылі. І Меця сур'ёзны. Такі дзесяць гадоў будзе ездзіць—на сям'ю не махне рукою. А Паўлюк па вадзе хвастом распісаўся. Двух сыноў на шыю павесіў і шукай ветру ў полі». Тут Юльку і навяло ў слёзы. «Знайду, калі трэба. Адрас ё. І закон савецкі ё!»—крычала і плакала. А маці: «Хоць лементы сарві, пакуль адрас не змяніў».—«Не патрэбны мне вашы лементы!—крычала, плачучы, Юлька.—У мяне ё муж, Паўлюк Анкуда. Чуеце, мама?..» А сама ўжо таксама не верыла, што ёсць ён у яе, не верыла і ўсё большую волю давала слязам.

Неяк заседзелася ў гасцініцы. Адна. За вокнамі мароз лютаваў, вецер выў, як галодны воўк, дрэва ў сценах страляла,нібы дровы калолі. Ніхто з прыезджых у пакоях не жыў, а вечар быў нядзельны і Юлька адчувала, хто-небудзь павінен пад'ехаць, пасяліцца. Камандзіровачныя амаль заўсёды наязджалі гэтакім часам, пад панядзелак, раз'язджаліся па пятніцах і суботах. Спаліла санкі дроў, сядзела, вязала ў цяпле шарсцяныя шкарпэткі. Каму? Сама не ведала. Надумалася і вязала. Вялікія, што лапці, мужчынскія. На такую нагу, як у Паўлюка, хоць ён нічога не прасіў, даўно не падаваў голасу, і што насіць будзе іх—Юлька сама не верыла. Проста хацелася вязаць мужыку, вось і вязала. Іншай нагі не ведала, рабіла па яго назе.

Пад акном спынілася машына. Ляснулі дзверцы, і зноў зарыпелі скаты па снезе. Нехта абабіваў на ганку ногі.

Юлька скочыла з крэсла, ды не паспела падбегчы да парога—клямка звонка ляснула ў скабе, дзверы прачыніліся, і ў пакой разам з белай марознай параю, разам са снегам уваліўся тоўста апрануты Ягор Кавалёк.

— Гаспадынька на месцы?—весела прытупваючы, спытаў цераз парог.

— Тут,—адказала Юлька, хітнулася назад у пакой, ад парога, агарошаная нечаканасцю?—Начаваць?

— У сваты,—загаратаў ён.

— Адхадзілі сваё. Позна.

— Тады хоць заначую. Пусціш?

— Пытаешся, калі ўваліўся. Нешта дамоў не пайшоў?

— Да свету ехаць аж пад Старую Буду. Дзялянку адбілі.

— Ганяе вас маразамі.

Ён кінуў на спінку ложка чорны, на добрай аўчыне, кажух, сцягнуў з ног і прыткнуў да гарачай грубкі вялізныя разбітыя валёнкі, падсунуў крэсла да дзвёрцаў, сеў, кінуў у грубку яшчэ некалькі палак, працягнуў рукі да агню.

— Скачанеў?—паспагадала Юлька.

— Дзіва што. Мароз гэтакі. У кажух уваб'ешся, дык ён, зараза, нос пакусае.

Ягоравы ногі былі ў белых, пакасмычаных ад валёнак шкарпэтках, вялікіх, як і на Паўлюкову нагу. На такую трэба вязаць, прыкінула Юлька. З вялікім не прамахнешся. Лепей, чым малыя, на любую нагу палезуць.

— Дзе ж пілу сваю кінуў—спытала, успомніўшы, як Ягор пілаваў ёй дровы.

— Тут, у сенцах паставіў.

— Няхай бы і яна пагрэлася,—нібы пра жывое, сказала Юлька, сама матнулася ў сенцы, абедзвюх унесла Ягораву пілу, здзівілася:—Малая, а цяжанькая. Дзень пацягаць...

— Пад канец дня валегчала.

— Бензін выгараў? На дрывотні вунь бочка поўненькая. Хочаш? Вядро дала незнаёмаму шафёру. Ехаў міма, заглух...

— Мая перабіра гэтакі не п'е.

У пакоі запахла адталым кажухом, аўчынаю, вільготнымі ад снегу і поту валёнкамі, бензінам, хвояй. Такога водару не прыносілі з сабою гарадскія камандзіровачныя, розныя праверШчыкі, яго мог прынесці адно лясны чалавек, як Ягор Кавалёк, і Юлька была радая, што ён завінуў на яе агеньчык.

— У шапцы, як на вакзале.

Яна зняла з яго шапку—валасы пад ёй злямцаваліся, пакруціліся, як год не бачылі грабянца,—узяла з крэсла кажух, павесіла на вешалку ля парога.

— Расчасацца ё чым?—с

— Ё.

З нагруднай кішэні картовага пінжака ён дастаў недзе пятую частку грабянца, пачаў расскубваць густую, чорную, што смала, грыву. Юлька не адводзіла ад яго вачэй, пакуль не апамяталася: што ж яна робіць?.. Грабянец, кажух, шапка... Блізкі хіба чалавек? Што з таго, калі з аднае вёскі? Не такія ж блізкія, каб... Трэба, як з усімі. Не адварочвацца і не блізіцца... Зноў хутчэй схапіла ў рукі вязанне, апусцілася на крэсла супроць Кавалька, ля другога боку грубкі, пачала хуценька набіраць на спіцы вочкі. Маўчалі. Не доўга, праўда. Гаварыў ён. Ціха, разважліва, па-свойску, як дома. Неўпрыкмет Юлька зноў апусціла вязанне на калені, зноў уцягнулася ў размову. Не шмат выпадала ёй гэтак шчыраваць, асабліва з мужчынамі, тым больш, што Ягор усё разумеў, слухаў яе і не падтакваў, не асуджаў Паўлюка ні словам, ні выглядам, нічога не раіў, не паказваў сваёй спагады, чуласці. Бачыла, што ён не смяецца з іх. Ах, колькі наслухалася спагад ды парад, ганьбы па Анкуду—абрыдлі спагады. Лягчэй, калі чалавек маўчаў, не назаляў сваёй чуласцю, калі хітрасці не было.

Між іншым, Ягор заўважыў, што не лішне пагрэцца чаркаю, і яна абрадвалася, быццам выпала шчаслівая магчымасць за нешта аддзячыць: усхапілася, накінула на плечы фуфайку, шыбанула да крамніцы на кватэру, бо крама ўжо зачынілася. Знайшла ўсё—бутэльку, хлеба, каўбасы, гурочкаў—і першы раз нават выпіла ў гасцініцы... З мужчынам.

Вокны Юльчынай кватэры—цераз вулачку, якраз упіраліся ў вокны гасцініцы. Паднялася Юлька завідна, бо завідна збіраўся ў Старую Буду Ягор. Хоць бы не праспаў, думала, бо лёг позна, падхадзіўшыся ды выпіўшы, але ісці ў гасцініцу будзіць не адважылася. Стаяла ля акна ў лёгкай начной сарочцы, акрыўшы хусткаю плечы, пакуль ён—ужо світала—не паказаўся на ганку. Дымілася на страсе сінізна, галубовай свежасцю блішчалі шыбы, з бліжэйшых комінаў у неба падымаліся ружовыя дымы. Ён позніўся і спяшаўся. Ужо на ганку абы-як нацягнуў шапку, запхнуў у кішэню кажуха рукавіцы, ускінуў на плячо пілу, сышоў на снег, азірнуўся на бакі, прыстояў, як нешта забыўся і вагаўся — вяртацца ці не, але сарваўся з месца і пашыбаваў размашлівым крокам. Ідучы паўз яе вокны, кінуў, усё ж, і на іх позірк: Юлька падалася была да акна, прыпала тварам ледзь не да самага шкла, ды ён яе не заўважыў, прабег міма.

Ніхто не прыехаў у гасцініцу і панядзелкам, і аўторкам, і ў сераду, але яна ўсё роўна штовечар паліла грубку—як сабе. Чакала: а раптам адчыняцца дзверы і ўваліцца Ягор Кавалёк—стомлены, перамёрзлы, яму так спатрэбіцца цяпло грубкі. Ды ён не ішоў, не ехаў. З-пад Буды хлыставалі бярозу ды елку, і Юлька праз шафярню дазналася, што зімнікам загналі туды, на балоты, аж цэлую калону машын, нават вагончыкі пад жыллё. Далей не распытвала, ведала: на дзень-другі вагончыкі не цягнуць—гэта не менш, як на паўмесяца.

Адным з вечароў, памятаецца, прыбегла Просечка. Нясмела прачыніла дзверы, упусціла наперш сваю вастранькую, з гарбінкай, дзюбу, вачыма, таксама вострымі і шустрымі, як у птушкі, абвяла пакой.

— Ну, заходзь, — узрадвалася Юлька.

— Ты адна?—спытала Просечка, аж Юлька падумала: няўжо дазналася пра яе вечар з Ягорам?

— Адна. Хто маразамі паедзе...

Не, наўрад ці ведала Просечка. Не змаўчала б, ведаючы.

— Абы рэвізоры не наляцелі.

— Баішся?

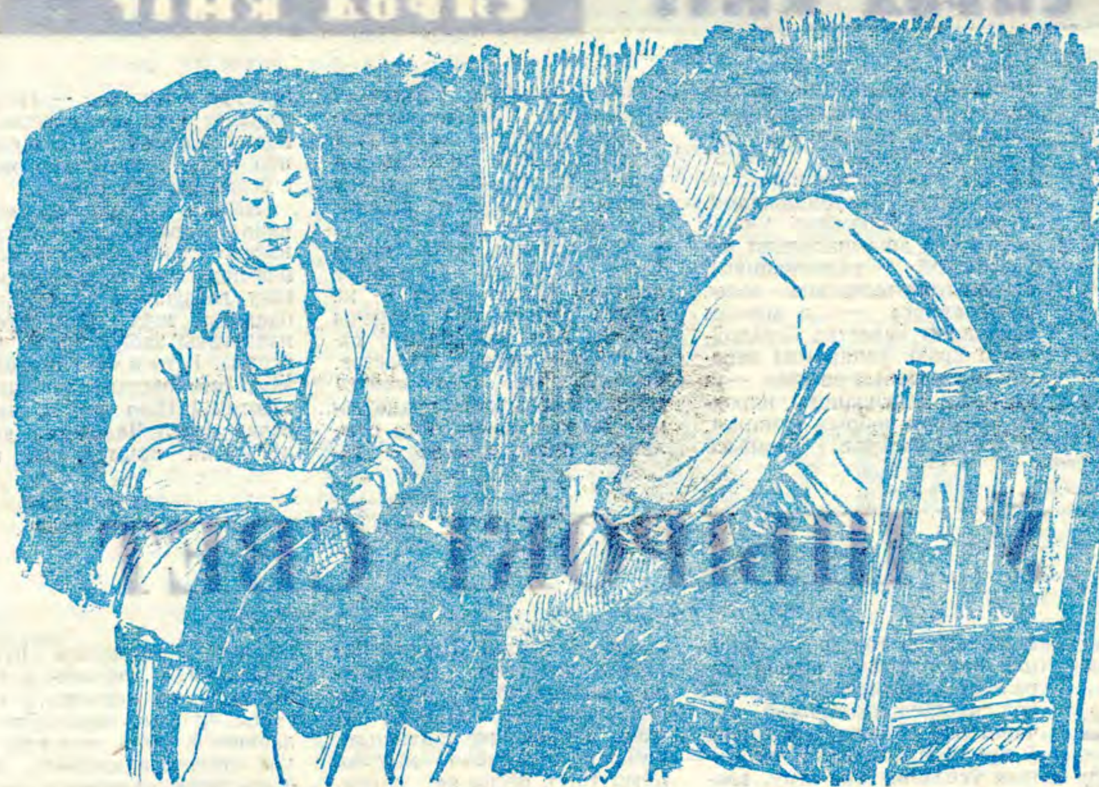
— Ат, не столькі таго страху, колькі марокі з імі. Хоць і парадак поўны. Вясны дачакаюся, кіну лесасклад. Дакументы ў інстытут рыхтую. На эканамічны. Стаж ё. Прымуць. Паедзем разам?

— Куды мне за табой, Проська? Мой інстытут ужо ля дзяцей. Ты малайчына, што не выскачыла.

— Ой!—спахапілася Просечка.—Я ж чаму прыбегла? Па тэліку будуць рыбакоў сустракаць. З аркестрам.

— Якіх рыбакоў? — залілася гарачынёю Юлька.

— Не пужайся. Прамысловых. З рэйса вяртаюцца.

Мал. А. САПЕТКІ.

— На якім моры?

— У Мурманску.

— Зноў брэшаш. Летась казала—ля Мурманска лавіць селядцоў будуць, а лавілі пад Астраханню, і камсу.

— Сама праграму чытала. З Мурманска. Ты што?... Не пойдзеш? Што з табой? Можа Анкуда дома на печы?

Юльку аж калатнула. Сапраўды, чаму яна не ірвецца на тэлевізар, як ірвалася раней, калі паказвалі рыбакоў, асабліва паўночных? Ужо не чакае? Зняверылася?

— Калі пачынаецца? —схапіла сяброўку за плячо, спужаўшыся свае перашучасці.

— У сем гадзін.

— Ужо ж сем. Во. варона. Цяпер пакуль да цябе дабяжым.

— А мы ў клуб, бліжэй.

— Там сход. разява.

— Сход у восем. А збяруцца...

Людзей сабралася ў клубе сапраўды не густа, і ўсе, хто быў, сядзелі каля тэлевізара. На экране ўжо гайдалася густая масляна-сівая вада, па ёй да пірса размытай белым туманам махінаю сунуўся траўлер. Ён рос, большаў, па борце ўжо высыпала каманда, маракі абвіслі на парэнчы, весела махалі рукамі, шапкамі, а ўнізе, на пірсе, іграў духавы аркестр, таўкліся густа збітыя, як селядцы ў бочцы, людзі, і на галовы хлапякамі валіў снег. Ніводнага марака з твару Юлька выразна не бачыла. Праўда, судна яшчэ блізілася і твары большалі, але муціў снег, сыплючы як з прорвы. Урэшце з пірса на борт паляцелі швартовыя, там іх схапілі моцныя рукі і швартовыя адразу напяліся, пачалі падцягваць судна да пірса, пакуль зусім не прыварылі яго бортам да ледзяной бетонкі. На ланцугах спусцілі трап, на трап адразу сышлі маракі і Юльчыны вочы заскакалі па борце, па трапе, кінуліся да марака, што першы сыходзіў на зямлю, потым да другога, трэцяга... Маракі шлі ціха. Іх вадзіла з боку на бок, што п'яных. Відаць, даўнавата не чулі нагамі цвёрдай зямлі.

— Можа ён не на гэтым?—шапнула ля вуха Просечка.— Гэты называецца «Лейтенант Шмидт». А твой?..

Адкуль Юлька ведала?..

— Вунь! Вунь!..—заскакаў нехта за спіной і яна скаланулася, быццам той «нехта» заўважыў яе Паўлюка.—Вунь бабы віснуць. А цалуюць жа! Гэ-гэ-э!..

Ужо Юлька не глядзела на трап, па якім яшчэ грымелі рыбацкія боты, вочы скакалі па ўсім прычале, дзе рыбакоў абдымалі, цалавалі, разводзілі па машынах і вуліцах. Цяпер ёй важней было бачыць каго цалуюць і хто цалуе... Сядзела, нечакана радая, што Паўлюка няма, інакш і яго каторая цалавала б на вачах усёй Дубравенкі; Юлька ведала, бабы і там на Анкуду знойдуцца. Вочы яшчэ глядзелі на пірс, на людскія галовы, твары, але ўжо без ранейшай ахвоты, як стаміўшыся. Нехта ад парога гукнуў на ўсю залу, каб яна, Анкудава, паднялася на выхад—Юлька нават абрадавалася.

Яна ішла сярэдзінай залы і яе таксама вадзіла з боку ў бок, што тых маракоў, мабыць, яна таксама даўно не чула нагамі цвёрдай надзейнай зямлі.

Ля дзвярэй стаяла маці: яшчэ раніцай прыйшла з Кавалёўкі пaглядзець хлопцаў, Юрку ды Вовіка—узімку яны не вылазілі з Дубравенкі.

— Што такое?—спытала Юлька.

— Цябе чалавек чакае.

— Які яшчэ чалавек?

— Ад Паўлюка. Рыбу разам ловяць.

— Праўда, мама?... Во, бачыш...

— Бяжы. Хлопцаў я паклала. Будуць спаць.

Юлька ляцела напяцькі, не разбіраючы дарогі, як на пажар ляцела вузкай, мала таптанай сцежкаю—абы хутчэй. Нібы там, у хаце, яе чакаў сам Паўлюк і яна ўсю злосць па яго забыла, усё даравала. Удзень, пры святле, баялася насіцца на коўзкіх абцасіках, а цяпер імчала—колькі таго дыхання хапала ў грудзях. Нават ля веснікаў на ганку, дзе аплыў лёд, не сцішыла крок—з ходу скочыла ў сенцы і толькі тут, перад абабітымі лямцам дзвярыма, ужо схапіўшы рукой намёрзлую клямку, пераняла дыханне, паправіла другой рукой хустку, далонню змахнула з твару снег і пот—увайшла.

Ён сядзеў ля стала, прыхінуўшыся спіной да абклеенай блакітнымі шпалерамі пераборкі, курыў. У вочы адразу кінулася чырвоная суровасць на твары, лютая жорсткасць у шырокіх сківіцах і прыпухлых вачах, быццам чалавек чакаў яе на суд.

— Добры вечар!—павіталася ўсхваляваная Юлька, і ён падняўся насустрач, адным пальцам загасіў папяросу на карабку з запалкамі, сціснуў яе руку моцна, як некалі Паўлюк.

— Я не надоўга,—чамусьці адразу папярэдзіў ён.—Павел прасіў перадаць гарачае прывітанне і падарунак.—Усміхнуўся, разгарнуў на стале газеты. У іх ляжалі дзве вялізныя круглыя бляшанкі.

— Што гэта?

— Наш мурманскі селядзец.

Аж моташна зрабілася. Разбагацеў, аказваецца, за тры гады—на селядзец. Што тут сказаць? Падзякавала. А хацелася краянуць. Стрымалася. Усё ж—чужы чалавек.

— Прасіў не хвалявацца. Вясной можа прыедзе.

— Можа?— вырвалася ў Юлькі.— Чаму можа?..

Апусцілася ля стала на крэсла, не зводзячы вачэй з бляшанак, і несла нешта сумятлівае, клычанае, не столькі гэтаму чалавеку, як сабе, дзеля свайго бабскага суцяшэння. Ён пачаў яе супакойваць, але супакаення ў яго словах не было.

— Там, думаеце, рыба лёгкая? Вылезеш з мора, зноў у мора, у тую прорву.

— Разам плаваеце. Чаму ж вы тут, а ён там?

Госць на момант сумеўся.

— Сезон на сялёдку чакае. Павел хоча зарабіць.

— А вы ўжо не хочаце?

У яго душы бліснула, як быццам, шчырасць:

— Стаміўся. К мору, усё ж, мы не прывычныя. Зямля зялёная цягне. А хлеб ды рубель усюды цяпер аднолькавыя. Што там, што тут.

Змоўк. Падумаўшы, сцяў зубы, як узлаваны, што неўпрыкмет прачыніўся душою.

Наогул, ён быў аднаго цеста з Анкудам. Не тварам падобныя, а нейкай унутранай жорсткасцю, каторую яна ўлоўлівала ў мужыках адразу—навука прыйшла сама. На госцю шчыльна ляжала скураное паліто, падбітае белым футрам. Юлька адразу ж прыгадала, як тры гады назад Паўлюк пісаў—першае і адзінае пісьмо ад яго,—што купіў скураное паліто на белым, таксама, футры, і грошы падкінуць не можа, прасіў, каб знайшла як перабіцца. Быццам дзяцей на руках не мела, перабівацца адной было трэба. Можа тое самае паліто? Прадаў сябруку, прапіў? Ён на гэта здольны. Пацікавіцца б, ды ці гэты праўду скажа? Як зайздросцячы цяпер невядомай жанчыне, да каторай вярнуўся муж, яна рантам спытала, ці ёсць у яго сям'я, і ён нічога не адказаў—сакрэт. Тады яна зноў пачала цягнуць з яго слова за словам пра мужа, хоць бачыла—госць не вельмі схільны гаварыць пра яго, з большай ахвотаю меле пра рыбу, мора, селядцы, нібы без гэтага яна жыць не можа. Ды і з яго рыбнай мешанкі вылавіла, што Паўлюк стаіць на кватэры ў нейкай удавы ,што ў яго шмат сяброў, што з грашыма і ў Мурманску весела, асабліва ў марскім рэстаране. У такім раздоллі лёгка ўяўляла Анкуду, бо ведала, яго гуляшчую натуру, што значаць для яго грошы, гарэлка, рэстараны, сябры, кватэра ўдавы. Не шмат пачуўшы, шмат зразумела, і рантам, усё зразумеўшы, страціла ахвоту распытваць далей.

Раней бы слёз не стрымала, а цяпер плакаць развучылася. З'явілася жаданне гнаць ад сябе гэтага чужога чалавека, гнаць разам з Анкудам і селядцамі ў бляшанках, разам са сваімі ранейшымі ўздыханнямі па моры, суднах, прычалах. Сэрца сцялося, прыкра зрабілася сядзець за адным сталом з нечаканым Анкудавым пасланцом, і яна моўчкі ўстала. Скінула з плячэй кажух, выйшла ў суседні пакой, дзе за паркалёвай шырмай, ля грубы, спалі дзеці. Абыякава да ўсяго на свеце пасопваў Юрасік, ціха ляжаў Вовік. Ад выгнутай скібы месіка ды ад снегу за вокнамі іх тварыкі ахутвала лагоднае святло. Стала ля акна, пачула, як за дашчанай перагародкаю шалёстала скуранае паліто; значыць, збіраецца ісці. Але... не. Узапрэў, мабыць, у сваім футры, распрануўся. Яшчэ не хапала, падумала Юлька, і тут жа пачула—зайшоў да яе ў пакой. Спіной адчула лісіныя крокі. Ці не напросіцца начаваць? Павярнулася і, не ўстояўшы, апусцілася на канапу. Стамілася, не магла адразу падняцца, а ён ужо таксама сеў побач на канапу, як на ўласную. Божачкі... Яна хутчэй адчула, чымся ўбачыла ў сутані яго грубыя цяжкія рукі на сваіх плячах, закалацілася, зусім аслабла, але рантам нешта магутнае, непакорнае прачнулася ў ёй—ірванулася, скінула з сябе чужыя рукі, спытала:

— Што далей?

Маўчаў.

Ад аконнага святла блішчалі, нібы ў сабакі, вочы. Холадна, дзіка. Яна ўжо не баялася ні гэтых вачэй, ні рук.

— Аднолькавыя з Анкудам. Сябры... Бугаі!

І, не падумаўшы, што робіць, плюнула ў твар. Госць ускапіўся з канапы, выскачыў у пярэдні пакой, схапіў там сваё дарагое паліто і грукнуў дзвярыма—аж хата прысела.

За грубкай зарумзаў Вовік. Юлька падышла да ложка, падсунула пад падушку руку, пагушкала сынаву галоўку, той хуценька супакоіўся і тады яна выбегла ў пярэдні пакой, накінула на сябе хустку, кажушок—кінулася на вуліцу.

Цёмная начная постаць ківалася ўжо далёка, ці не ў канцы вуліцы. Юлька прыстояла, на бірачкі зашпіліла кажушок, была пабегла, зноў прыстаяла, нерашучая, і зноў, усё ж, пабегла—следам, быццам хацела дагнаць, вярнуць. Ды яго неяк адразу не стала: там, наперадзе, канчалася вёска, дарога паварочвала ў поле.

Засопшыся, Юлька выскачыла на выган, у шэрыя начныя снягі. Скуголіў на волі вецер, з дзікай радасцю замятаў калдобы і сляды, замятаў зоры на небе, а яна ішла, не разумеючы, навошта ёй здалося ісці ў начное завірушнае поле за чалавекам, каторага люта ўзненавідзела.

Спынілася...

Не, яна не хацела вярнуць яго. Хацела, мабыць, на ўласныя вочы пераканацца, што ён пакінуў ціхую начную Дубравенку і тут, блізка, яго ўжо няма—можна спакойна вяртацца ў хату, дзе мірна спяць Юрка і Вовік.

Але дамоў адразу не пайшла. Душа была скаламучана—пацягнула да людзей, у клуб.

Там ішоў сход.

На Юльку ніхто не звярнуў увагі. Яна адышла ў канец залы, абаперлася аб падаконнік. Выступаў начальнік аўтакалоны: махаў рукой над трыбунаю, быццам шаткаваў капусту, нешта хуценька гаварыў, а што, дык Юлька не вельмі і слухала. Глядзела на яго, як усе, а ўваччу і ў галаве стаяў той «госць». Нават імя не спытала, прозвішча. Адкуль, з якой вёскі? Не з Селішча, канечне. Далей якая там? Ат, трасца з ім. Успомніла маці. Недзе ж заседзелася. Хлопцы адны дома. Трэба ісці. Адразу не прыйшла на сход; дык цяпер ужо можна было б не заходзіць. Пачула сваё прозвішча. Прамоўца назваў. Прыслухалася... Гаварыў, што ў калоне людзей нестае, летуноў поўна, асабліва ўвосень уцякаюць, перад зімой, калі зніжаюцца заробкі на лясных работах і сплаву няма. Вясной вяртаюцца.

— А мы так!—секануў у паветры рукою.—Паехаў—бывай здаровы. Назад прымаць не станем.

Разышоўся, аж рабую кашулю на грудзях расшпіліў. Накінуўся на баб, што адпускаюць мужыкоў, і тут Юлька не сцярпела, крыкнула на ўсю залу:

— Абы што!.. Мы іх ад сябе хіба гонім?

Рука над трыбунай павісла, ды зноў, яшчэ больш злосна, падскочыла, торкнула пальцам да Юлькі:

— А што Анкуда твой, дык элемент з элементаў. Без рабсілы задыхаемся, а ён чацвёрты год селядцоў ловіць. Хоць бы прыехаў, пачаставаў.

У зале зарагаталі.

— Вам абы рабсіла!—ускіпела, яшчэ больш падагрэтая Юлька.—А мне мужык патрэбны. Разумееце? Дзецям бацька патрэбны. Эх, вы-ы!.. Рабсіла!..

Усе павярнуліся да яе, маўчалі, як разгубіўшыся, а яна ўжо не магла ні маўчаць, ні крычаць, не магла бачыць людскіх вачэй. Чула, як набягаюць слёзы, зразумела не стрымае іх... І выскачыла за дзверы.

Божухна, колькі чаго перадумала той ночкай. Усё жыццё сваё ператасавала па дзянёчках, па вечарочках, Анкуду і сябе перамыла па костачках, па жылачках. Ночку не спала, вачэй не звяла. Першы, здаецца, раз так ясна і так балюча адчула, што асталася адна з дзецьмі. Удава.

А пад раніцу зноў спомніла Ягора Кавалька, яго ціхія вочы, разважлівы лагодны голас. Сыны спалі, а яна, ужо дасвеццем, у адным споднім стаяла перад акном, дробна калацілася ў ранішняй свежасці і нечаканых перажываннях, усё глядзела на дымную белую вуліцу, запарушаны свежым снегам ганак гасцініцы...

 СЯРОД КНІГ СЯРОД КНІГ

АКНО Ў ШЫРОКІ СВЕТ

ЗДАЕЦЦА, ці так даўно на старонках друку з'явіўся палескі нарыс «Паэма дарог», адным з аўтараў якога быў Янка Сіпакоў? Гэтая першая проба сіл маладога літаратара ў мастацка-публіцыстычным жанры была, як мы помнім, даволі паспяховай. Твор вызначаўся не толькі дакументальнай праўдзівасцю, але і эмацыянальнай узрушанасцю, арыгінальным стылем і вобразнай моваі, а таксама пачуццём шчырай любві да роднага краю. Аднак тады прадбачыць, што аўтар пойдзе далей па шляху наватарскіх пошукаў у галіне нарыса, было нельга.

Сёння, гартаючы старонкі кнігі «Па зялёную маланку» Янкі Сіпакова, мы з радасцю пераконваемся: пошукі былі недарэмныя. Нарысы, уключаныя ў зборнік («Там, дзе Сібір», «Ціхая акіянія», «Акно, расчыненае ў зіму», «Па зялёную маланку»), сведчаць пра поспехі аўтара ў адлюстраванні велічнай праўды жыцця, у паказе побыту і працы савецкага чалавека. Мы даведаемся з кнігі і пра сяло Шушанскае, дзе быў у ссылцы У. І. Ленін, і пра рыбакоў кітабойнай флатыліі «Савецкая Расія», пра маракоў Ціхаакіянскага флоту, і пра аленяводаў ненецкага калгаса «Зара Таймыра», пра паляршікаў Дзіксана і перасяленцаў-беларусаў у Сібір.

Але ж з усіх чатырох твораў перш-наперш заслугоўвае гаворкі, на наш погляд, нарыс «Акно, расчыненае ў зіму». Думаецца, што тут Янка Сіпакоў праявіў сябе як нарысіст у поўную меру, акрэсліў свой творчы прынцып.

Просты жыццёвы факт, лірычны ўспамінак пра родную вёску набывае пад пяром пісьменніка шырокае грамадска-палітычнае гучанне. У невялікай вёсачцы свайго незабыўнага дзяцінства Зубрэвічах, як у кроплі вады, Янка Сіпакоў здолеў убачыць і па-філасофску асэнсаваць тыя вялікія змены ў жыцці вясковага чалавека, што адбыліся за апошнія гады. Непадробная лірычнасць уступу твора, якая цалкам акрэслівае адносіны аўтара да тэмы, стварае адпаведны тон для апавядання, настройвае нас для ўспрымання самога матэрыялу. І вось ужо з тымі мілымі бабулькамі, што няньчаць унукаў у горадзе і бясконца сумуюць зімовымі доўгімі начамі на сваіх родных котлішчах, мы разам з узрушаным аўтарам ціха расчыняем акно ў зіму...

Расчыняем у незабыўнае мінулае, у цудоўнае дзяцінства —такое далёкае і блізкае — у сучаснае. І так павінна быць, так ёсць у жыцці: для кожнага з нас самае святое месца, дзе нарадзіўся, вырас, кожнага прыцягвае яно неадольна, бо ж: «не могуць дрэвы жыць без карэння. Не могуць і людзі». Гэта ж карэнне «поіць сілаю і мудрасцю жыцця», а для аўтара яно — «вёска Зубрэвічы, звычайная вёска на Аршаншчыне». І мне адразу хочацца запярэчыць аднаму крытыку, які, у свой час, гаворачы пра нарыс, чамусьці ў першую чаргу адзначаў, што назіральнае вока пісьменніка «ўбачыла паэзію побач з сабою ў характве гарадскіх праспектаў, вуліц, плошчаў». Ды не, не на гэтым акцэнтуе ўвагу аўтар, не на гэтым засярodзіўся яго пільны і журботнарадасны позірк. Высокі ўзровень мастацкага мыслення дазваляе Сіпакову выявіць характэрныя прыкметы сучаснай вёскі, лірычны герой нарыса поўнасцю пераносіцца думкамі і ўяўленнямі за многія кіламетры ад роднага горада менавіта ў родную вёску. І вельмі шчыра, інтымна, з невычэрпнай душэўнай шчодрасцю разгортвае пісьменнік карціну вясковага побыту жыцця, з непрытоенай любоўю і цеплынёй малюе сваіх аднавяскоўцаў. Лірычная плынь апавядання літаральна захліствае нас, робіць успрыманне апісаных падзей яшчэ больш хвалюючым і глыбокім.

Аднак, як ужо слушна адзначалася, пісьменнік здолеў вельмі шырока выкарыстаць жанравыя магчымасці нарыса, спалучыць у рамках аднаго твора элементы лірыкі, эпікі і публіцыстыкі. Лірычныя ўспаміны мяжуюць тут з арыгінальнымі філасофскімі разважаннямі, страсны выкрывальны голас памфлетыста — з мяккім апяваннем хараства бацькоўскага краю, канкрэтны пераказ гаспадарчых звестак — з кароткім апавяданнем, нярэдка авеяным добрым гумарам. А колькі ўвогуле ў нарысе псіхалагічна тонкіх назіранняў над людзьмі, колькі выразных пейзажных замалёвак, якія па паэтычным гучанні набліжаюцца да верша ў прозе! Прыгадайце элегічныя ўспаміны пра зіму, вясну, лета і восень...

Але ж самую вялікую ўвагу аддае Янка Сіпакоў чалавеку сучаснай вёскі. Аўтару стае трапных назіранняў, творчай фантазіі, каб асэнсаваць паводзіны герояў, паказаць іх не толькі знешне, а асвятліць знутры, з усімі прываблівымі якасцямі. Пісьменнік верыць, «што ўсе людзі прыгожыя», трэба толькі навучыцца чытаць чалавечы твар, як «цудоўную займальную кнігу». І тут жа слушна заўважае: «Праўда, для гэтага трэба, каб і нашы душы былі таксама добрыя». Што ж, аўтару можна пазайздросціць: у яго добрая, зычлівая душа, усё, што ён піша пра аднавяскоўцаў, выношана, перажыта, калі хочаце, выпакутавана. Палітра фарбаў, якой малюе сваіх сціплых, працавітых землякоў Янка Сіпакоў, настолькі яркая, што, чытаючы нарыс, адразу ж жыва ўяўляеш гэтых цікавых людзей з іх традыцыйнымі клопатамі і ціхімі радасцямі: і печніка дзядзьку Хрола з яго наіўнай, мілай філасофіяй, і дзядзьку Нікіпара, добразычлівага вясковага дзівака, які сваімі «спектаклямі» весяліць суседзяў, і працавітую цётку Кацю, а таксама яе аднагодак, самотных удоў...

Мне здаецца, што цётка Каця выпісана ў нарысе асабліва ўдала. Гэта — не проста другарадны жаночы вобраз. Яна ўвасабляе ў сабе ўсё тое лепшае, чыстае, высакароднае, што наогул уласціва сельскай працаўніцы. Мала сказаць, што сумленная праца для яе — галоўнае ў жыцці. Проста без працы, нялёгкай, напружанай, яна не можа пражыць ніводнага дня. Наўрад ці каго пакіне раўнадушным, не кране шчырая малітва цёткі Каці, песня яе сэрца, якую прыводзіць у нарысе аўтар:

«Поле, вось мой скарб—рукі. Ты лашчышся да іх, калі я гладжу цябе, і ад прыемнай асалоды выпростваеш кожную сцяблінку, нібы тое кацяня хвост. Ты любіш грэцца ў маіх руках. І калі нават зімою ў маіх далонях малавата цеплыні, ты не адпіхваеш іх, акрэплыя і скачанелыя, бо яны і такія ўсё роўна добрыя, ласкавыя...»

Не, у такога чалавека, як цётка Каця гэтая наследная любоў да зямлі — навечна, яна не зменіць ёй, яна злілася з родным полем назаўсёды.

Чытаючы сярэдні па памеры нарыс, здзіўляешся, як здолеў аўтар закрануць у ім столькі сур'ёзных, вялікіх і малых праблем часу. І не проста толькі закрануць, а асэнсаваць, уціснуць у мастацкія рамкі невялікага твора. Тут і шматлікія надзённыя пытанні развіцця калгаснага ладу, культуры вёскі, і страсныя заклікі не забываць добрых народных традыцый, свят, і разважанні наконт захавання роднай прыроды, «чыстай, цнатлівай, шчодрай», і гістарычны экскурс у мінулае — гнеўны маналог супраць сярэдневяковых ворагаў кнігі, і слова пра нашу беларускую мову, і ўспаміны пра вайну...

Нельга чытаць без хвалявання старонкі, дзе расказваецца пра дзяцінства ваеннай пары, пра жудасную карціну развітання дзяцей з бацькамі, якіх гітлераўскія паслугачы забіраюць на расстрэл... Што з таго галаварэзам, што застануцца дзеці сіротамі? Што для іх чалавечае гора?! Чалавечае жыццё? І як прысуд, як вырвецца з вуснаў чалавека крыццё звярынага нутра здрадніка, гучаць словы: «Аж не верыцца, што сэрца, чуйнае, перапоўненае дабрынёй сэрца, можа да такой ступені ачарсцвець, каб быць такім абыякавым да чалавечага гора...»

Зварот да мінулага, паказ такіх вось драматычных надзей надае твору востры антываенны пафас. І мы яшчэ больш разумеем аўтара, калі ён з горычу гаворыць, «што і сёння вельмі многа бяроз усё яшчэ ідзе ў свеце на прыклады...»

Увесь гэты багаты жыццёвы матэрыял па-майстэрску пададзены аўтарам на фоне сучаснай калгаснай вёскі, у цеснай сувязі з жыццём землякоў, іх канкрэтнымі справамі, іх духоўным светам. Нарыс нагадвае паўнюткія пчаліныя соты, дзе няма нічога лішняга, дзе ўсё зроблена эканомна, з густам, адкуль нібы духмяным мёдам патыхае на вас сапраўдным жыццём. Дасягае гэтага аўтар не толькі праўдзівасцю фактаў і падзей, не толькі ўменнем будаваць сюжэт, але і мовай — свежай, сакавітай, лаканічнай, па-народнаму вобразнай. Трапнае параўнанне, жывое слова сустрэнеш на кожнай старонцы. І што асабліва характэрна: мова нарыса перадае мясцовы каларыт, з яе дапамогай аўтар дае магчымасць нам адчуць нават няўлоўныя рухі чалавечай душы, глыбокія чалавечыя перажыванні. Вось як разважае ў Янкі Сіпакова пра сённяшняе і

Янка Сіпакоў. «Па зялёную маланку». Нарысы. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

Малюнкі Ю. Зайцава да кнігі С. Шушкевіча «Колькі кіпцікаў у кошкі», якая рыхтуецца да выдання ў выдавецтве «Беларусь».

СМЕХ НАРОДНЫ

На пачатку XX стагоддзя адзін буржуазны даследчык у артыкуле аб беларускай народнай песні, надрукаваным у часопісе «Живая старина» (1901, № 11), упэўнена сцвярджаў: «Цяжка ўявіць сабе што-небудзь больш тужлівае, нуднае і горшае ад беларускай песні, якая да гэтай пары ў гадзіны спёкі і жніва праносіцца над шырокімі пясчанымі палеткамі паўночна-заходняй Русі, і славутыя словы Пушкіна аб тым, што «скорбный вой—песнь русская»,—бліжэй за ўсё стасуюцца да хваравітых, жаласна-бездапаможных галашэнняў і прыпевак беларускіх вёсак».

Што ж, у беларускім фальклоры сапраўды адбілася горкая доля-нядоля народная—стагоддзі прыгону, уціску, бяспраўя. І сапраўды багата было ў народа песень тужлівых—і плачаў ,і галашэнняў. Але не толькі гэта, як намагаўся давесці буржуазны даследчык. Беларускі народ не толькі плакаў, але і трапна, весела смяяўся. Кпіў дасціпным словам з паноў, гультаёў, хціўцаў, манюк, жартаваў, высмейваў, проста ўсміхаўся. У гэтым выяўлялася здаровая натура беларускага працаўніка, яго мараль і этыка, сіла жыццядзейнасці.

«За сваю шматвяковую гісторыю беларускі народ стварыў велізарную колькасць песень і прыпевак, легенд і казак, анекдотаў і жартаў, прыказак і загадак, насычаных дасціпным гумарам, вострай сатырай», — піша А. Фядосік ва ўступе да кнігі «Трапным народным словам». Аўтар паставіў сваёй мэтай даследаваць сатыру і гумар у беларускай вуснай паэзіі і народнай драме, паказаць іх месца ў беларускім фальклоры і іх ролю ў грамадскім жыцці, раскрыць мастацкія сродкі народнай сатыры і гумару.

Даследаванне будуецца на новым фактычным матэрыяле, узятым з рэдкіх друкаваных крыніц, архіўных фондаў рэспублікі і гарадоў Масквы і Ленінграда, а таксама сабраных асабіста аўтарам у час фальклорных экспедыцый.

Кніга А. Фядосіка абвяргае памылковыя погляды буржуазных вучоных, якія свядома ці несвядома недаацэньвалі мастацкія вартасці беларускага фальклору, не заўважалі яго вострай сацыяльнай накіраванасці, і яскрава паказвае, якім багатым і невычэрпным гумарам і дасціпнасцю прасякнуты ўсе фальклорныя жанры традыцыйнай народнай творчасці, у тым ліку песні. Грунтуючыся на выказваннях класікаў марксізма-ленінізма і выкарыстоўваючы новыя працы савецкіх даследчыкаў, А. Фядосік пераканаўча даводзіць, якім магутным сродкам выкрыцця ўнутранай непаўнацэннасці аджываючых з'яў рэчаіснасці і сцвярджэння маральных каштоўнасцей былі ў беларускім фальклоры трапнае слова, дасціпны гумар і здаровы смех.

Цяжкасць вырашэння пастаўленай аўтарам задачы ўскладняецца не толькі тым, што сатыра і гумар у беларускай фалькларыстыцы не даследаваліся спецыяльна (ёсць усяго беглыя агляды ў некаторых філалагічных працах). Далёка няпоўна сабраны і надрукаваны самі тэксты сатырычных і гумарыстычных твораў. Да таго ж, пры публікацыі іх асобна не вылучалі. Адна з прычын такога занядбання народнай сатыры ў дарэвалюцыйнай фалькларыстыцы тлумачыцца ўціскам царскай цэнзуры, тымі абставінамі, у якіх знаходзілася выдавецкая справа.

Сатыра дакастрычніцкага часу, адзначаецца ў кнізе, была дзейснай зброяй у барацьбе супраць, па словах М. А. Дабралюбава, «галоўнага істотнага зла», «супраць таго, ад чаго паходзяць і развіваюцца агульныя народныя недахопы і беды».

Даследчык на практыцы дэманструе, як трэба трымацца гэтага прынцыпу. Добра арыентуючыся ў гістарычнай атмасферы, ён глыбока і тонка раскрывае як сацыяльна-класавы змест, так і шматлікія адценні народнага смеху—нястрымна-вясёлага і засмучона-журботнага, зычлівага і калючага, дасціпна-мудрага і жартаўліва-несур'ёзнага...

Аўтар перш за ўсё высвятляе вытокі, што жывілі народную сатыру. Фальклорныя сатырычныя вобразы, паказвае ён у кнізе, ствараліся на рэальнай аснове тагачаснага жыцця і барацьбы працоўных. Для беларускага селяніна дарэформеннай Расіі найвялікшым сацыяльным злом быў прыгон. Менавіта таму ў шматлікіх казках, песнях, прыпеўках, прыказках і загадках бічуецца прыгонны лад і яго абаронцы—памешчыкі і розныя падпанкі. Сатыра, як сродак эстэтычнага асваення рэчаіснасці, стварыла багата цікавых вобразаў прадстаўнікоў эксплуататарскіх класаў, выкрываючы іх паразітычную сутнасць.

Народ смяяўся з прагнасці пана, які не заплаціў мужыку за працу. І ў гэтым смеху выразна гучала нота асуджэння не проста чалавечай хцівасці і яго заган, асуджаўся прадстаўнік пануючага класа і разам з гэтым свет гвалту і грабежніцтва.

А. С. Фядосік. «Трапным народным словам». Сатыра і гумар у беларускай вуснай паэзіі і народнай драме. Выдавецтва «Навука і тэхніка». Мінск, 1971.

мінулае калгаса вясковы філосаф дзядзька Хрол: «Ого, цяпер ужо што! Цяпер калгас—хвост трубою і пайшоў угору. Цяпер не тое, што раней, А, бывала, глядзіш на карову — цыцак многа, хвост вялікі, а малака няма».

Менавіта такім добразычлівым народным гумаркам аздоблены многія старонкі нарыса «Акно, расчыненае ў зіму».

Чытаецца нарыс лёгка, з цікавасцю. Неўзабаве перагорнута апошняя старонка твора, зачынена «паэтычнае акно» ў беларускую вёску Зубрэвічы і чытач, відаць, шчыра шкадуе з гэтай прычыны: займальная кніга... Але ж цудоўныя мілыя людзі, з якімі пазнаёміў Янка Сіпакоў чытача, надоўга застануцца ў яго сэрцы.

Мы найбольш падрабязна разгледзелі адзін толькі нарыс. Тымі ж мастацкімі вартасцямі вылучаюцца і іншыя творы кнігі. Пісьменнік застаецца верны свайму творчаму прынцыпу рэалістычнага паказу складанасцей жыцця. Дзе б ён ні быў, дзе б ні падарожнічаў, для Янкі Сіпакова галоўнае — праўда факта, хоць ён шырока ўжывае і творчы домысел, творчую фантазію. Бытавыя падарожныя нарысы пісьменніка ператвараюцца ў творы сацыяльна-праблемныя. Можна з поўным правам лічыць, што ў кожным нарысе Янкі Сіпакова ёсць поўныя творчыя пошукі і знаходкі. Ён захоўвае лепшыя нарысавыя традыцыі. Але ж разам з тым не цяжка заўважыць, як вымалёўваецца і свой почырк у аўтара-нарысіста, як паглыбляецца псіхалагічная абмалёўка вобраза. Маючы на ўвазе вядомыя выказванні Максіма Горкага аб жанравых асаблівасцях нарыса, можна сцвярджаць, што нарыс Янкі Сіпакова ў поўнай меры — і даследаванне і апавяданне.

Сваё хваляванне, свае светлыя пачуцці здзіўлення перад веліччу жыцця і яго праявамі пісьменнік жыва перадае і нам. Ён валодае дарам будаваць вельмі эмацыянальныя маналогі. У Янкі Сіпакова, як у сапраўднага мастака, можа загаварыць кожны прадмет: і дрымучая тайга, і сустрэчныя караблі, і звычайныя сталёвыя косы. Але ж калі са старонак нарыса размаўляюць з табой помнікі, калі гаворку вядуць пахаваныя на марскіх могілках Уладзівастока чэхі і славакі або сэрца Банівура — цяжка стрымаць хваляванне, прыліў самых разнастайных пачуццяў, галоўнае з якіх — боль... Боль за тых, хто да апошняга дыхання змагаўся і аддаў жыццё за свабоду, за светлую будучыню.

ЧЭХІ І СЛАВАКІ: «Тут ляжым мы — чэхі і славакі... Нас было тры палкі тых, хто рашыў вярнуць нашай Радзіме яе славу: мы адмовіліся страляць у рэвалюцыю. Мы ўспомнілі, што і мы людзі...»

МАНАЛОГ СЭРЦА: «Я сэрца Віталія Банівура. Мяне ты мусіць не ведаеш. Мяне добра ведае тайга. Вось я і хачу расказаць табе пра чалавека, якому давялося служыць».

СЯРГЕЙ ЛАЗО: «Ты не глядзі на мяне так, не думай, што я такі малады. Помніце заўсёды малодзяць людзей... А мне ўжо семдзесят год... Як гэта многа для чалавека, які толькі дваццаць шэсць разоў вітаў вясновыя крыгаломы. Дваццаць шэсць год...

...І вось я зноў стаю ў сваім любімым шынялі. Цяпер нас не спаліш! Цяпер я не адзін — нас, Лазо, многа. І вось за гэтую зямлю, на якой цяпер стаю, любы з нас памрэ зноў, але не аддасць яе нікому!»

І аўтар буйным планам паказвае нам «зямлю Лазо», ператвораную ў квітнеючы край за гады Савецкай улады.

Усе вышэй прыведзеныя ўрыўкі ўзяты з нарыса «Ціхая акіянія». Знаёмыя яшчэ са школьнай парты трагічныя гісторыі набываюць у маналогах яшчэ большую моц, робяць яшчэ большае эмацыянальнае ўздзеянне на чытача.

Той жа творчы прыём пісьменнік выкарыстоўвае з нязменшым поспехам і ў невялічкім нарысе «Там, дзе Сібір...» Гэты нарыс — аб правадыры пралетарскай рэвалюцыі У. І. Леніне, яго паплечніках, вядомых дзеячах партыі і тых простых людзях, якія памагалі Ільічу ў самыя цяжкія моманты яго жыцця і барацьбы. Нарыс строга дакументальны. Расказваючы пра перыяд сібірскай ссылкі Уладзіміра Ільіча Леніна ў Шушанскім, пісьменнік выкарыстоўвае ўспаміны паплечнікаў правадыра, пісьмы, уласныя ўражанні ад сустрэч з жыхарамі вёскі, у якой Ільіч правёў, як сам ён казаў, тысячу дзён змушанага сядзення. І ўсё ж расказ — лірычны... Прысутнасць аўтарскага «я» на старонках твора ажыўляе яго, надае цікавасць яму не толькі тады, калі аўтар выступае ў ролі следапыта, але і калі ўзнаўляюцца факты шырока вядомыя. Мы даволі добра знаёмы з той перапіскай, якая вялася Ільічом з роднымі і блізкімі, але вось чытаем урыўкі з пісьмаў з адпаведнымі аўтарскімі адступленнямі, каментарыямі і — адкрываем для сябе нешта новае... А як хвалююць тыя залатыя крупінкі з жыцця Ільіча, што засталіся ў памяці шушанскіх старажылаў! Вось у гаворцы з аўтарам прыгадвае тое, што ведае пра правадыра, Рыгор Андрэевіч Блахін, вось расказвае 88-гадовая Ганна Сямёнаўна Сяродкіна: «Гэта ўжо многа гадоў таму, як Уладзімір Ільіч і Надзежда Канстанцінаўна са сваёй маці пераехалі да нас на кватэру. Рэчаў у іх было мала, затое вельмі многа кніг...»

І мы, дзякуючы аўтару нарыса, пазнаём яшчэ больш пра самага чалавечнага чалавека.

Нарыс «Там, дзе Сібір...» цікавы не толькі з пункту гледжання пазнаваўчага. Ён дае выразнае бачанне тых гістарычных фактаў, падзей, з якімі аўтар знаёміць чытачоў. Твор успрымаецца, як адзінае цэлае дзякуючы створанаму мастацкаму вобразу Ільіча — вобразу цэльнаму, у якім геніяльнасць спалучалася з надзвычайнай прастатой і чалавечнасцю.

...Ёсць кнігі, пра якія хочацца гаварыць многа і добра. Гэта жаданне ўзнікае, відаць, з тае прычыны, што ў творы чуецца своеасаблівы голас пісьменніка, што пісьменнік прагне данесці да чытача і даносіць нешта сваё, убачанае толькі ім, прапушчанае праз прызму ўласнага светаўспрымання. Такое жаданне пакідае і кніга Янкі Сіпакова «Па зялёную маланку». Не сакрэт, ёсць у ёй і слабыя мясціны, часам аўтару бракуе яшчэ густу ў адборы жыццёвага матэрыялу, сустракаюцца дробязныя, не цікавыя і не новыя ўвогуле факты, якія не ўзбагачаюць нас, не даюць пажытку для роздуму, але ж гэта — непазбежныя выдаткі...

У адным з апошніх нарысаў «Зямля перад кветам» («Маладосць», № 7, 1971) пісьменнік усхвалявана піша: «Колькі іх, маіх краёў, ёсць у мяне? Пабачыўшы Далёкі Усход, увесь час сочыш за кожнай, нават самай нязначнай інфармацыяй пра Уладзівасток Пуцяцін, Находку. Пазнаёміўшыся з Таймырам, уважліва сочыш за яго тэмпературай — нібыта табе абавязкова трэба ведаць, колькі градусаў марозу сёння ў Дудзінску ці Нарыльску. А цяпер, пабыўшы ў Грузіі, міжвольна будзеш сачыць таксама за кожным паведамленнем пра поспехі грузінскіх чаеводаў, персікаводаў, вінаградараў». Вось гэтая, менавіта, арганічная еднасць з краінай, блізкасць да тых, хто працуе на яе неабсяжных прасторах у імя будучыні, і дае падставу чакаць, што падарожная пуцявіна прывядзе Янку Сіпакова да новых творчых адкрыццяў і здзяйсненняў.

Яўген КАРШУКОЎ.

УСІМ СМЯРЦЯМ НАЗЛО

ЖАНР дакументальнай прозы аб юных беларускіх мсціўцах папоўніўся новай аповесцю Г. Бураўкіна «Тры старонкі з легенды». З неаслабнай цікавасцю і хваляваннем юны чытач будзе перагортваць старонкі легендарнага жыцця юнай партызанкі Надзі Багданавай, з пачуццём гарачага спачування, шчырага захаплення адвагай будзе сачыць за лёсам чатырнаццацігадовай дзяўчынкі.

Аўтар удала пабудаваў аповесць, вылучыўшы галоўныя, самыя яркія эпізоды партызанскай дзейнасці Надзі Багданавай. Засяроджанасць увагі пісьменніка на думках і паводзінах чалавека ў самыя адказныя моманты жыцця патрабавала дакладнасці ў адборы жыццёвага матэрыялу, абумовіла адсутнасць сумнага і непатрэбнага апісальніцтва з перадгісторыі гераічных падзей, паступовага падвядзення да іх чытача.

Галоўны поспех аповесці — у стварэнні гераічнага вобраза партызанскай разведчыцы. Характар Надзі — цэльны, мужны, непахісны. Выпрабаванні не зламалі, яны яшчэ больш згуртавалі яго. Разам з тым перад намі не схематычны вобраз гераіні, а жывая, гарэзлівая дзяўчынка з асаблівасцямі, уласцівымі яе ўзросту. Яна не адразу вырашае, напрыклад, як лепш зрабіць: ці плюнуць ворагам у твар і прызнацца, што гэта яны, юныя мсціўцы, вывесілі сцягі — няхай не думаюць фашысты, што іх нехта баіцца, — ці лепш зацята маўчаць... А як ёй хочацца адкрыцца добраму дзядулю — ніякая яна не сірата, а сапраўдная партызанка, гэта яны з Юрам узарвалі мост! Але адна, без Юры, яна не бярэ на сябе такую адказнасць.

Ні Надзя, ні Юра ў суровых выпрабаваннях не згубілі сваёй дзіцячай непасрэднасці — гэта звычайныя дзеці, якім хочацца і падурэць, калі ёсць час.

«Вайна многаму навучыла іх, — пранікнёна піша Г. Бураўкін, — правяла праз кроў і агонь, паклала ў зямлю не аднаго іх сябра і пасеяла ў душы нянавісць, але не змагла зрабіць чэрствымі і нелюдзімымі. Хочацца металу, з якім яны цяпер спалі, елі, які неслі ў сваіх руках, не прабраўся ў сэрца, — яно хацела і дурасліваці, і гульні». Так, у трагічныя дні вайны савецкія дзеці змаглі ўзвысіцца да сапраўднага гераізму і ў той жа час засталіся дзецьмі з чыстай, добрай душой.

Высокім гуманістычным пафасам, характэрным для лепшых твораў беларускай дзіцячай літаратуры, прасякнута дакументальная аповесць Г. Бураўкіна.

Яна вылучаецца і сваёй паэтычнай мовай, паэтычным бачаннем свету. Прыгадаем хоць бы апісанне лясной палянкі з яе цішынёй, казкамі сіняга неба і самавітым гудзеннем чмяля — той кавалачак мірнага жыцця, які ўяўляе сабе змучаная фашысцкімі нелюдзямі, амаль беспрытомная дзяўчынка. Яркая зеляніна кветак і траў, бязмежны прастор неба, пяшчотная цеплыня сонца і цішыня, цішыня... Якое гэта вялікае і далёкае для гераіні шчасце!

Найбольшым драматызмам вызначаецца апошні, трэці раздзел аповесці, дзе расказваецца аб здзеках і катаваннях, што выпалі на долю дзяўчынкі. Можна было б кінуць папрок аўтару ў занадта падрабязным, нават некалькі натуралістычным апісанні фашысцкіх злачынстваў. Але ён не прыдумаў іх, аповесць дакументальная, значыць, так было ў жыцці. Так было, што Надзю Багданаву на марозе аблівалі вадой, палілі распаленым жалезам... Гэта страшна. Страшна чытаць аб гэтым. Але ўрок мужнасці і адданасці Радзіме, суровая праўда аб тых, хто дзеля нашага шчасця ахвяраваў жыццём — гэта павінна было прагучаць на поўны голас, каб пра гэта ведалі савецкія школьнікі, нашы дзеці.

Кніга Г. Бураўкіна — яшчэ адно сведчанне таго, што ніхто не забыты, нішто не забыта на нашай шматпакутнай беларускай зямлі.

П. ЛЯВОНАВА.

Г. Бураўкін. «Тры старонкі з легенды». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1971.

Арсенал мастацкіх сродкаў народнай сатыры надзвычай багаты і разнастайны. І сілу ўздзеяння вострага народнага слова можна ацаніць не толькі па вастрыні зместу твора, але і па тым, якое гучанне набываў ён у залежнасці ад абставін, часу, эпохі.

Цікава разглядаецца ў манаграфіі лірычная песенька «Мікалаю, Мікалаю...», на ідэйную накіраванасць якой яшчэ ў першай палове XIX стагоддзя ў Парыжы звярнуў увагу беларуска-польскі этнограф А. Рыпінскі. Прааналізаваўшы шматлікія варыянты гэтага твора, А. Фядосік даводзіць, што тут не проста трансфармацыя песеннага матыву і вобразаў, а складаныя змены ў тэксце, выкліканыя адпаведнымі палітычнымі падзеямі і імкненнем паказаць адносіны народа да тырана. Здавалася б, мы маем справу з зусім «непалітычным», традыцыйным творам:

Мікалаю, Мікалаю,
Дзе я цябе пахаваю?
Пры дарозе, у даліне,
Каб па табе ваўкі вылі,
А сабакі танцавалі,
Тваю душу памінаці.

Або:

А мы бога паміналі,
А мы бога папрасілі
За Міколіна здароўе:
Каб і ручкі не служылі,
Каб і ножкі не хадзілі,
Каб ад сонца ён туляўся,
Каб ад ветру ён валяўся,
Каб саломкай папіраўся,
Каб навозам адрыгаўся.

Але ў эпоху, адзначаную жорсткім сацыяльным уціскам, калі ў асяроддзі беларускіх сялян расла рэвалюцыйная свядомасць і канчаткова памерла вера ў добрага цара-бацюшку, такія творы ўспрымаліся як злосная сатыра на Мікалая II.

Выдатным узорам народнай сатыры могуць быць розныя пародыі на малітвы, псалмы, духоўныя вершы. Цікава, што гэта сатырычная форма шырока бытавала ў гады Савецкай улады. У дні Вялікай Айчыннай вайны пародыйная творчасць была асабліва папулярная ў асяроддзі партызан. Сам былы ўдзельнік партызанскага руху (ён узяў зброю ў рукі пятнаццацігадовым юнаком), аўтар кнігі добра памятае, як трапнае слова, дасціпны жарт, песня ўзнімалі баявы дух народных мсціўцаў, мабілізоўвалі іх сілы.

Народ умеў смяяцца і над сваімі хібамі і слабасцямі. І ў гэтым праявіўся цвярозы розум народа, яго здаровая разважлівасць. Нехта сказаў: той, хто смяецца над сваімі заганамі, цвёрда стаіць на зямлі. Смех над сабою—красамоўнае праяўленне здаровага духу, моцных сіл чалавека. «Бічуючы адхіленні ад норм працоўнага жыцця,—піша даследчык, — народ сцвярджаў свае грамадскія ідэалы, заснаваныя на глыбокай пашане да працоўнага чалавека, і непрымірымыя адносіны да гультаёў».

У сучасным літаратуразнаўстве аб самой сатыры існуюць розныя думкі. Адны даследчыкі адносяць яе да роду літаратуры, другія—да жанру. А. Фядосік адносіць сатыру да родавых вызначэнняў, бо сатырычныя элементы прысутнічаюць у розных літаратурных і фальклорных жанрах.

Колькі дасціпнасці, гумару нясуць у сабе хрэсьбінныя песні (у тым ліку песні пра кума і куму), бяседныя, карагодныя, танцавальныя, гульні, народная драма, інтэрмедыі, батлейка і, нарэшце, вянец гумарыстычнай паэзіі—вяселле—своеасаблівая народная опера ці аперэта, напоўненая ад пачатку да канца жартамі і весялосцю.

Нам уяўляецца, што аўтар удала зрабіў разгляд гумарыстычных і сатырычных частушак—даволі падрабязна, поўна, вылучыўшы іх галоўныя матывы. Слушнай трэба прызнаць выснову аб тым, што гумар у частушкавых творах выяўляецца часам праз напеў: адно і тое ж слова можа гучаць па-рознаму—смешна або паважна. Мы б дадалі, што ў частушцы ідэйны змест твора падчас выяўляецца толькі праз інтанацыю, якая, на вялікі жаль, не фіксуецца збіральнікамі і ўлавіць якую, а значыць па-сапраўднаму зразумець твор, яго змест, вобраз можна толькі ў жывым гучанні гэтага твора.

Аўтар, як правіла, палемізуе з апанентамі, прапануючы свае ацэнкі фальклорных з'яў і фактаў. На жаль, не заўсёды аўтарская думка можа быць прымальнай. Так, справядліва крытыкуючы сістэматызацыю жартоўных песень, распрацаваную акадэмікам Я. Карскім, А. Фядосік прапануе сваю сістэму класіфікацыі. Ён дзеліць гэтыя песні на дзевяць груп—паводле іх тэматычных адзнак і сацыяльнай функцыі. У гэтай сістэме дзве асобныя групы складаюць песні «з асмяяннем заганных рыс і паводзін людзей» і «з асмяяннем недарэчных учынкаў». Але як правесці мяжу паміж «заганнымі паводзінамі людзей» і «недарэчнымі ўчынкамі»? У той жа час не вылучаны ў асобную групу багаты цыкл жартоўных песень пра жонку-няўдаліцу...

Падсумоўваючы свае назіранні, у канцы кнігі А. Фядосік яшчэ раз падкрэслівае тую вялікую ролю, якую адыгрывала сатыра і гумар у духоўным жыцці беларускага народа. Яна была зброяй народа ў барацьбе за ўмацаванне высокіх эстэтычных ідэалаў працоўных. Яна спрыяла пашырэнню вольнадумства наогул, развіццю класавай і нацыянальнай самасвядомасці. Сатыра і гумар і сёння з годнасцю нясуць сваю службу ў духоўным, культурна-творчым і мастацкім жыцці народа.

Кніга А. Фядосіка—першая ў беларускай фалькларыстыцы спроба шырокага разгляду сатырычнай творчасці. І гэта спроба, думаецца, шмат у чым плённая.

І. ЦІШЧАНКА.

ТРЫ НЯЗДЫМАЧНЫЯ ДНІ

МЭТА КАМАНДЗІРОЎКІ была такая — паехаць у калгас імя Ільіча Верхнядзвінскага раёна Віцебскай вобласці, сабраць матэрыял і напісаць пра фільм, які там здымаецца. Поўнаметражны дакументальны фільм «У першых радках свайго пісьма...» Пра зямлю, да якой прырос чалавек, пра хлеб надзённы, той самы, з хрумсткай, залацістай скарыначкай, духмяны, сытны, пра які мы ўжо і думаць даўно забыліся—хлеб — гэта, маўляў, не праблема. Вось сёмга—так! Ікра—таксама!.. І бульба не праблема. У нас, на Беларусі, яе—заваліся...

Больш за дваццаць дзён ішоў цягнік з Гомеля да Куйбышава. Бамбёжкі абстрэлы з самалётаў. Мы станавіліся ў вагоне на калені, каб не відаць было з вокнаў. Здавалася, чым бліжэй да зямлі, тым меншая небяспека. Так, відаць, яно і было. Мы ўсё ж прыехалі ў Куйбышаў, а потым дабраліся да маленькай станцыі Гур'еўка. Галодныя, нямытыя... Пакуль нас уладкоўвалі на жыллё, я прытулілася да плоту нейкага агарода і абмерла ад здзіўлення і радасці — перада мною тырчэла галінка з яшчэ заленаватымі ягадамі парэчак. Зубамі я адкусвала цвёрдыя, гаркаватыя ягады і плакала. Голад быццам таго і чакаў, каб яму далі магчымасць разгуляцца. Пачаліся галодныя спазмы. Ужо не ведаю, як адчула жанчына з дому насупраць, што са мною робіцца. Але яна вырасла перада мною з вялізнай печанай бульбінай у руцэ. Я з'ела яе з лушпайкамі.

Бульбы ў нас—заваліся... Ну, зразумела, фільм будзе не пра хлеб і бульбу, гэта я не так сказала, а пра людзей, якія іх вырошчваюць. Пра творчасць хлебаробаў і пра іх цяжкую працу—потную, мазолістую, ад золку да змяркання. Калі за кароткую летнюю ноч не паспяваеш адпачыць, і ногі, рукі, спіна, галава—не твае, і за гадзіну, яшчэ за адну гадзіну сну аддаў бы чорт ведае што. Я хачу, каб атрымаўся такі фільм, таму што наша шчырае і сумленнае жаданне паказаць, што вёска сёння іншая і праца там іншая,—часта вырастаюць у сваю процілегласць. І ўжо здаецца, што хлеб расце сам, у гатовым выглядзе, на кустах або дрэвах.

Мне міжволі думалася аб усім гэтым, калі я ехала на старшынёўскай машыне па палях калгаса імя Ільіча. Уладзімір Арсеневіч Быкаў сам сядзеў за рулём, і, падпарадкоўваючыся яго волі, газік узбіраўся на пагоркі, не захрасаў у балотцах, пераздольваў канавы,—аднымі словам, паводзіў сябе так, быццам ён не машына, а разумная жывая істота. Шэсць гадзін запар імчалася перад намі з хуткасцю 30—40 кіламетраў у гадзіну калгасная зямля: то раскошна апранутая ў залацісты ўбор спелай пшаніцы, то смешна падстрыжаная пад «вожыка», то карычневая, як узбіты шакалад.

Уладзіміру Арсеневічу Быкаву трыццаць шэсць гадоў. Восем з іх ён працуе старшынёй. Нарадзіўся тут, непадалёку, скончыў тэхнікум, школу механізатараў і курсы па падрыхтоўцы кіруючых работнікаў сельскай гаспадаркі, працаваў камбайнерам, трактарыстам, аграномам, служыў у арміі, скончыў эканамічны факультэт Горкаўскай сельскагаспадарчай акадэміі. Жанаты. Мае траіх дзяцей: дзвюх дзяўчынак і аднаго хлопчыка.

Ён будзе адным з многіх герояў фільма. Аўтары С. Палякоў, І. Белавус, У. Яфрэмаў эпіграфам да будучага фільма ўзялі словы Францыска Скарыны: «...звери, ходящие в пустыни, знають ямы своя; птицы, летающие по возъдуху, ведають гнезда своя; рибы, плавающие по морю и в реках, чуют виры своя; пчелы и тым подобныя боронять ульев своих,—тако ж и люди, игде зродилися и ускормлены суть по бозе, к тому месту великую ласку имеють». Не ведаю, ці будуць гэтыя словы потым чытацца ў фільме — хутчэй за ўсё стануць галоўнай думкай яго.

Якім будзе дакументальны фільм, расказаць наперад цяжка, немагчыма. Бо тое, што было ўчора, сёння, цяпер ужо не паўторыцца. Напісаны, зацверджаны сцэнарый, які прайшоў усе інстанцыі,—усяго толькі схема будучага фільма, абрысы яго. Але, відаць, ён будзе складвацца з некалькіх навел. Першая—«Вернасць». У ёй аб вернасці, радзіме, працы, каханні. «Зямля»—твая зямля, якую любіш і ведаеш, на якой твой дом, тваё жыццё. Зямля—гэта зямля, але для тых, хто пакінуў сваю краіну, зямля мае яшчэ іншы глыбокі сэнс. На роднай зямлі вочы не так глядзяць і сэрца б'ецца інакш. Акрамя золата і урану, жалеза і мармуру, у зямлі схавана вялікая тайна: яна вабіць. З далёкіх краін прыязджаюць у Беларусь людзі, каб пакланіцца роднай зямлі, якую шмат гадоў назад пакінулі. Але смутак па роднай зямлі бясконцы. Пра гэта, можа, таксама ўдасца расказаць стваральнікам фільма.

Вечны чалавек, хлеб, думка, палёт,—навела «Вечнасць».

Мы імчым з Валодзем Быкавым на газіку ўздоўж бліскучых ільняных палёў колеру хакі, якія пераліваюцца пад промнямі сонца.

— Прыгожа! — захапляючыся, гавару я.

— Вось ужо даецца нам гэты лён, самая цяжкая культура,—уздыхае Валодзя.

— А хіба нельга не вырошчваць?—пытае Уладзіслаў Яфрэмаў, рэжысёр фільма. Ён з аператарам Юрыем Ялховым занялі задняе сядзенне.

— Нельга—адрэзаў Валодзя.

— У вас і пшаніца, і жыта, і авёс, і бульба, і каровы... Навошта ж яшчэ лён?—настойвае Уладзіслаў.

— Няхай іншыя лён сеюць, так?! Значыць нам каб лягчэй было, а іншым цяжэй? Не, гэта няправільна. Усім патроху, а ў выніку—нядрэнна атрымліваецца,—Валодзя кінуў позірк на маю шматкаляровую ільняную сукенку.—І потым, я не адзін гэта вырашаю. Зверху таксама людзі ёсць. Адтуль больш відаць.

— А я думала, вы—цар,—жартую я.—Столькі багацця...

Валодзя ўсміхаецца. А потым бачу, як ён мяняецца з твару. Яму дрэнна. Навокал калышацца пшаніца з буйным коласам, бягуць воблакі, узбіраючыся адно на адно, мяняючы дзівосныя формы на яшчэ больш дзівосныя, удалечыні, як намаляваны, барвовы статак кароў, на, здавалася б, несумяшчальным колеры зяляніны... Адбываецца штохвілінны цуд прыроды, а Валодзю дрэнна. Потым я даведалася, што ў яго язва страўніка. Кажуць, прафесійнае захворванне старшынь—цэлы дзень паесці няма калі...

Уладзімір Арсеневіч курыць папяросу за папяросай. Хвалюецца, нервуецца. Уборка. Хлеб трэба здаваць дзяржаве. Сянаж нарыхтоўваць. Ямы для сіласу зрабіць. Кароўнікі перабудаваць—усё павінна быць механізавана: і падача кармоў, і ўборка, і даенне кароў. А тут яшчэ лён! Сёлета мадэрнізавалі ўборку і здаў саломкі на завод. Быццам бы добра. Але па эканамічных паказчыках—адстае калгас. За гэта на бюро райкома старшыню выклікалі...

Мы ўжо даехалі да барвовага статку. На пагорку сядзіць пастух. Каля яго спыняе машыну старшыня.

— Ці разумееш, што ты ўчора нарабіў? Ударыў жанчыну! Жанчыну!—Валодзя наступае на пастуха.—Ты ж кахаў яе, ажаніўся з ёю. Дзеці ў вас... Калі яшчэ раз паўторыцца—выганім з калгаса, з вёскі. Зразумеў?!—твар Валодзі чырванее. Першы раз бачу яго такім гнеўным.

Пастух спрабуе апраўдацца: маўляў, выпіў крыху... З кім не здараецца. Але Валодзя не дае яму дагаварыць. Ён ускоквае ў машыну, і мы зрываемся з месца з такой хуткасцю, што на момант адчуваем касмічныя перагрузкі.

СУСТРЭЧА З ЧЫТАЧАМІ

Супрацоўнікі часопіса «Вожык» Валянцін Зуб, Янка Сіпакоў і Змітро Бяспалы сустрэліся з маладымі праекціроўшчыкамі і тэхнолагамі інстытута «Белмясцпрампраект». Яны прачыталі свае творы, расказалі, як працуюць у «сатырычным цэху», адказалі на шматлікія пытанні чытачоў.

Арганізавала сустрэчу літаратурнае інстытуцкае аб'яднанне «Крыніца».

М. МАРОЗАЎ,
інжынер інстытута «Белмясцпрампраект».

МАЛАРЫЦКІ ВАЛЬС

Рабочы перасоўнай механізаванай калоны І. Заматаеў напісаў верш «Маларыцкі вальс», які паклаў на музыку культасветработнік з вёскі Мельнікі Маларыцкага раёна М. Пінчык. Першы раз ён выканаў «Маларыцкі вальс» у Брэсце на абласным аглядзе калектываў мастацкай самадзейнасці.

Зараз гэты твор уваходзіць у рэпертуар многіх самадзейных артыстаў.

М. ДРОБЫШ.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

ПАМЫЛКА МАСАВЫМ ТЫРАЖОМ...

Паважаныя таварышы!

У сувязі з рэплікай В. Івіна, апублікаванай у № 34 вашай газеты, Усесаюзная фірма «Мелодыя» паведамляе, што звесткі пра рэпертуар ансамбля «Песняры», змешчаныя на этыкетцы і канверце грампласцінак з іх запісам, былі цалкам узяты з друкаваных праграм, выдадзеных Беларускай філармоніяй і прадстаўленых нашай рэдакцыі кіраўніком калектыву.

У сувязі з рэплікай дадзена ўказанне аб папраўцы ў этыкетцы і тэксце на канверце ў новым тыражы грампласцінкі.

В. ПАХОМАЎ,
генеральны дырэктар фірмы «Мелодыя».

ПРАБЛЕМЫ, РОЗДУМ, МЕРКАВАННІ

СЕМ ГАДЗІН ЗА ПРЫЛАЎКАМ

Л. СУМАТОХІНА

Нататкі, якія мы сёння прапануем чытачу, напісаны чалавекам, які стаіць за прылаўкам, прадаўшчыцай Мінскага цэнтральнага універмага Л. Суматохінай. Мабыць, не з усім, пра што яна піша, можна пагадзіцца, але, разам з тым, аўтар закранае шэраг пытанняў, якія, на нашу думку, маюць пэўную цікавасць.

СЁННЯ ў мяне першая змена. І хоць ЦУМ адкрываецца ў 11 гадзін, іду да дзевяці. У гэты час магазін пусты і ціхі. Толькі за прылаўкамі гаспадараць прадаўшчыцы. Бо да прыходу пакупнікоў усё павінна быць гатова. На прылаўках—нічога лішняга, толькі тавары. Сур'ёзныя, засяроджаныя твары: нельга памыліцца, падлічваючы тавар, нельга прагледзець брак.

Але вось голас дыктара: «Добры дзень, дарагія пакупнікі!». І магазін запоўнілі тыя, да чыйго прыходу мы так рыхтаваліся. Адразу стала шумна, гаманліва. Адны заклапочана спяшаюцца ў патрэбныя ім секцыі, другія, не спяшаючыся, прыглядаюцца да тавараў. Колькі людзей! Сапраўдны паток. Салідныя людзі і зусім юныя. І ў залежнасці ад таго, які чалавек падыдзе да цябе, трэба знайсці правільны тон. Праўда, ветлівасць прыемная ўсім, але ж і прадавец—жывы чалавек, са сваім характарам, настроем.

Да прылаўка падыходзіць жанчына. Раззлаваная—патрэбнага ёй тавару ў магазіне няма (а гэта ж бывае ў нас яшчэ нярэдка). Што ёй сказаць? Няма, і ўсё! А мо папрасіць афарміць заказ? Ад таго, ці правільна зробіць прадавец, гаварылі мне, прымаючы на работу, залежыць настрой пакупніка. Ці пойдзе ён з удзячнасцю, ці яшчэ больш знервуецца,—усё ў руках прадаўца.

Але ў гэтым я пераканалася пазней. А спачатку адчувала сябе вельмі няўпэўнена. Добра, што поруч была Вольга Захараўна. Яна ўжо 20 гадоў працуе за прылаўкам. Побач было плячо, на якое можна абаперціся. Пазней мяне пазнаёмілі і з іншымі выдатнымі работнікамі гандлю. Ёсць у нас і «маякі». У іх—дзесяткі падзяк ад пакупнікоў. Іх часта ставяць у прыклад больш маладым работнікам.

Вольга Захараўна—зусім іншая. Вось ля прылаўка мужчына, як кажуць, без асаблівых прыкмет, такіх бывае ў магазіне сотні за дзень. Пачуў, што патрэбнай яму рэчы ў нас няма, і тут жа заяўляе: «Хочаце, я сапсую вам настрой!» Маўчым. Я разгубілася. А Вольга Захараўна спакойна адказвае: «Справа не хітрая...» І ён адразу ціха пайшоў. Мне трэба было папрацаваць разам з ёю некалькі месяцаў, спазнаць горыч няўдач, перажыць і добрыя хвіліны за прылаўкам, каб заўважыць, як умее яна разбірацца ў людзях і знаходзіць патрэбны тон. Яна і гасцінная гаспадыня, і строгая жанчына, якая адным-двума словамі можа паставіць на месца нахабніка.

Вось сярэдніх гадоў мужчына, не звяртаючы ўвагі на чаргу, патрабуе выпісаць яму чэк. На ветлівую просьбу стаць у чаргу, заяўляе: «А я стаю!» Людзі ў чарзе пачынаюць хвалявацца. Я адмаўляюся яго абслугоўваць. Прастаяўшы мінут дзесяць, пакупнік патрабуе кнігу скаргаў.

Ох, ужо гэтая кніга скаргаў. Яна—як пудзіла ў руках некаторых пакупнікоў. Цяпер то я пераканалася, што патрабуюць яе часцей за ўсё тыя, што не маюць рацыі. Успамінаю такі выпадак. Адной жанчыне не дасталася чэшская сумка. «Не, вы мне знойдзеце і дасцё тое, што мне патрэбна! Дзе ваша кніга скаргаў? Я ведаю, чым вас запалохаць». Запалохаць! Вось дай такому чалавеку магчымасць, ён усіх запалохае, зняважыць, сапсуе настрой на цэлы дзень.

І што тут зробіш? Не даць кнігу—нельга. А пасля скаргі такая пакупніца адыходзіць задаволеная, хоць бы яна тройчы не мела рацыі. А нам потым разбірайся! Даказвай потым, як было. Не адмаўляю, заўвагі бываюць і справядлівыя і пішуцца, каб звярнуць увагу на памылку або грубасць прадаўца. А што рабіць, калі чалавек піша, каб даць выйсце свайму раздражненню? Калі гэту скаргу пры разглядзе нават прызнаюць неабгрунтаванай, нам усё роўна скажуць: «Значыць, вы неяк не так сябе паводзілі».

Пачынаецца работа. Няхай сабе фізічна яна не такая ўжо цяжкая, але мы, прадаўцы, увесь час у напружанні. Цэлы дзень у магазіне шум, мільгацяць твары. Нехта нешта пытае. Трэба адразу пераключыцца з адной размовы на другую і пры гэтым не памыліцца ў падліках. Першыя дні я думала, што не перанясу ўсяго гэтага, кіну. А цяпер нічога, прывыкла. Хоць і вельмі стамляюся. Асабліва пасля «канфлікту». Толькі што падышла жанчына: «Пакажыце вунь тую сумачку». Глядзіць, круціць яе з усіх бакоў, доўга, прыдзірліва. Нарэшце вяртае: «А чаму да яе няма кашалька?»—«Не палажана».—«Не можа быць, каб такая дарагая сум-

...Гаспадыня, у якой мы пасяліліся ў часе эвакуацыі ў Гур'еўцы, была маленькая, не надта прыгожая і, як мне здалося, старая жанчына. Цяпер я разумею, як памылялася. Ёй было ўсяго трыццаць гадоў. Яе вяселле з дваццаціпяцігадовым Андрэем, бялявым прыгажуном, пастухом калгаса, было прызначана на пачатак ліпеня сорак першага года. У гэты час мы ўжо жылі ў іх. Вяселле ўсё ж адбылося, хоць ішла вайна і Андрэй ужо атрымаў павестку ў армію. За тыдзень Фрося (так звалі гаспадыню) стала прыгажуняй. З-пад чорных тоненькіх брывей яе глядзелі сінія-сінія з перламутравым адлівам вочы. Яе рухі, здавалася, былі разлічаны нейкай невядомай машынай: крок убок—узяла вілкі, неяк перавярнула іх у паветры і падчапіла вялізны чыгун у печы, выцягнула, як пушынку, крок убок—узяла трапкач, абкруціла ім чыгун і выкінула кілаграмаў восем-дзесяць бульбы у начоўкі. Дзейнічала яна рытмічна, зладжана, прыгожа. Рухі змяняліся адзін другім. Цэлы танец з рухаў, паэма з рухаў. Я гадзінамі несвядома назірала за ёю. З імем Андрэя яна ўставала і клалася, ён быў для яе ўся Савецкая Армія, уся краіна. Ён павінен быў не сёння-заўтра перамагчы і вярнуцца да яе...

Неяк выходжу з вёдрамі з дому, бачу — па доўгай з зеленаватымі астраўнамі травы вуліцы бяжыць Фрося, босая, у чорнай, вельмі расклёшанай спадніцы, узнімае пыл і махае беленькім трохкутнічкам.

Пыл, пыл, пыл слупам на вясковай вуліцы... Фрося ўзбегла на ганак—цык, цык, цык — пыльныя сляды яе ног застаюцца на чырвоных, пафарбаваных алейнай фарбай прыступках. Яна гучна выдыхнула паветра і разгарнула ліст.

«У першых радках свайго пісьма павінен паведаміць вам трагічную вестку: ваш муж Андрэй загінуў у першым баі». Фрося паўтарала і паўтарала вар'яцкія, незразумелыя, чужыя словы.

Пранізлівы, працяглы гартанны крык вырваўся з яе грудзей і залунаў у паветры. Я яго чую, я яго запомніла назаўсёды.

Пісьмы, пісьмы... Яны стануць ключом да вырашэння фільма. Пісьмы, што прыходзілі ў вёску з фронту, што прыходзяць цяпер, пісьмы, што атрымлівае і адпраўляе вёска. Пісьмы энергічныя і вясёлыя, гнеўныя і пяшчотныя, дзелавыя і сумныя.

А за пісьмамі—жыццё.

Валодзя Быкаў глядзіць на неба. Ён літаральна кожную мінуту глядзіць на неба. Яму надакучыла глядзець на неба, але ўсё роўна глядзіць. Для яго, як для лётчыка,—неба то надзея, то бяда. То ён любіць яго, то ненавідзіць.

— Работа ў мяне такая,—сур'ёзна гаворыць ён.—Пачынаецца пасяўная—малюся, каб не было дажджу. Потым—каб ішоў дождж. Каб хлеб і бульба выраслі, а зараз уборка. Самі разумееце: кожная хмарка, кожнае воблачка — мой персанальны вораг. А што вы здымаць хочаце? — нечакана пытаецца Валодзя.

— Вас, вас за работай,—гаворыць Уладзіслаў.

Паўза цягнецца некалькі кіламетраў. Я разумею, аб чым думае старшыня—адкажы гэтым людзям, што я адзін ніхто і нішто, скажуць, прыкідваецца. Адкажы: валяйце, здымайце—абурацца: а што здымаць? Коціць на сваім газіку па палях і лугах і курыць. Здымайце... Што тут здымаць?

І Уладзіслаў маўчыць. Яму таксама нялёгка. Два дні ездзім. Былі цікавыя эпізоды—не здымалі, прымерваліся, а яны ж больш не паўторацца. Вось гэтага выразу твару ў Валодзі ўжо не здымеш. Ды і адна справа, калі чалавек проста размаўляе, абураецца, прапануе, радуецца, а іншая—калі на яго наведзена «руля» кінакамеры.

Вось Валодзя прытармазіў, выскачыў з машыны, склаў рукі «лодачкай», затрубіў і рушыў да лесу. Мы ўбачылі двух ласёў, якія са здзіўленнем глядзелі на Валодзю і не ўцякалі.

Гэтага кадра не будзе ў фільме. І тых кадраў маіх успамінаў таксама не будзе. Будуць іншыя. Аб сустрэчы Валодзі са сваім бацькам Арсеніем Піліпавічам Быкавым, старшынёй суседняга калгаса імя Жданава, аб іх бясконцай размове пра хлеб, жніво, новыя камбайны, унукаў, кароткія хатнія радасці, аб будучым.

— Сынку,—скажа Быкаў-бацька, праязджаючы з Валодзем па яго палях,—ды за такі лён прэмію трэба даваць!

У Быкава-старэйшага лён расце не горшы, мы бачылі. Але ён глядзіць вачыма бацькі, і гэты, Валодзеў, яму здаецца незвычайным.

На экране, відаць, будуць яны абодва—бацька і сын, прадстаўнікі розных пакаленняў. Бацька—моцны, практычны, кемлівы, у яго ўсё выверана практыкай. І сын—тэарэтык і вучоны, у вечных пошуках і эксперыментах.

Вельмі яны розныя. І кожны з іх—асоба. Тым і цікавыя.

Позна ўвечары вяртаемся мы ў дзелавы цэнтр калгаса. Стук і грукат машын на таку не спыняецца ўсю ноч. Ураджай вялікі, трэба паспець высушыць і ачысціць зерне, падрыхтаваць яго да здачы і захавання. Усё механізавана, працуе толькі некалькі чалавек. Успыхваюць і гаснуць чырвоныя і жоўтыя лямпачкі на пульце кіравання. Ручкі, рубільнікі, кнопкі прыводзяць у рух вялікія, паслухмяныя, добрыя машыны.

Хлеб ідзе! Хлеб ідзе!

Валодзя аддае распараджэнні, раскопвае лапатай горку пшаніцы, правярае, ці даходзіць паветра, бярэ ў рукі і падносіць да вачэй цяжкае зерне, любуецца, як і мы, гэтым чароўным дарам працы і прыроды.

У дзелавым і культурным цэнтры калгаса (так я яго назвала таму, што тут, на плошчы, знаходзіцца праўленне калгаса і клуб, медыцынскі пункт і сталовая, дзіцячы сад і яслі) жыццё пачынаецца рана-рана, як толькі сонца праб'ецца на небасхіл. У праўленні збіраюцца на пяцімінутку, механізатары атрымліваюць заданне, старшыня раіцца з брыгадзірамі, распрацоўваюцца тактычныя моманты сённяшняга наступлення на ўраджай. Калгас працягнуўся на дваццаць пяць кіламетраў уздоўж ракі. Таму старшыня стараецца ўсё прадугледзець.

— Патрэбна рацыя,—бядуе Валодзя.

Вось да чаго дайшло! Рацыя! У многіх калгасах ужо ёсць. І гэта сапраўды вельмі зручна. Здарылася ў полі бяда, зламаўся, напрыклад, камбайн,—і праз некалькі мінут аб гэтым ужо ведаюць у «цэнтры». Імгненна выязджае хуткая тэхнічная дапамога. Кожныя паўгадзіны ведае старшыня, што адбываецца ў далёкіх брыгадах, на фермах, таках, у будаўнікоў. Эканомія часу і сродкаў вялікая. Каштуе, праўда, рацыя дарагавата. Але гэта толькі адразу дарагавата, а потым акупіцца з лішкам.

Цэнтральная плошча калгаса пераходзіць у вялікі фруктовы сад. Пераходзіць проста так, без усялякіх агароджаў. Гэта сад для ўсіх. Заходзь, бяры яблыкі, еш. Ніхто не спыніць, не аблае, не паглядзіць скоса,—выбірай любыя: нарумяненыя, як скамарохі, пепінкі, жаўтавата-зялёныя ў кропачкі, быццам гарады на глобусе, белы наліў, матавую антонаўку...

Сюды, у гэты густы зараснік травы, кветак, дрэў «глядзяць» дзверы і вокны дзіцячага сада і ясляў. Тут дзеці калгаснікаў гуляюць, адпачываюць, выхоўваюцца, пакуль бацькі на рабоце.

...Нас перасадзілі з пасажырскага поезда ў цяплушкі, таму што пасажырскі патрэбен быў для параненых. Вагон за дзень награваўся і ўвечары дыхаць рабілася немагчыма. Плакалі дзеці. Больш потым я ніколі не чула, каб так плакалі дзеці. Маўчала толькі адно дзіця. Яго трымала на руках зусім маладая жанчына. Ваколі яе было ненатуральна свабодна. Яна не распаівала дзіця, не карміла. Проста сядзела нейкая застылая, падобная на скульптуру. Увечары ў нашай цяплушцы ўсё часцей пачалі гаварыць словы: горача, дзіцяці горача. Жанчына з дзіцем выйшла на нейкай маленькай станцыі. Толькі потым я даведалася, што яна перасела ў тамбур і там ехала да раніцы. Дзіця было мёртвае. Яна хацела пахаваць яго пры святле.

Тая бамбёжка нават не вельмі запомнілася. Былі больш страшныя. Мы выскачылі з вагона і разбегліся на ўсе бакі. Хто не паспеў дабегчы да бліжэйшага лесу, схаваўся ў канаве. І жанчына, прыціскаючы да сябе дзіця, схавалася. Яна не адчула, калі маленькі асколачак бомбы трапіў у дзіця.

Чалавеку споўнілася б трыццаць, калі б не вайна...

Па гэтай зямлі, дзе сёння бацька і сын вырошчваюць хлеб, прайшла вайна. Страшная. Яна ў нашай памяці. І хоць рэжысёр, аператар і аўтары сцэнарыя выраслі потым і фільм яны робяць пра самых мірных на свеце людзей—хлебаробаў,—усё роўна, а можа менавіта таму ў ім прагучыць пратэст супраць вайны, прымусу, гвалту, смерці.

Мэта камандзіроўкі была такая—расказаць аб здымках фільма «У першых радках свайго пісьма...» Але стаялі, як кажуць, кінематаграфісты, няздымачныя дні. У мастацкім фільме акцёру трэба ўжыцца ў вобраз, стаць тым чалавекам, якога ён потым павінен сыграць. А дакументалістам неабходна прымусіць сваіх герояў заставацца сабой, прывыкнуць да камеры. Дык вось гэта якраз былі дні прывыкання. Таму я расказала не аб здымках, а аб тым, што ўбачыла, адчула і перажыла за гэтыя дні.

І. ПІСЬМЕННАЯ,
спец. карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва».
Віцебская вобласць.

ка была без кашалька. Тут штосьці не тое»...

А прадавец павінен змаўчаць. А чаму, зрэшты? У чым мяне падазраюць? На якой падставе? Толькі таму, што пакупнік заўсёды «мае рацыю?» Але, па-мойму, гэты лозунг нам не падыходзіць! Калі зыходзіць з таго, што ты заўсёды вінаваты, дык можна страціць да сябе ўсякую павагу, пачуццё ўласнай годнасці. Ну, вось, зноў я за псіхалогію! Працаваць трэба. Што пытаецца гэты хлопец?

«Прадавец, дапамажыце мне выбраць падарунак дзяўчыне!»

Ветлівы! Трэба дапамагчы. А то ўчора падыходзіць адзін: «Скажыце, што купіць у падарунак жанчыне трыццаці пяці гадоў?» «Вось, калі ласка, можна купіць сумку, можна хустку шаўковую, парфумы, парасонік...» «Вы мне яшчэ кракадзіла парайце...» І купіў... чахол на коўдру!..

Як нялёгка дапамагчы выбраць патрэбную рэч! У мяне ўражанне, што пакупнік часам і сам не ведае, чаго хоча. Вось і перабірае дзесяткі прадметаў самых розных. А наш дэвіз—берагчы час—не проста лозунг. Гэта адна з праблем нашай працы. І невыпадкова аб рабоце прадаўца мяркуюць не толькі па выкананні плана і не толькі па тым, ці ветлівы ён з пакупніком, але і па тым, колькі часу траціць на абслугу аднаго чалавека. У дзень да нас у ЦУМ прыходзіць 30 тысяч чалавек. Гэта значыць, што кожнаму прадавец можа ўдзяліць толькі 1—2 мінуты.

Чалавек выбраў, здаецца, усё што трэба. Не, гэта яшчэ не ўсё. Выбар не зроблены, па твары бачу, што жанчына яшчэ вернецца. Добра яшчэ, калі ў той жа дзень, а то і праз дзень, два—«памяняйце ёй сумку на сурвэтку альбо парфумы на акуляры!» «А што тут дрэннага»,—скажа хто-небудзь. Так, мы абавязаны гэта рабіць. Але разбярыся, ужывалася ўжо гэта рэч ці не? І як потым прапанаваць яе іншаму! Прыйшла днямі дзяўчына. Просіць памяняць парасонік. Ёй, бачыце, колер не падабаецца. Бяру парасонік, раскрываю, каб праверыць, ці ўсё на месцы, а ён—мокры! Значыць, дзяўчына ўчора была ў адной сукенцы, парасонік падыходзіў, а сёння пераапранулася, і парасонік можна памяняць. Але як жа можна здаваць рэч, якой ты ўжо карыстаўся? І зноў—дайце мне кнігу скаргаў! Думаеце, не дапамагло? Дапамагло! Памянялі.

Ніводная сустрэча пакупніка з прадаўцом не праходзіць бясследна. І ў многіх выпадках пакупніку варта павучыцца ў прадаўца вытрымцы і цярплівасці. Часам чалавек гэтага і не заўважае, але той, хто назірае збоку, можа зрабіць вывад: а ці не бываю і я такі? Часамі пакупнік нават не заўважае, што настроены супраць цябе, яшчэ не паспеўшы загаварыць, шукае сваркі. Вось і гэты, з хмурым тварам: «Выпішыце чамадан!»

«Ён ужо выпісаны. Чалавек пайшоў па грошы».

«Няпраўда, вы ашукваеце. Усе вы ў гандлі такія. У вас усё па блату».

І гэта ж не рэдкая думка. Ну што тут сказаць? Што ў гандлі, як і ў любой прафесіі, ёсць розныя людзі? Адны—«дасталы», «з-пад зямлі» дастануць усё, што трэба, а другія... Я сама летась прасіла маці пастаяць у чарзе і купіць мне боты. Але не будзеш жа кожны раз прасіць. Вось і бывае, ведаеш, што прадаюць, а купіць не можаш. Не кінеш жа ўсё і не пойдзеш. Гэта толькі пакупнікі лічаць, што прадавец дастае сабе ўсе дэфіцытныя рэчы з-пад прылаўка. Не ведаюць, што за гэта з нас трынаццатую зарплату здымаюць, у пасадзе паніжаюць.

Гэтымі днямі падбягае знаёмы: «Дзяўчаты, дапамажыце купіць сандалеты. У вас у аддзеле абутку даюць».

«Не можам мы гэтага зрабіць! Што вы? Нас строга пакараюць!» «Няпраўда, вам проста не хочацца турбавацца...» Не паверыў.

Ну вось і на абед пара. Трэба спяшацца. За гадзіну, бывае, і паесці не паспееш, бо кафэ ў гэты час заўсёды перапоўнена, а калі няма нашага дзяжурнага, дык з-за пакупнікоў у чарзе не дастанешся.

Дыктар аб'яўляе аб закрыцці ЦУМа. І не заўважыла, як праляцеў дзень. Усё спяшаешся, усё не хапае часу! Ну, што ж! Сама выбрала такую прафесію. Дальбог, высакародную! Бо нясём мы людзям радасць, робім ім добрае,

НЕ ПРЫЙШЛА.

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

Васіль МАРАХОВІЧ

У ІМЯ БУДУЧЫНІ

Братнія народы Чэхаславакіі і Савецкага Саюза адзначылі 27-ю гадавіну Славацкага нацыянальнага паўстання. Узброеная барацьба славацкіх патрыётаў супраць фашызму была значным укладам у агульнае змаганне за свабоду Еўропы ад гітлераўскай навалы і вялікай школай інтэрнацыянальнай салідарнасці — побач са славакамі і чэхамі ваявалі прадстаўнікі 27 нацыянальнасцей, у тым ліку і беларусы. Славацкія і беларускія партызаны выкарыстоўвалі ў паўстанні баявы вопыт, набыты ў нашых лясах, у атрадах, якія дзейнічалі на Міншчыне і на Палессі.

Мы друкуем урывак з успамінаў былога беларускага партызана, удзельніка Славацкага нацыянальнага паўстання, цяпер падпалкоўніка Чэхаславацкай арміі Васіля Мараховіча ў перакладзе з чэшскай мовы Алеся Мажэйкі.

У ШЭРАГІ ўдзельнікаў Славацкага паўстання людзі прыходзілі па-рознаму, кожны сваім шляхам. Я ляцеў з Масквы. Але дарога гэтая пачалася, уласна кажучы, яшчэ раней, у Мінску. І пачалася ўрачыста. У адзін з першых летніх дзён у горадзе адбыўся парад, які, бадай, не меў роўных сабе ў гісторыі.

Міма разбураных бомбамі і спаленых дамоў Мінска маршыравалі партызаны ўсіх беларускіх брыгад. Зарослыя, схуднелыя, яны былі апрануты ў савецкія, славацкія і нямецкія мундзіры, якія ператварыліся амаль што ў лахманы. Шмат хто ішоў басанож. А ў руках партызаны неслі найдзіўнейшую калекцыю зброі ўсіх армій, якія тады ваявалі, з дадаткам «экспанатаў», выробленых ляснымі кавалямі. Але народ горача вітаў іх, і яны крочылі горда, паблісківаючы ордэнамі на грудзях, — яны былі пераможцамі.

Многія з нашых не ўдзельнічалі ў тым парадзе — былі паранены альбо забіты якраз у апошнія дні. Савецкая Армія заціснула ў абцугі фашысцкія часці, якія акружалі нас у бярэзінскіх балотах, у тых мясцінах, дзе і Напалеон страціў свае апошнія войскі, уцякаючы з Масквы. Наша барацьба завяршылася перамогай, але каштавала яна многіх жыццяў. Толькі ў брыгадзе «дзядзі Колі» загінула больш як палавіна славакаў з атрада «Камунар». Аднак тады не было часу задумвацца над гэтым. Мы крочылі па Мінску, нібыта вайна ўжо скончылася. Але гэта была толькі ілюзія. Мы жылі ў невялікай вёсачцы далёка за горадам. І ўначы нас будзілі раскацістыя выбухі авіяцыйных бомб, а ўдалечыні на небасхіле ўзвіваліся асвятляльныя ракеты. Вайна лютавала па-ранейшаму.

Мы адпачывалі нядоўга. Камандаванне брыгады складала спіс партызан паводле нацыянальнай прыналежнасці, каб адаслаць нас у вайсковыя часці. Мы рыхтаваліся ўступіць у армію Свабоды. Але мой лёс павярнуўся інакш...

Праз некалькі дзён нас — 22 славацкіх партызан — паслалі ў Маскву на курсы, дзе нас павінны былі падрыхтаваць для працы ў стратэгічнай разведцы. Цяпер мяне часта пытаюць: ці ведалі мы тады, на што ідзём і куды будзем пасланы пасля курсаў. Праўду кажучы, мы нават не цікавіліся гэтым. Мы былі маладыя — усім крыху больш як па дваццаць, а радзіма была далёка, і нам хацелася як мага хутчэй трапіць да сваіх. Нам задалі пытанне:

— Вы хочаце біць фашыстаў у тыле ворага?

І мы, не вагаючыся, не раздумваючы, адказалі:

— Так.

Тым усё было і вырашана, і мы паехалі ў Маскву.

Нашы газікі спыніліся каля адной з ускраінных станцый метро, і праз хвіліну мы апынуліся ў коле не надта добра настроеных да нас масквічоў. Прайшло нямала часу, пакуль мы зразумелі, чым выкліканы злосныя выразы на іх тварах. Людзей увялі ў зман рэшткі нямецкіх мундзіраў на нашых плячах і незнаёмая лёгкая зброя. Савецкі лейтэнант Сувораў, які суправаджаў групу, растлумачыў, хто мы такія, і потым узаемаразуменне наладзілася.

Перш за ўсё нас чакалі руская лазня, цырульнік і новая савецкая форма. А потым — рэстаран. Хто хоць аднойчы сядаў за багаты рускі стол, той ведае, якіх смачных страў можна чакаць. А для нас, хто многія месяцы не мог як след паесці, то была вяршыня асалоды. Мы ўжо ўзняліся па гэтую вяршыню, калі ўвайшоў высокі стройны маёр з крылцамі на пятліцах. Нам прадставілі яго як начальніка нашых курсаў маёра Грыгарэнку.

Новым домам для нас стала двухпавярховая дача ў прадмесці Масквы. Ішла вайна, але за высокім няпраглядным плотам панавала цішыня, якую парушаў толькі пошум ветру ў іголках елак і сосен. Мы хадзілі ў форме і вучыліся, як найлепей і найэканомней узрываць масты, як устанаўліваць міны, як найспрытней пакласці ў матор аўтамашыны магнітны зарад. Часам праводзілі гэтыя небяспечныя гульні на мясцовасці. Вучыліся таксама збіраць звесткі на тэрыторыі непрыяцеля, арганізоўваць сетку сувязных і пранікаць у варожае асяроддзе. Нас вучылі бегу з перашкодамі і скачкам з парашутам. Але ўсё гэта была не вайна, а гульня ў вайну і, па праўдзе кажучы, прыемны адпачынак.

Сярод нас знайшліся добрыя спевакі і гітарысты, і неўзабаве каля плота сталі з'яўляцца слухачкі. З другога паверху мы добра бачылі іх, а яны — нас. І які казарменны плот быў настолькі высокі для нас, каб яго не пераадолець?

Ад дзяўчат мы даведаліся, што побач з намі — цікавы сусед. Мы хутка пачалі заўважаць яго, але ён не звяртаў на нас ніякай увагі. Гэта быў фельдмаршал фон Паўлюс. Ён самотна хадзіў па садзе «свайго» дома са схіленай заўсёды галавой, на кожным кроку абапіраючыся на палачку. Мы назіралі, але нічым не перашкаджалі яму. Думкі яго, відаць, усё яшчэ блукалі вакол Сталінграда...

Аднойчы выдалася цудоўнае сонечнае надвор'е. Дзень быў вольны ад заняткаў, і мы гулялі ў садзе. Я з таварышам сачыў за двума «лавачкінымі», якія імкліва рэзалі воблакі, калі да нас падышоў камандзір курсаў маёр Грыгарэнка. Абвёўшы ўсіх вачамі, ён з хітрынкай усміхнуўся:

— Ну, а вы як?

Мы спыніліся, думаючы-гадаючы, пра што пойдзе гутарка.

— Вы не ведаеце, што ў вас, у Славакіі, пачалося ўсенароднае паўстанне?

Мы вытарашчылі вочы. Праз хвіліну вакол нас сабраўся натоўп, збегліся Сарторыс, Заяц, Дзюрчак, Маташыцкі, Мацко і ўсе астатнія.

— Што здарылася? — пыталіся ўсе.

Больш мы не даведаліся нічога, але рашэнне прынялі адразу: «У Славакію, да паўстанцаў!..»

Маёр весела засмяяўся:

— Гэта я вам магу гарантаваць!..

Скончыліся лекцыі і практычныя заняткі, скончылася спакойнае жыццё. Мы выехалі ў штаб у цэнтры Масквы, дзе нас падзялілі на тры групы, выдалі нам новае абмундзіраванне дэсантнікаў, усю патрэбную амуніцыю і зброю. Калі вярнуліся на сваю дачу, адразу ж была аб'яўлена баявая гатоўнасць. Спаць даводзілася абутымі і апранутымі — кожную хвіліну нас маглі выклікаць.

У ноч на 10 верасня 1944 года аб'явілі трывогу. Мы зноў выехалі ў штаб. Да нашых груп дадалі па некалькі савецкіх салдат, папоўнілі радыстамі, урачамі і камандзірамі. З гэтага часу мы сталі групамі Марозава, Волкава і Пятрова. Першыя дзве групы вылецелі раніцай, а мы яшчэ чакалі. Марудна цягнуліся гадзіны.

13 верасня мы нарэшце вылецелі, але нашым двум «ЛІ-2» не пашанцавала — лінуў страшэнны дождж, а потым паслаўся туман. Вымушаны былі прызямліцца ў Львове, але ад самалётаў не адыходзілі. Ад голаду падцягвала жываты, таму мы пацішку цягалі сухары з мяшкоў, якія везлі з сабой. Надвор'е крыху палепшылася, адзін самалёт падняўся ў паветра, а мы па-ранейшаму чакалі. Камандзір штохвіліны суцяшаў:

— Пацярпіце, хлопцы, ужо хутка...

У пілота настрой, напэўна, сапсаваўся яшчэ тады, калі ён стартаваў з львоўскага аэрадрома. Стаяла светлая месячная ноч, на небасхіле плылі далікатныя белыя хмурынкі. Нам усё гэта падабалася, але вопытны пілот прыходзіў у шаленства. Мы ляцелі над лініяй фронту.

Над Карпатамі ў самалёце раптам стала відно, а затым мы пачулі выбухі — зусім побач. Камандзір, перакрываючы шум матораў, закрычаў: «Трывога!» Мы закінулі кручкі парашутаў на трос, сціснулі пальцамі край лаўкі, на якой сядзелі, і знерухомелі, прыцісну́ўшыся тварамі да акенцаў. Прагучаў загад падрыхтавацца да скачка.

Самалёт кідаўся з боку ў бок, мяняў кірунак палёту, увесь час набіраючы вышыню. Пілот спрабаваў вырвацца з абдымкаў двух пражэктараў, якія для нас былі прадвесцем смерці. Я марна намагаюся ўспомніць, пра што мы думалі ў тыя жудасныя хвіліны. Прыгадваецца толькі, што я некалькі разоў цягнуўся да шнура ад свайго парашута, нібы на ім павісла і маё жыццё.

У нейкі момант мне здалося, што ўсё скончана. Наш «Лі» знянацку кінула ўніз. Заняло дых. Але самалёт хутка выраўняўся, і мы зразумелі, што выратаваны. Пілоту ўдалося выслізнуць з абцугоў пражэктараў, і на брыючым палёце ён выйшаў з зоны абстрэлу...

Толькі ў самалёце мы даведаліся, што ляцім у Цэнтральную Славакію. Хутка распазналі Татры, Спішску Нову Вес, а калі скіраваліся на поўдзень, камандзір аб'явіў гатоўнасць. Самалёт пачаў рабіць кругі.

На зямлі паказалася некалькі агнёў, узляцела ракета. Мы адказалі ўмоўленым светлавым сігналам, і самалёт пайшоў на зніжэнне. Колы шурхнулі па зямлі — мы прызямліліся на аэрадроме «Тры Дубы». Да самалёта падбеглі наш камандзір, маёр Пятроў і астатнія хлопцы, якія вылецелі першым рэйсам. Мы кінуліся ў абдымкі, і на вочы набеглі слёзы. Праз многа год мы вярнуліся на радзіму, і шчасце наша было бязмерным. Нас чакала барацьба не на жыццё, а на смерць, але ў гэтую хвіліну ўсё было цудоўным і лёгка дасягальным.

Наш штаб размясціўся ў Кордзіках і Сеніцы. Неўзабаве мы раскінулі сярод насельніцтва шырокую сетку інфарматараў і сувязных.

Пасля ўступлення фашысцкіх войск у Быстрыцу прыйшлося, вядома, адысці. Перажылі мы і шалёную бамбёжку нямецкіх самалётаў і напады гардзісцкіх штурмавікоў. Але гадавіну Кастрычніка адсвяткавалі на маршы, вяртаючыся на сваю старую стаянку, а з 8 лістапада аж да сярэдзіны сакавіка былі гаспадарамі вялікай вобласці — ад ваколіц вёскі Балажа да прадмесцяў Быстрыцы. Штаб тады размяшчаўся ў некалькіх кіламетрах ад Сеніцы, у Сяльчанскай даліне. Сёння гэта гучыць проста неверагодна, але праз увесь гэты час немцы не адважыліся сунуцца ў Сеніцу далей, чым да школы, а школа стаяла пасярод вёскі... Мы змаглі хутка, не зважаючы на густую сетку кантрольных пастоў ворага, аднавіць сувязі з нашымі старымі супрацоўнікамі. Сувязныя мелі арыгінальныя пасведчанні з нямецкіх устаноў, куды змаглі пранікнуць нашы разведчыкі.

...Шмат чаго было. Пасля падзення Банскай Быстрыцы мы паварочвалі, як кажуць, аглоблі назад тройчы за дзесяць дзён. Не ведаю, пра што думалі нашы савецкія камандзіры і сябры, але сцвярджаю, што ўсе васемнаццаць славакаў, якія былі ў атрадзе маёра Пятрова, успаміналі ў гэтыя хвіліны Беларусь, тыя маёвыя і чэрвеньскія дні, якія аддаліліся на паўгода назад...

Так сустрэліся ў Мінску пасля дваццацігадовай разлукі былыя беларускія партызаны — падпалкоўнік Чэхаславацкай арміі Васіль Мараховіч і дацэнт Інстытута механізацыі і электрыфікацыі сельскай гаспадаркі Барыс Яўціхееў.

Фота Ул. ЛУПЕЙКІ. (БЕЛТА).

У БРАТНІХ РЭСПУБЛІКАХ

СУСТРЭЧА З КАЗКАЙ

На острове плоском,
где дышат сквозь сон
Лишь травы одни
да каменья,
Как сказка, возникло из древних времен
Красы небывалой виденье.

Ус. Рождественский.

СЕЛЕТА мне пашчасціла пабываць у Карэліі, на Анежскім возеры, сваімі вачыма ўбачыць «восьмы цуд» свету — сусветна вядомы архітэктурны ансамбль на востраве Кіжы: Прэабражэнскі сабор «о двадцати двух главах», пабудаваны ў 1714 годзе ў гонар перамог Расіі над шведамі ў Паўночнай вайне, Пакроўскую царкву, якая на пяцьдзесят гадоў маладзейшая за сабор, узведзеную менш стагоддзя назад званіцу — апошні, заключны акорд казачнага ансамбля, створанага багатай фантазіяй і чароўнымі рукамі продкаў.

...Гэта было даўно, прыкладна ў адзінаццатым стагоддзі. На берагах Анега, так называюць мясцовыя жыхары Анежскае возера, пасяліліся прадпрымальныя наўгародцы. Пачалася гісторыя Абанежжа — краю, старажытная зямля якога памятае духоўную і мірскую ўладу Вялікага Ноўгарада, дзейнасць хрысціянскіх місіянераў, гады гаспадарання на Рускай Поўначы шведаў, палякаў, якія не аднойчы разбуралі «погосты», у тым ліку і Кіжскі. Наўгародскія перасяленцы прынеслі на бераг Анега не толькі высокую культуру земляробства, хрысціянскую веру, свой тып жытла, быліны і рамёствы, але і дух вольнасці, які з даўніх часоў лунаў над волхаўскім плёсам. Землякі гандлёвага госця Садко і Васіля Буслаева спраўна абаранялі традыцыйныя вольнасці Вялікага Ноўгарада. Вось чаму Кіжская званіца не раз абвяшчала навакольныя «погосты» аб пачатку бунтаў. Самым буйным па напале класавай барацьбы было выступленне заанежскіх сялян у другой палове XVIII стагоддзя, вядомае Кіжскае паўстанне.

Аб усім гэтым мы даведаліся ад экскурсавода яшчэ калі «Камета» несла нас па Анежскім возеры. На шырокай роўнядзі яго побач з парусам карбаса, амаль такога ж, як у час Калевалы, красаваліся сучасныя судны. Ды і не дзіўна: Анежскае возера, другое ў Еўропе па плошчы пасля Ладажскага, — важны транспартны вузел, адно са звенняў Беламорска - Балтыйскага воднага шляху і Волга-Балта. Цішыню ўзбярэжных вёсак і шматлікіх астравоў, раскіданых па возеры, часта парушаюць басістыя гудкі магутных цеплаходаў.

А да паслуг турыстаў — судны на падводных крылах. Ад петразаводскай прыстані да Кіжаў — шэсцьдзесят кіламетраў. Судна на падводных крылах пакрывае іх за якую гадзіну.

Нібы зачараваныя, любаваліся мы першазданнай прыгажосцю Анега-возера. Не заўважылі нават, як удалечыні, нібы з-пад вады, паказаліся знаёмыя па здымках сілуэты кіжскіх цэркваў. Па меры таго, як цеплаход набліжаўся да вострава, галоўкі іх раслі, ператвараліся ў купалы. І вось ужо над вострвам да высокага паўночнага неба велічна ўзняўся шматгаловы шацёр помніка. Яшчэ не ступіўшы на кіжскую зямлю, не ўбачыўшы ўсіх дэталяў яго, мы захапляліся ўменнем народных дойлідаў. Аб'язджаючы востраў, бачылі ансамбль па-рознаму, але кожны раз ён прадставаў перад намі ў непаўторным гарманічным абліччы. І гэта нягледзячы на асіметрычнасць архітэктурнага комплексу, розначасовасць яго пабудоў!

Ансамбль на востраве Кіжы — класічны музычны твор, дзе нічога — ні дадаць, ні адняць. Гэта гармонія тут літаральна ва ўсім: і ў шматгаловых контурах дзвюх цэркваў, і ў ледзь прыкметным падабенстве шатровага пакрыцця званіцы з пірамідальным сілуэтам Прэабражэнскага храма. Калі апошні падпарадкоўвае сабе ўвесь архітэктурны ансамбль, то званіца служыць нібы звязваючым архітэктурным элементам ў ансамблі. Яна сурова-спакойная.

Вось ужо сапраўды трэба быць не проста цесляром, а цесляром-паэтам, каб пры розным характары кожнай з трох пабудоў дабіцца такога адзінства, такой гармоніі

МНЕ — НЕ САГРЭЦЦА ПРЫ ДРУГІМ ЦЯПЛЕ!..

27 гадоў назад, 9 верасня 1944 года, у Балгарыі, дзякуючы наступу савецкіх войск, перамагла сацыялістычная рэвалюцыя. Гэты дзень стаў днём вялікага нацыянальнага свята балгарскага народа. У сувязі са слаўнай гадавінай, змяшчаем вершы балгарскіх паэтаў — як тых, што змагаліся за свабоду і незалежнасць Балгарыі сто гадоў назад, так і тых, што прымалі ўдзел у падпольнай і партызанскай барацьбе ў гады другой сусветнай вайны і сёння з'яўляюцца актыўнымі будаўнікамі новага ладу.

Хрыста БОЦЕЎ

ХАДЖЫ ДЗІМІТР[1]

Не, не памёр ён!.. Там, на Балканах,
ляжыць і стогне на стромым схіле
юнак бясстрашны ў глыбокіх ранах,
юнак у самай красе і сіле.

Абломак шаблі адкінуў направа,
налева стрэльба ўбок адляцела.
Вочы цямрэюць імглой крывавай,
вусны свет праклінаюць цэлы.

Ляжыць юнак, а высока ў небе
без жалю сонца пячэ-праменіць;
жняя спявае у полі недзе,
і ўсё мацней з раны кроў струменіць!

Жніво якраз... Спявайце, рабыні,
напевы жальбы! У паняверцы
свяці ім, сонца! Тут і загіне
юнак балгарскі... Ды змоўкні, сэрца!

Той, хто ў змаганні паў за свабоду,
не памірае: па ім рыдаюць
зямля і неба, звер і прырода,
і людзі песні яму складаюць.

Днём яму кідае цень арліца,
воўк яму раны пяшчотна ліжа;
і сокал тужыць, па брату быццам,
над ім лятае і сумна кліча.

Надыдзе вечар, месяц затлее,
зоры абсыплюць прастор нябесны,
лес загамоніць, вецер павее —
пяюць Балканы гайдукаў песні!

І самадзівы ў сукенках белых,
сёстры-красуні, са сховаў ночы
ціха ступаюць па травах спелых
і ля юнака садзяцца моўчкі.

Адна да ранаў зёлкі прыклала,
другая сцюдзёнай вадой абмыла,
трэцяя ў вусны пацалавала —
і ён паглядзеў ёй у вочы, мілай.

«Дзе Караджа[2] — адкажы, сястрыца!
Дзе мая верная ўся дружына!
Скажы — і душу маю забярыце:
хай я навечна тут супачыну!»

Тады самадзівы над ім абняліся
і ў неба начное пырхнулі раптам —
шукаць, пакуль не світае ў высях,
дух Караджы, што быў яму братам...

Ды ноч праходзіць... І на Балканах
ляжыць ён — кроплямі кроў сцякае,
воўк яму ліжа лютыя раны,
і сонца зноў пячэ-прыпякае!

Іван ВАЗАЎ

БАЛГАРСКАЯ МОВА

Святая мова прадзедаў маіх,
адвечных скарг, пакут і стогнаў мова,
і мова той, што не для ўцех людскіх
радзіла нас—для знебыцця ў аковах.

Святая мова, хто тваіх украс
не дратаваў, на сцежках і на бруку!
Ці ўслухаўся ж хто-небудзь хоць бы
раз
у музыку тваіх чароўных гукаў!

Ці зразумеў хоць хто, якая моц
і хараство ў тваёй гаворцы звонкай!
Які размах — ад грукату грымот
да шэлесту былінкі самай тонкай!

Не, ты з пагардай кінута на дол,
у бруд пляўкоў, на ганьбу і на сорам.
Чужыя і свае — усе наўкол
зракаюцца цябе адзіным хорам!

Не можаш ты, ці бач, на лад святы
у словах увасобіць думкі творчай!
І не для песень геній твой сляпы —
для лаянкі ды для размовы з чортам!
Я ад калыскі чую гэты брэх!
Ён звыклым стаў у нас і нават
модным —
паклёп і здзек над тым, што бэсціць
грэх —
над мілым сэрцу, дарагім і родным!

О, тваю ганьбу я вазьму сабе
і — чорную — зраблю сваім
натхненнем,
і ў светлых гуках перадам цябе
нашчадкам нашым, новым
пакаленням.

О, я цябе ачышчу ад гразі
і пакажу твой бляск на гонар краю,
і ўдарам ярасным тваёй красы
тваіх зласліўцаў подлых пакараю!

Уладзімір ГОЛЕЎ

●

Ты зноў мне хвалішся сваімі
ўдачамі,
чарговай нізкай твораў эпахальных,
і позірк твой сігае недзе ў далечы
вышэй усіх майстроў найгеніяльных.

А я ўсё думаю пра Колю Фічата,[3]
што быў маўклівым, ціхім,
непрыкметным,
хадзіў па бацькаўшчыне ў шэрай
світачцы,
а ў спадчыну пакінуў цэлы свет нам...

Дзімітр МЯТОДЗІЕЎ

ПЕСНЯ ПРА НАШУ ВЕРУ

(Урывак з паэмы)

Мы — дзеці часу грознага свайго,
мы — з племені прыгожага таго,
што й куляй не прымусіш рот
адкрыць,
каб подлы брэх варожы паўтарыць!

І той, што першым у атаку бег
і падаў мёртвы на сцюдзёны снег,
праводзячы навек мяжу-граніцу
паміж сабой і ворагам сваім —
у свой апошні час, пакуль зусім
не перастане сэрца біцца —
глядзеў на нас з надзеяй, без
вагання,
і з намі разам быў, і верыў нам,
чакаў ад нас
і праўды
і прызнання —
так, як чакаў бы я і сам...

О камунізм, святая наша праўда,
ты — клопат наш,
зямная наша радасць!

Нам для цябе і жыць і маладзець.
Як цень — табе да смерці верны
буду,
і нават як згублюся ў моры люду —
сярод байцоў тваіх, на фланзе
дзесь —
адчуюся ўсё роўна найшчаслівa —
таму я і пакутую раўніва,
калі хто да цябе спіною стане,
і дужа рад, калі хто цёпла гляне,
з маёй любоўю к сэрцу прыхіне.
Я буду для цябе заўжды той самы,
якім ты ў першы раз пазваў мяне.

Я, можа, крышачку сентыментальны,
верацярпімасці мне, можа, нестае,
але любы агонь, што не табой
запалены,
мне падазрона дымам аддае.
І родзіць горкае сумненне.
І толькі той, што ўзяў я ад цябе,
палае ў сэрцы чыста, як натхненне.
Мне —
не сагрэцца пры другім цяпле!

Я з гордасцю гляджу, як іскры гневу
ад полымя твайго ўзлятаюць к небу
і над бунтоўнымі мацерыкамі
становяцца бяссмертнымі сцягамі.
І я шчаслівы!
Шчаслівы, што люблю цябе так
шчыра,
што ўвесь трымчу, калі гляджу,
як свет
перад табою расхінае шыры.
І я — па кроках па тваіх — услед!
І ў стачку, і на штурм—на ўсякі бой—
іду з табой,
як воін твой.
І праўду на зямлі тваю сцвярджаю.
І з іменем тваім —
перамагаю!
Таму што я — прамень твайго
гарэння.
Часць саракамільённая твая.
Жывая іскра з вогненнага грэбня
тваёй магутнай хвалі —
вось хто я!

З балгарскай мовы пераклаў
Ніл ГІЛЕВІЧ.

---

[1] Хаджы Дзімітр (1840—1868) — герой нацыянальна-вызваленчай барацьбы балгарскага народа супраць турэцкай няволі.

[2] Стэфан Караджа (1844—1868) — кіраўнік атрада балгарскіх паўстанцаў.

[3] Колю Фічата — геніяльны балгарскі архітэктар-самавук, жыў у XIX стагоддзі.

ПА ДОБРАЙ ТРАДЫЦЫІ

Добрым звычаем, без якога нашы кнігалюбы ўжо не ўяўляюць сабе культурнага жыцця рэспублікі, стала праводзіць штогод — у канцы лета ці ў пачатку восені — Дэкаду польскай кнігі. Сёлета гэтае свята кнігі братняй краіны мы адзначаем адзінаццаты раз.

Дэкаду адкрыў старшыня Камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. Канавалаў. Ён пагадаў даўнія багатыя традыцыі беларуска-польскага літаратурнага яднання, расказаў пра апошнія выданні кніг польскіх аўтараў на Беларусі і беларускіх—у Польшчы.

Пра асабістыя кантакты пісьменнікаў дзвюх братніх славянскіх краін паведаміў намеснік старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР А. Грачанікаў. А потым прагучала польская мова — выступіла прадстаўніца спалучаных устаноў «Арс-Палона» і «Рух» Гелена Чыжэўская. Яна коратка ахарактарызавала кнігі, прадстаўленыя на сёлетняй дэкадзе, і запрасіла да прылаўкаў.

Плён польскіх выдаўцоў сапраўды багаты. Каля 700 назваў кніг прыслалі яны ў нашу сталіцу. Тут і творы класікаў — Канапніцкай, Ажэшкі, Славацкага, вершы Стафа і Галчынскага, кнігі Ружэвіча, Кубяка, Залеўскага, альбомы па мастацтве, навуковая літаратура.

Толькі за першую гадзіну абслужана было 135 пакупнікоў. «Такая вялікая цікавасць да польскай кнігі,— прызнаецца пані Гелена Чыжэўская, —мяне хвалюе. Яе можна параўнаць толькі з нашай цікавасцю да кнігі савецкай».

ЗНАК СУСЕДСКАЙ УВАГІ

Польскі штотыднёвік «Одглосы», які выходзіць у горадзе Лодзі, на сваіх старонках змясціў падборку «Вершы беларускія». Яна складаецца з твораў беларускіх паэтаў: Янкі Купалы «Дзве таполі», Якуба Коласа «Песні зімы», Сяргея Дзяргая «Я боль твой і сум разумею...» (пераклад Яна Гушчы), Максіма Танка «На шляху дзікіх гусей» (пераклад Ежы Путраманта) і «Каб ведалі...» (пераклад Леапольда Левіна), Уладзіміра Караткевіча «Шчасце» (пераклад Мацея Канановіча), Ніла Гілевіча «Мой змрочны бор...» (пераклад Мечыслава М. Шаргана), Сцяпана Гаўрусёва «Славаю мерацца з мудрымі...» (пераклад Яна Гушчы), Максіма Лужаніна «Кроў» (пераклад Тадэвуша Хрусцялеўскага).

Надрукавалі творы беларускіх паэтаў таксама і балгарскія выданні — газеты «Літаратурэн фронт» і «Пульс». У літаратурнай газеце змешчаны вершы Рыгора Барадуліна («Боты») і Анатоля Вярцінскага («Берагі»); у маладзёжнай газеце «Пульс» —Анатоля Вярцінскага («Рэквіем») і Петруся Макаля («Нафта» і «Пчаліныя соты»).

ансамбля ў цэлым! Купалы, пакрытыя серабрыстай асінавай дранкай, бочкападобныя дахі, узорчатая разьба па дрэве—усё нараджае ва ўяўленні ўрачыстую музыку, нясе ў свет казачных вобразаў.

Суровая і велічная прырода Карэліі. Але яна і паэтычная, напоўненая мяккім лірызмам, дзівоснай чысцінёй. Калі глядзіш багатыя роспісы іканастасаў Прэабражэнскага сабора і Пакроўскай царквы,—не пакідае адчуванне, што ўсё гэта высокае мастацтва. Іканапісцы карысталіся мясцовымі фарбамі. Умела супастаўляючы розныя адценні, з вялікім майстэрствам намячаючы тонавыя пераходы, яны тонка перадавалі каларыт свайго краю.

Іканастасы Прэабражэнскага сабора і Пакроўскай царквы — жывая гісторыя выяўленчага мастацтва старажытнай Карэліі, яркія старонкі ў летапісе жыцця народа. Востраў Кіжы, які прыцягвае сваімі архітэктурнымі помнікамі тысячы і тысячы турыстаў, з'яўляецца і свайго роду скарбніцай старажытнага жывапісу

Зачараваныя, хадзілі мы па кіжскай зямлі. Чэрвеньскае сонца шчодра рассыпала промні. Цёплы вецер, пяшчотны і ласкавы, гуляў у галінках дупластых ільмаў, з возера несла заспакойваючай прахалодай.

Сёння востраў на Анежскім возеры—своеасаблівы музей пад адкрытым небам.

Чаму музей? Справа ў тым, што сюды з розных раёнаў Карэліі перавезены самыя розныя старажытныя пабудовы і кожная з іх—цікавы раздзел у гісторыі гэтага краю. Невялікая царква Лазара Мурамскага, названая так у гонар заснавальніка манастыра на ўсходнім беразе Анега,—родапачынальніца старажытнай культавай архітэктуры, адзін з першых вопытаў старажытнага дойлідства (ёй шэсць стагоддзяў!). Капліца Архангела Міхаіла з вёскі Ляліквозера—твор рук чалавечых другой паловы XVIII стагоддзя. І вядома ж, на гэтыя два помнікі, такія розныя, зусім не падобна капліца Трох свяціцеляў, перавезеная з вёскі Каўгора. Адным словам, што ні будынак—то адкрыццё!

А колькі цікавага расказалі нам тры старажытныя сялянскія хаты з іх сапраўды паўночнай архітэктурай, з іх традыцыйнымі для гэтага краю гаспадарчымі рэчамі, убраннем—і гэта яшчэ далёка не ўсё. У музей пад адкрытым небам сабраны свірны, гумно, млын і іншыя помнікі старажытнага і больш позняга драўлянага народнага дойлідства.

Але ніщто не можа зацямніць сабой, прынізіць прыгажосць і веліч галоўнага архітэктурнага ансамбля, таго, без чаго, уласна, не было б ні гэтага музея пад адкрытым небам, ні саміх Кіжаў. Шматлікія турысты, у якім бы месцы вострава ні былі, які б архітэктурны помнік ні глядзелі, зноў і зноў звярталі свае позіркі туды, дзе летняе сонца залаціла драўляную кальчугу галовак Прэабражэнскай і Пакроўскай цэркваў. А калі набягалі хмары і цень ад іх клаўся на лускаватыя купалы храмаў, яны раптам станавіліся то матава-серабрыстымі, то сурова-цёмнымі Здавалася, нейкая магічная сіла змяняла афарбоўку купалаў. Значыць, нездарма чалавек выбраў для пакрыцця купалаў дранку з асіны—дрэва, якое мае такую дзівосную здольнасць мяняць свой колер у залежнасці ад надвор'я, часу дня і ночы. А можа, чалавек надзяліў гэтай здольнасцю дрэва?..

Ці не таму нарадзілася народная легенда, якая перадаецца з пакалення ў пакаленне, аб тым, як, закончыўшы сваю працу, чалавек кінуў сякеру ў Анежскае возера і сказаў: «Царкву гэту паставіў майстар Нестар. Не было, няма і не будзе такой».

Сапраўды, прайшлі гады, стагоддзі, але перад мастацкім талентам рускіх майстроў час аказаўся бяссільным. У драўляным помніку, які вось ужо больш двухсот гадоў здзіўляе ўсіх, хто яго бачыць, з яркай, былінной сілай увасобіліся і багатая фантазія, і невычарпальная адоранасць, і адточанае майстэрства рускіх цесляроў-умельцаў. Назва маленькага вострава ў Анежскім возеры ўвайшла ў многія даведнікі свету. На Сусветнай выстаўцы ў Бруселі макет дваццаціdзвюхгаловага Прэабражэнскага сабора прывёў усіх у здзіўленне, быў адзначаны высокай узнагародай.

Пра Кіжы можна расказваць і расказваць... Але Кіжы трэба ўбачыць сваімі вачыма.

...Чэрвеньскі дзень, якім бы доўгім ён ні быў на Поўначы, прайшоў. Калі сонца павольна, нібы нехаця, апусцілася за гарызонт, каб цераз гадзіну-другую зноў усплыць над зямлёй, наступіла кароткая палярная ноч.

У матава-празрыстым рассеяным святле белай ночы апусцелы востраў з яго архітэктурнымі помнікамі здаваўся яшчэ больш казачным і загадкавым.

І. ШУЦІК.
Фота АЎТАРА.

Васіль МАЕЎСКІ

ПРЫГОДЫ ЗВЫЧАЙНАГА ВЕРША

Я — радавы, як сотні вершаў,
Нідзе на сходах не крычу,
Што я — найлепшы, я — найпершы,
Хоць быць і ў горшых не хачу.
Такіх, як сам, страчаў нямала,
Іх піша не адзін паэт.
...І аўтар мой Алесь Гукалаў
Рашыў мяне пусціць у свет:
Паставіўшы унізе подпіс,
Івану Зуху — ёсць такі! —
Прынёс аднойчы у часопіс.
Ну й гора ж я хапіў, браткі!
Іван круціў мяне дзень поўны,
Крытыкаваў, на чым той свет:
Што я напісаны няроўна,
Што аўтар мой — слабы паэт.
Перавярнуў мае вантробы
Сваім рэдактарскім пяром.
І заключыў:
— Не верш, а спроба.
Такіх мы, браце, не бяром...
Я ж — радавы, як сотні вершаў,
Нідзе на сходах не крычаў,
Што я — найлепшы, я — найпершы,
А год у лапцы праляжаў.
Такіх, як я, у нас нямала,
Іх піша не адзін паэт.
...Праз год мяне Алесь Гукалаў
Ізноў рашыў пусціць у свет.
Перапісаў мяне старанна, —
Не скараціў і не дадаў —
І у часопіс да Івана
Знаёмай сцежкай завітаў.
Іван сустрэў мяне прыветна,
Не так, як першы раз... Ку-у-у-ды-ы!
— Тварэнне генія-паэта! —
Так абвясціў мяне тады. —
Выдатны верш! А як удала
Гучыць! Паслухайце, сябры...
Ці ёсць такія, як Гукалаў,
Яшчэ дзе-небудзь песняры? —
І даў адразу ж заключэнне:
— Змясціць Гукалава партрэт...
Вось так — ажно бярэ здзіўленне! —
Я з аўтарам і ўбачыў свет.
У чым жа соль? У чым прычына,
Што Зух на міласць гнеў змяніў?
Гукалаў мой у новым чыне:
Мяне сягоння не краніІ..

Марат БАСКІН

Знаёмства

Гумарэска

ХТО не ведае, што калі ў дарозе патрапіш на добрага апавядальніка, час хутчэй ідзе. А дзядзька, што сядзеў насупраць мяне, быў якраз з гэтых гаворуноў.

Электрычка мінала станцыі, змяняліся суседзі, а дзядзька з кожным разам знаходзіў тэму для размовы, быццам знаёмыя яны былі не меней, чым з дзяцінства.

— Пэўна, першы раз да нас у горад? — спытаў ён мяне і, не дачакаўшыся адказу, дадаў: — Горад у нас не такі ўжо і вялікі, а я і ў ім басаногі кожную вуліцу абышоў. Кожны другі знаёмы

— А я пасля інстытута на працу еду, — адказваю.

— Малады спецыяліст, значыцца. Патрэбны нам кадры — дзядзька хітравата зірнуў на мяне і прадоўжыў: — А я завочна інстытут скончыў. У адным цэху... і вучнем фрэзероўшчыка працаваў, і майстрам, і вось зараз начальнікам цэха прызначылі. Ну, жонка, кажу, хутка ў мяне дзень нараджэння. Ды і прызначэнне трэба адзначыць. Сяброў паклічам, пагутарым, паспяваем. Га?

— І сапраўды, — кажа, — пакліч!

Як парапынілі, так і раблю. Вось паслухай, хлопец, што далей адбылося.

Зазірнуў я да фрэзероўшчыка Сашкі Петрыка.

— Дзень добры! — кажу. — Працуем, значыцца. У перадавіках ходзім.

— Ходзім, — буркнуў. — А ў чым справа, Андрэй Палікарпавіч? -

— Га, — усміхаюся, — з чаго ты гэтак клікаць мяне стаў? Андрэй я, і баста. Разам жа за гэтым станком стаялі! Ха-ха, Андрэй Палікарпавіч! Слухай, Сашка, зазірні да мяне ў гэтую нядзелю. Мы з жонкай маленькае свята адзначыць рашылі. Сяброў паклічам.

— Не магу. Прабач, але не магу.

— З чаго б гэта, — здзіўляюся.

— У начальніках ты.

— Ну дык што?

— Прыйду да цябе, а потым скажуць, што па блату мне разрад павысілі. А я ж і так па шостым працую. Сам ведаеш, у тэхніцы я петру. Дык навошта мне па знаёмству разрад атрымліваць.

Пачухаў я патыліцу ды да Сенькі Чумазава пашыбаваў.

— Пуцёўку, — хваліцца, — атрымліваю. Пяты на чарзе стаю. На поўдзень пацягнула. Стары рэўматызм мучыць. Падлячуся крыху.

— Добрая справа, патрэбная, — кажу. — Дык у нядзельку да мяне ў госці тэпай з жонкаю.

— Незразумелы ты, Андрэй, — адказвае. — Я ж табе кажу, што пуцёўку атрымліваю. Прыйду да цябе, дык наўкол падумаюць, што па знаёмству на поўдзень едзе Сенька Чумазаў. Начальнік свой уплыў на мясцком аказаў. А я ж па чарзе!

Майстра Кедрыкава ў сталоўцы сустрэў.

— Што, — спачуваю, — цяжкая справа, калі жонка на сесіі. Як там Валечка здае?

— Дзве чацвёркі, а астатняе на выдатна. Заўтра ўжо прыязджае.

— Вось і добра. У нядзелю да мяне і зазірніце, — прапанаваў я. — Дзень анёла майго адсвяткуем.

— Не магу, — наадрэз адмовіўся Кедрыкаў. — Самі ж ведаеце, у тэхнолагі мяне пераводзяць. І тут я да вас з падарункам прыходжу. Усялякую лухту могуць выдумаць.

Увечары ўсе гэтыя размовы я жонцы пераказаў ды рукі развёў.

А яна заўсміхалася ды рады дала:

— А ты, — кажа, — пакліч усіх! Увесь цэх! Па знаёмству! Месца хапае. Ды і ўсе ж сябры твае.

Ох і весяліліся мы тады. Аж за поўнач разыходзіліся. Петрыкаў назаўтра на працу спазніўся, і я яму вымову ўляпіў па знаёмству. А ён і не крыўдуе Нават рады. Як кажуць, сяброўства сяброўствам, а служба службай!

Дзядзька зірнуў на гадзіннік і здзіўлена сказаў:

— Бач ты, амаль ужо і прыехалі. Расцягнуў я перад табой махалею, а табе і слова не даў вымавіць. На які ж завод працаваць едзеш?

— На станкабудаўнічы, — кажу.

— Я ж там якраз і працую, — узрадаваўся дзядзька. — Прыходзь да мяне ў цэх працаваць. Кажы, да Паўла Спірыдонавіча жадаю. Як-ніяк, а знаёмыя ж. А са знаёмымі працаваць добра!

СТУДЭНЦКІ АНЕКДОТ

Прафесар: — Што можаце мне сказаць пра вялікіх хімікаў XVIII стагоддзя?

— Перш за ўсё тое, што ўсе яны памерлі ўжо, — пачынае адказваць студэнт.

□

Экзамен па «Асновах тэхналогіі і канструкцыі» на факультэце электронікі. Чацвёра студэнтаў дамовіліся, што не будуць займацца да перадачы экзамена. Інжынер С., чалавек добрага сэрца, задае пытанне:

— Чаму неабходна сушыць керамічныя элементы?

Атрымлівае адказы:

— Не ведаю.

— Не ведаю.

— Не ведаю.

Чацвёрты студэнт не вытрымлівае і крычыць:

— Таму, што яны мокрыя!

На гэта яму сусед шэпча:

— Ты, зубрыла, усё-такі вучыў!..

□

На экзамене з удзелам камісіі перапалоханы студэнт, з адказу якога відаць, што ён добра падрыхтаваўся, пачынае безнадзейна блытацца. Старшыня камісіі, прафесар А., раптам задае яму нечаканае пытанне:

— Скажыце нам, чым трэба чысціць грамафоны?

Перапалоханы студэнт расказвае аб розных відах інструментаў і алеяў, але яго адказ не задавальняе старшыню камісіі.

— А вы ведаеце, чым трэба чысціць грамафоны? — звяртаецца прафесар А. да двух астатніх экзаменатараў. Не атрымаўшы адказу, гаворыць: — Ну, калі камісія не ведае, дык і студэнт можа не ведаць. Дзякуй, здавальняюча.

Ужо ў калідоры, пасля экзамена, зацікаўлены дацэнт Р. звяртаецца да прафесара А.:

— Скажыце, прафесар, а чым жа ўсё-такі трэба чысціць гэтыя грамафоны?

— Пярынкай, дружа, пярынкай...

□

Размова:

— Чаму ты не быў на апошняй лекцыі?

— Таму што ў аўдыторыі было вельмі душна.

— І гэта адзіная прычына?

— Так, я люблю спаць з адчыненым акном...

□

— Дык колькі ж морфію вы дасцё хвораму? — пытаецца ў студэнта доктар Б.

— 0,1 грама...

— А перад абедам ці пасля абеду?

— Пасля...

— Так, вы маеце рацыю. Няхай бедалага падмацуецца перад смерцю...

□

На архітэктурным факультэце студэнт павінен пералічыць тры асноўныя аксіёмы планіметрыі.

— Праз тры адвольна ўзятыя пункты, — пачынае студэнт, — можна правесці адну прамую. — Убачыўшы здзіўленне на твары экзаменатара, разумее, што памыліўся, і дадае: — Вядома, калі гэта прамая будзе дастаткова тоўстая!

□

На факультэце канструкцыі машын прафесар заглядвае ў чарцёжную, дзе група студэнтаў праектуе аўтамабільныя счапленні. Разглядваючы чарцёж аднаго са студэнтаў, прафесар А. з невінаватым выглядам пытаецца:

— Скажыце, паважаны, а радыус вы ўжо разлічылі?

— Вы маеце на ўвазе радыус дыска? — адказвае пытаннем на пытанне студэнт.

— Не, мой дарагі, — тлумачыць прафесар. — Я думаю аб тым, у якім радыусе павінны стаяць людзі, якія будуць выпрабоўваць счапленне, зробленае па вашым праекце...

Пераклад з польскай.

Павел САКОВІЧ

МІМАХОДЗЬ

Друкаваў свае творы пад псеўданімам—баяўся, не павераць, што ён можа добра пісаць.

□ Траянцы былі жорстка пакараны за тое, што звялі чужога каня.

□ Ён імкнуўся ісці ў нагу з часам, але хутка нацёр мазоль.

□ Афіцыянт да таго наспрактыкаваўся, што біў паклоны і посуд адначасова.

□ Кажуць, для ільвінай мовы пераклад не патрэбен...

□ Клоуна давялося звольніць: ён надта многа жартаваў налева.

— Гэта толькі прататып, таварыш інжынер, чатырох наступных я зараз прынясу.

Мал. Гвідона МІКЛАШЭЎСКАГА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара—33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры—33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-21-53, выдавецтва —32-22-19, бухгалтэрыі—32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Індэкс 63856 АТ 07884